

ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

Π.Μ.Σ.: «Εφαρμοσμένη Οικονομική»

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

***ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΚΑΙ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗ
ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ
ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ***

Επιμέλεια: Ιωάννης Βασιλείου Ξάνθης

Επιβλέπων: Θεόδωρος Μεταξάς, Αναπλ. Καθηγητής

ΒΟΛΟΣ 2023

Στον Βασίλη

Ευχαριστίες

Μέσα από την παρούσα διπλωματική εργασία θα ήθελα πραγματικά να ευχαριστήσω όλους όσους στάθηκαν δίπλα μου και με βοήθησαν να ολοκληρώσω έναν κύκλο σπουδών που τόσο πολύ αγάπησα. Αρχικά, θα ήθελα να ευχαριστήσω τον εμπνευστή και επιβλέποντα καθηγητή μου κ. Θεόδωρο Μεταξά ο οποίος στάθηκε πραγματικά δίπλα μου όλα τα χρόνια και με καθοδήγησε σε κάθε βήμα αυτού του πονήματος. Ακόμη, θα ήθελα να ευχαριστήσω τους φίλους μου για την στήριξη τους, καθώς και τους συμμετέχοντες της έρευνας γιατί χωρίς αυτούς δεν θα μπορούσα να προχωρήσω παρακάτω. Τέλος, το μεγαλύτερο ευχαριστώ πρέπει να το πω για την οικογένεια μου και ιδιαίτερα τη μητέρα μου για όλη τη βοήθεια που μου έχει παρέχει σε όλα τα βήματα της ζωής μου που με οδήγησαν να ολοκληρώσω και να κατακτήσω ένα ακόμη όνειρο.

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΔΗΛΩΣΗ

Βεβαιώνω ότι είμαι συγγραφέας αυτής της διπλωματικής εργασίας και ότι κάθε βοήθεια την οποία είχα για την προετοιμασία της, είναι πλήρως αναγνωρισμένη και αναφέρεται στη διπλωματική εργασία. Επίσης έχω αναφέρει τις όποιες πηγές από τις οποίες έκανα χρήση δεδομένων, ιδεών ή λέξεων, είτε αυτές αναφέρονται ακριβώς είτε παραφρασμένες. Επίσης βεβαιώνω ότι αυτή η πτυχιακή εργασία προετοιμάστηκε από εμένα προσωπικά ειδικά για τις απαιτήσεις του προγράμματος μεταπτυχιακών σπουδών στην Εφαρμοσμένη Οικονομική του Τμήματος Οικονομικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, Βόλος 2023.

Υπογραφή
Ξάνθης Β. Ιωάννης

*«Ο πλούτος μιας χώρας δεν εξαρτάται από τον φυσικό πλούτο της.
Μπορεί και να ωφεληθεί από την έλλειψή του. Η μεγαλύτερη πηγή
πλούτου είναι ο άνθρωπος. Αυτό που πρέπει να κάνει η κυβέρνηση,
είναι να σχεδιάσει πως να κάνει το ανθρώπινο ταλέντο να ανθίσει».*

Margaret Thatcher

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι η διερεύνηση της επαγγελματικής αποκατάστασης των αποφοίτων των σχολών οικονομικών επιστημών καθώς και του τρόπου δικτύωσης και επαγγελματικής ανάπτυξης των αποφοίτων. Ειδικότερα, στην παρούσα εργασία παρουσιάζονται και θίγονται σημαντικά θέματα που σχετίζονται με την επαγγελματική αποκατάσταση όπως το brain drain και η επαγγελματική εξέλιξη και αποκατάσταση που αποκτάται μέσω αυτού. Δεδομένων των ελάχιστων εμπειρικών στοιχείων για την επαγγελματική αποκατάσταση των αποφοίτων των οικονομικών επιστημών στην Ελλάδα, στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας πραγματοποιείται μια ποσοτική έρευνα σε 210 αποφοίτους του τμήματος Οικονομικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας. Μέσα από την παρούσα έρευνα φάνηκε πως η επαγγελματική αποκατάσταση των αποφοίτων του τμήματος είναι μεγάλη, πως σχετικά ένα μικρό ποσοστό έχει επιλέξει να μεταβεί στο εξωτερικό και πως οι περισσότεροι απασχολούνται σε κρίσιμους τομείς των οικονομικών, όπως η λογιστική και η ελεγκτική, η διοίκηση επιχειρήσεων κτλ.

ΛΕΞΕΙΣ-ΚΛΕΙΔΙΑ: επαγγελματική αποκατάσταση, brain drain, οικονομολόγοι, απορροφητικότητα

ABSTRACT

The purpose of the present study is to investigate the professional rehabilitation of graduates of the Economics Schools as well as the method of networking and professional development of graduates. In particular, this work presents and address important issues related to professional rehabilitation such as Brain Drain and the professional development and rehabilitation acquired through it. Given the minimum empirical data on the vocational rehabilitation of the graduates of the Economics in Greece, in the framework of this work, a quantitative research is carried out by 210 graduates of the Department of Economics of the University of Thessaly. Through this study it has been shown that the professional rehabilitation of the graduates of the department is large, that a small percentage has chosen to go abroad and that most are working in critical areas of finance, such as accounting and audit, business administration, etc...

KEY-WORDS: Vocational Rehabilitation, Brain Drain, Economists, Absorbility

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΕΙΣΑΓΩΓΗ	10
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗ	11
2.1 ΟΡΙΣΜΟΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ.....	11
2.2 ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΥΠΟΒΑΘΡΟ	11
2.3. ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ.....	12
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Η ΣΥΝΕΙΣΦΟΡΑ ΤΟΥ BRAIN DRAIN.....	15
3.1. ΑΠΟΚΤΗΣΗ ΕΞΕΙΔΙΚΕΥΜΕΝΩΝ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΩΝ (BRAIN GAIN)	15
3.2. ΘΕΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΑΡΝΗΤΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ BRAIN DRAIN	16
3.3. Η ΔΙΕΘΝΗΣ ΕΜΠΕΙΡΙΑ ΤΟΥ BRAIN DRAIN	18
3.4. Η ΕΜΠΕΙΡΙΑ ΤΟΥ BRAIN DRAIN ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ.....	29
3.5. BRAIN DRAIN ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ	33
3.6. ΘΕΩΡΙΕΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗΣ, BRAIN DRAIN ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΝΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ	34
3.6.1. ΘΕΩΡΙΕΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗΣ.....	34
3.6.2. ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΝΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ.....	35
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΑΠΟΦΟΙΤΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ	37
4.1. Η ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΑΠΟΦΟΙΤΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΣΕ ΔΙΕΘΝΕΣ ΕΠΙΠΕΔΟ	37
4.2. Η ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΑΠΟΦΟΙΤΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ..	38
4.2.2. ΕΠΙΛΟΓΗ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΑΠΟΦΟΙΤΟΥΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ	40
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: ΑΠΟΡΡΟΦΗΤΙΚΟΤΗΤΑ ΑΠΟΦΟΙΤΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ.....	45
5.1. ΣΥΝΑΦΕΙΣ ΕΡΕΥΝΕΣ ΣΕ ΔΙΕΘΝΕΣ ΕΠΙΠΕΔΟ	45
5.2. ΣΥΝΑΦΕΙΣ ΕΡΕΥΝΕΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	46
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ	49
6.1. ΣΚΟΠΟΣ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	49
6.2. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ.....	49
6.3. ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΕΡΓΑΛΕΙΟ	52
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7: ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ	55
7.1.ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ	55
7.2. ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΥΠΟΒΑΘΡΟ	56
7.3. ΕΡΓΑΣΙΑΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ.....	59
7.4. ΑΝΑΛΥΣΗ ΣΥΣΧΕΤΙΣΕΩΝ	63
7.4.1. ΕΛΕΓΧΟΣ ΣΥΣΧΕΤΙΣΕΩΝ ΜΕ ΕΞΑΡΤΗΜΕΝΗ ΜΕΤΑΒΛΗΤΗ ΤΗΝ ΙΚΑΝΟΠΟΙΗΣΗ ΑΠΟ ΤΙΣ ΣΠΟΥΔΕΣ.....	63
7.4.2. ΕΛΕΓΧΟΣ ΣΥΣΧΕΤΙΣΕΩΝ ΜΕ ΕΞΑΡΤΗΜΕΝΗ ΜΕΤΑΒΛΗΤΗ ΤΗΝ ΙΚΑΝΟΠΟΙΗΣΗ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΜΠΕΙΡΙΑ ΤΗΣ ΠΡΑΚΤΙΚΗΣ ΑΣΚΗΣΗΣ	70

7.4.3. ΕΛΕΓΧΟΣ ΣΥΣΧΕΤΙΣΕΩΝ ΜΕ ΕΞΑΡΤΗΜΕΝΗ ΜΕΤΑΒΛΗΤΗ ΤΗΝ ΙΚΑΝΟΠΟΙΗΣΗ ΑΠΟ ΤΗ ΜΕΤΑΒΑΣΗ ΣΤΟ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ	77
7.4.4. ΕΛΕΓΧΟΣ ΣΥΣΧΕΤΙΣΕΩΝ ΜΕ ΕΞΑΡΤΗΜΕΝΗ ΜΕΤΑΒΛΗΤΗ ΤΗΝ ΙΚΑΝΟΠΟΙΗΣΗ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΡΓΑΣΙΑ.....	83
7.4.5. ΕΛΕΓΧΟΣ ΣΥΣΧΕΤΙΣΕΩΝ ΜΕ ΕΞΑΡΤΗΜΕΝΗ ΜΕΤΑΒΛΗΤΗ ΤΗΝ ΙΚΑΝΟΠΟΙΗΣΗ ΑΠΟ ΤΙΣ ΧΡΗΜΑΤΙΚΕΣ ΑΠΟΛΑΒΕΣ.....	88
7.4.6. ΕΛΕΓΧΟΣ ΣΥΣΧΕΤΙΣΕΩΝ ΜΕ ΕΞΑΡΤΗΜΕΝΗ ΜΕΤΑΒΛΗΤΗ ΤΗΝ ΙΚΑΝΟΠΟΙΗΣΗ ΑΠΟ ΤΙΣ ΕΡΓΑΣΙΑΚΕΣ ΣΥΝΘΗΚΕΣ.....	93
7.4.7. ΕΛΕΓΧΟΣ ΣΥΣΧΕΤΙΣΕΩΝ ΜΕ ΕΞΑΡΤΗΜΕΝΗ ΜΕΤΑΒΛΗΤΗ ΤΗΝ ΙΚΑΝΟΠΟΙΗΣΗ ΑΠΟ ΤΟ ΩΡΑΡΙΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ.....	97
7.4.8. ΕΛΕΓΧΟΣ ΣΥΣΧΕΤΙΣΕΩΝ ΜΕ ΕΞΑΡΤΗΜΕΝΗ ΜΕΤΑΒΛΗΤΗ ΤΗΝ ΙΚΑΝΟΠΟΙΗΣΗ ΑΠΟ ΤΙΣ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΕΞΕΛΙΞΗΣ.....	102
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	108
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	110
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α: ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΕΡΕΥΝΑΣ	118

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι η διερεύνηση της επαγγελματικής αποκατάστασης των αποφοίτων των σχολών οικονομικών επιστημών καθώς και του τρόπου δικτύωσης και επαγγελματικής ανάπτυξης των αποφοίτων. Ειδικότερα, στην παρούσα εργασία παρουσιάζονται και θίγονται σημαντικά θέματα που σχετίζονται με την επαγγελματική αποκατάσταση όπως το brain drain και η επαγγελματική εξέλιξη και αποκατάσταση που αποκτάται μέσω αυτού. Δεδομένων των ελάχιστων εμπειρικών στοιχείων για την επαγγελματική αποκατάσταση των αποφοίτων των οικονομικών επιστημών στην Ελλάδα, στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας πραγματοποιείται μια ποσοτική έρευνα σε 210 αποφοίτους του τμήματος Οικονομικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας.

Ειδικότερα, στο δεύτερο κεφάλαιο της παρούσας εργασίας παρουσιάζονται τα βασικά στοιχεία της οικονομικής ως επιστήμης. Συγκεκριμένα, παρουσιάζεται ο ορισμός της οικονομικής επιστήμης, το ιστορικό υπόβαθρο αυτής, οι κατηγορίες της οικονομικής επιστήμης, το brain drain και η σχέση τους με τις οικονομικές επιστήμες, ενώ ύστερα παρουσιάζονται δύο θεωρίες μετανάστευσης, αναδεικνύοντας τους αρχικούς λόγους του brain drain.

Στο τρίτο κεφάλαιο της εργασίας παρουσιάζεται η συνεισφορά του brain drain. Ειδικότερα, παρουσιάζεται ο ορισμός και οι συνιστώσες του brain drain, οι θετικές επιδράσεις αλλά και οι αρνητικές επιδράσεις του brain drain, η διεθνής εμπειρία του brain drain, αλλά και η εμπειρία του brain drain για την Ελλάδα.

Στο τέταρτο κεφάλαιο της εργασίας παρουσιάζεται η αγορά εργασίας των αποφοίτων οικονομικών επιστημών, τόσο σε διεθνές επίπεδο όσο και στο επίπεδο της Ελλάδας, ενώ παρουσιάζονται αναλυτικά τα διαθέσιμα προγράμματα μεταπτυχιακών σπουδών που είναι διαθέσιμα για τους αποφοίτους των τμημάτων οικονομικών επιστημών.

Στο πέμπτο κεφάλαιο παρουσιάζεται η απορροφητικότητα των αποφοίτων των οικονομικών επιστημών σε διεθνές επίπεδο αλλά και σε επίπεδο Ελλάδας, ενώ στο έκτο κεφάλαιο παρουσιάζεται η μεθοδολογία έρευνας.

Τέλος, το έβδομο κεφάλαιο περιλαμβάνει την εμπειρική διερεύνηση της παρούσας έρευνας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗ

2.1 ΟΡΙΣΜΟΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ

Ως Οικονομική Επιστήμη ορίζεται η Επιστήμη η οποία μελετά τις ενέργειες των ανθρώπων που έχουν ως απώτερο σκοπό την αξιοποίηση των περιορισμένων παραγωγικών συντελεστών μιας κοινωνίας, ενώ παράλληλα συμβάλλει στην κατανομή του πλούτου στο κοινωνικό σύνολο όσο το δυνατόν αποτελεσματικότερα (Ζουμπουλάκης & Κόλλιας, 2010).

Σύμφωνα με τη μελέτη της Howson (2004) οι ορισμοί που δόθηκαν για την Οικονομική Επιστήμη ήδη από τον 19^ο αιώνα είναι οι κάτωθι:

- 1) Ο Cannan (1902) αναφέρει πως ο στόχος της Οικονομικής Επιστήμης είναι η διασαφήνιση των λόγων από τους οποίους εξαρτάται ο υλικός πλούτος των ανθρώπων,
- 2) Ο Marshall (1890) ταυτόχρονα υποστηρίζει ότι η Οικονομική Επιστήμη μελετά τον άνθρωπο μέσα από την καθημερινή οικονομική δραστηριότητα, πιο συγκεκριμένα ερευνά την ατομική και κοινωνική του δράση σε σχέση με την επίτευξη υλικών απαιτήσεων της ευημερίας,
- 3) Η Clay από την άλλη πλευρά ορίζει ως Οικονομική Επιστήμη τη μελέτη των επιχειρήσεων από κοινωνικής άποψης ενώ η λέξη «business» χρησιμοποιείται προκειμένου να καλύψει κάθε νόμιμο τρόπο βιοπορισμού.

Στον αντίποδα όλων αυτών ο Dalton (1961), οικονομολόγος του Πανεπιστημίου του Cambridge, ασκεί δριμυγία κριτική στον ορισμό του Cannan (1902) και καταλήγει αργότερα στην απόρριψη και των τριών. Ακόμη, στην ίδια μελέτη η Howson (2004) αναφέρεται στο βιβλίο του L. Robbins «*Essay on the Nature and Significance of Economic Science, 1932*» ο οποίος υποστηρίζει ότι η Οικονομική Επιστήμη μελετά την ανθρώπινη συμπεριφορά από τη σχέση μεταξύ ενός σκοπού και των σπάνιων μέσων που έχουν εναλλακτικές χρήσεις. Πράγματι ο συγκεκριμένος ορισμός του Robbins αποτέλεσε αργότερα βάση αρκετών βιβλίων οικονομικών.

2.2 ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΥΠΟΒΑΘΡΟ

Η Οικονομική Επιστήμη ανήκει στο σύνολο των κοινωνικών επιστημών και προσπαθεί να συμφιλιώσει τους πόρους (μέσα) με τις συλλογικές και ατομικές ανάγκες.

Στην Ιστορία του ανθρώπου οικονομικά φαινόμενα όπως η παραγωγή και το εμπόριο δείχνουν να εντοπίζονται ήδη από τον 8^ο αιώνα π.Χ.. Μάλιστα τότε είναι που παρατηρούνται οι πρώτες εγχρήματες συναλλαγές (εγχρήματα οικονομία). Η Πολιτική Οικονομία ξεκίνησε ως

αυτόνομος επιστημονικός κλάδος στα μέσα του 18^{ου} αιώνα (1750) εφόσον ολοκληρώνεται η φάση του εμπορικού καπιταλισμού, τη στιγμή που γίνεται ορατή η σημασία των οικονομικών διεργασιών. Μολονότι, οι κοινωνικές επιστήμες εμφανίστηκαν έχοντας ως πρότυπο τη νευτώνεια Μηχανική, στην εξέλιξή τους τέθηκε το ζήτημα για το εάν πρέπει να ακολουθούν μεθόδους επεξήγησης των φυσικών φαινομένων (Ζουμπουλάκης & Κόλλιας, 2010).

Από την άλλη πλευρά, σύμφωνα με τον Ballandonne, (2012) η πρώτη εμφάνιση των οικονομικών ως επιστήμη ήταν τη δεκαετία του '60. Τότε οι Arrow και Nelson το 1959 και 1962 αντίστοιχα, δημοσιεύουν επιστημονικά άρθρα τα οποία προσπαθούν να δουν το πώς συνδέεται η ανάπτυξη με την επιστημονική έρευνα και να δώσουν μια λύση στο ζήτημα της παραγωγής επιστημονικής γνώσης, η οποία θεωρείται δημόσιο αγαθό, και αν αφεθεί στις δυνάμεις της αγοράς δεν επιτυγχάνονται τα βέλτιστα αποτελέσματα Stephan (1996).

2.3. ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ

Η Οικονομική Επιστήμη χωρίζεται σε δύο κύριες κατηγορίες:

- 1) Τη νεοκλασική μικροοικονομική ανάλυση και
- 2) Τη Κεϋνσιανή μακροοικονομική ανάλυση

Η μικροοικονομική ανάλυση σχετίζεται με τις επιμέρους οικονομικές μονάδες (π.χ. παραγωγός, εργαζόμενος, επενδυτής, καταναλωτής) και εξετάζει τη συμπεριφορά τους και τις σχέσεις που προκύπτουν από αυτήν όπως και τα προβλήματα που δημιουργούνται (Hommes, 2021). Πιο αναλυτικά η μικροοικονομική μελετά την οικονομία σε πιο περιορισμένη κλίμακα όπως η αγορά ενός συγκεκριμένου αγαθού π.χ. ενός κινητού τηλεφώνου, ή με τη συμπεριφορά μιας μεμονωμένης επιχείρησης. Επομένως τον μικροοικονομολόγο τον ενδιαφέρει η λεπτομέρεια ενός οικονομικού φαινομένου και ιδιαίτερα η εξήγηση του τρόπου αντίδρασης της οικονομικής μονάδας σε μεταβολές συγκεκριμένων οικονομικών δεικτών με την προϋπόθεση ότι όλοι οι υπόλοιποι δείκτες παραμένουν σταθεροί (*ceteris paribus*) (Molavi, 2019).

Τα μικροοικονομικά εργαλεία χρησιμοποιούνται κατά βάση για να δοθούν απαντήσεις σε μερικά από τα πιο κομβικά ζητήματα στο κοινωνικό σύνολο σήμερα (Wagner, 2020). Αυτά μπορεί να περιλαμβάνουν ζητήματα όπως η ρύπανση, οι μισθολογικοί νόμοι, τιμολόγια επιχειρήσεων, φόροι, επιδοτήσεις, κυβερνητικά προγράμματα υγειονομικής περίθαλψης, την ασφάλεια στον εργασιακό χώρο όπως και τυχόν ρυθμίσεις που αφορούν ιδιωτικές επιχειρήσεις (Palley, 2019). Κάθε κοινωνία έχει ως στόχο να απαντήσει τρεις βασικές ερωτήσεις: Τί πρέπει να παραχθεί; Πώς πρέπει να παραχθεί; και τέλος Για ποιόν πρέπει να παραχθεί; Αν και οι τρεις

αυτές ερωτήσεις απαντώνται με διαφορετικό τρόπο στο κοινωνικό πλαίσιο, παρατηρείται ότι αντιμετωπίζουν το ίδιο βασικό πρόβλημα που σχετίζεται με την κατανομή και τη σπανιότητα των πόρων (Leijonhufvud, 2018). Επομένως ενώ το ελεύθερο εμπόριο ενθαρρύνει την πιο αποτελεσματική χρήση των πόρων, η κρατική παρέμβαση αλλά και οι αδυναμίες της αγοράς είναι ικανές να προξενήσουν σπατάλη ακόμη και αν το σύνολο των παραγωγικών συντελεστών απασχολείται πλήρως (Krugman et al, 2016· Pászto, 2020).

Η μακροοικονομική ασχολείται με τη συμπεριφορά και τα προβλήματα ενός συνόλου μιας οικονομίας (ένα σύνολο επιχειρήσεων, ένα σύνολο εργαζομένων κ.τ.λ.) και μελετά τα συνολικά οικονομικά μεγέθη (Α.Ε.Π., επενδύσεις, αποταμιεύσεις, επιτόκια κ.α.) (Pászto et al., 2020 ·Λιανός 2016). Σύμφωνα με τον Krugman (2016), οφείλουν να δοθούν απαντήσεις στα εξής βασικά ερωτήματα: κατά πόσο η οικονομική πολιτική μπορεί να διασφαλίσει την απασχόληση των συντελεστών παραγωγής όπως επίσης ποιοι είναι οι τομείς που καθορίζουν τον τρόπο που αλλάζει η ικανότητα παραγωγής υλικών και υπηρεσιών μιας οικονομίας στο χρόνο.

Σε αντίθεση με τη μικροοικονομία, η μακροοικονομική στοχεύει στην ανάλυση της λειτουργίας της οικονομίας ως ένα σύνολο. Επιπρόσθετα, δίνει ιδιαίτερη έμφαση σε τέσσερις τομείς της οικονομικής ζωής. Αυτοί είναι η ανεργία, η αποταμίευση, οι ανισορροπίες στο εμπόριο καθώς επίσης το χρήμα και το επίπεδο των τιμών (Mohammadi & Rezvani, 2017). Αναφορικά με το κομμάτι της ανεργίας η μακροοικονομία ερευνά τους τομείς που την προκαλούν αλλά και σε ποιες δράσεις μπορούν να προχωρήσουν οι κυβερνήσεις με στόχο τη μείωσή της. Επιπλέον, ο εθνικός πλούτος επηρεάζεται άμεσα από την αποταμίευση ή το δανεισμό μιας χώρας, έτσι το επίπεδο της παγκόσμιας αποταμίευσης μπορεί να καθορίσει το πόσο γρήγορα μπορεί να αυξηθεί το παγκόσμιο απόθεμα του παραγωγικού κεφαλαίου (Ozenbas et al., 2022). Οι ανισορροπίες στο εμπόριο συνδράμουν σημαντικά καθώς διανέμουν τον πλούτο μεταξύ διαφόρων χωρών και είναι εύκολο να μεταβληθούν, αν είναι μεγάλες, σε μια πηγή διεθνούς συμφωνίας (Tsokanta, 2019). Τέλος, όσο αφορά το χρήμα και το επίπεδο των τιμών είναι ευκολότερο να γίνεται χρήση του χρήματος ως μέσο συναλλαγών και οι τιμές να ορίζονται με βάση το χρήμα. Οι διακυμάνσεις του χρήματος επί της ουσίας είναι αυτές που επηρεάζουν την απασχόληση και το προϊόν (Norman & Wills, 2017).

Ως βασικοί στόχοι της κενσινανής μακροοικονομικής ανάλυσης τίθενται οι εξής: η διατήρηση χαμηλού επιπέδου της ανεργίας (πλήρης απασχόληση ανθρωπίνου δυναμικού), η διατήρηση σταθερών τιμών για την αποφυγή πληθωρισμού, η δίκαιη κατανομή των

εισοδημάτων με σκοπό την αποφυγή ανισοτήτων, ένα ισορροπημένο ισοζύγιο μεταξύ εισαγωγών και εξαγωγών και τέλος εν γένει την οικονομική ανάπτυξη με στόχο την κοινωνική ευημερία (Assous, 2017).

Επιπρόσθετα, σύμφωνα με τους Guryanova et al. (2017), η επιστήμη των οικονομικών δύναται να κατανεμηθεί σε τρεις επιμέρους κατηγορίες. Αυτές είναι: α) η οντολογική που μελετά την παραγωγή υλικού, την αγορά και την κτηνοτροφία β) την ανθρωπολογική η οποία ερευνά τον «homo economicus», την εργασία και τις ανάγκες, οι οποίες αποτελούν τη βάση του κοινωνικού συνόλου και τέλος, γ) η αξιολογική η οποία σχετίζεται με την έννοια του χρήματος, της ιδιοκτησίας και της ελευθερίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Η ΣΥΝΕΙΣΦΟΡΑ ΤΟΥ BRAIN DRAIN

3.1. ΑΠΟΚΤΗΣΗ ΕΞΕΙΔΙΚΕΥΜΕΝΩΝ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΩΝ (BRAIN GAIN)

Πρόσφατες μελέτες έχουν αναπτύξει τη δυνατότητα μιας ευεργετικής κατάστασης brain drain, που ονομάζεται επίσης brain gain. Αυτό είναι δυνατό όταν το μέσο επίπεδο του ανθρώπινου κεφαλαίου είναι υψηλότερο στην οικονομία ανοικτή για τη μετανάστευση από ό, τι σε μια κλειστή οικονομία (Beine et al., 2001). Χρησιμοποίησαν ένα ενδογενές μοντέλο ανάπτυξης δύο περιόδων με ετερογένεια των ατόμων και κατέληξαν στο συμπέρασμα πως η οικονομική ανάπτυξη οφείλεται στη μεταφορά ανθρώπινου κεφαλαίου μεταξύ των γενεών (Latukha et al., 2021). Σε θεωρητικό επίπεδο, η απόκτηση εξειδικευμένων επαγγελματιών είναι πιθανή σε δύο περιπτώσεις (Gérard & Sanna, 2017): Η πρώτη περίπτωση είναι όταν η οικονομία ήταν προηγουμένως κλειστή ή υποανάπτυκτη και οι πιθανότητες μετανάστευσης δεν είναι πολύ υψηλές. Η δεύτερη περίπτωση είναι όταν η οικονομία είχε ήδη υψηλό ρυθμό ανάπτυξης και οι πιθανότητες μετανάστευσης είναι ενδιάμεσες (Teney, 2021)

Πολλές θεωρίες έχουν αναπτυχθεί από τα τέλη της δεκαετίας του 1960 για να ορίσουν το πρόβλημα του brain drain, τις επιζήμιες και μακροπρόθεσμους επιπτώσεις, τις συνέπειές του και των τρόπων αντιμετώπισης του. Ο όρος brain drain δημιουργήθηκε από τη βρετανική βασιλική κοινωνία στη δεκαετία του 1960. Αυτό έγινε πριν το brain drain να καταλήξει να αναδεικνύεται ως σημαντικό πρόβλημα στις αναπτυσσόμενες χώρες, όταν ένα μεγάλο ποσοστό εξειδικευμένων Βρετανών και άλλων Ευρωπαίων μετανάστευσαν στη Βόρεια Αμερική. Οι τρέχοντες ορισμοί του brain drain είναι η έκταση των επιπτώσεών του στην καινοτομία, στην τεχνολογία, στον πλούτο και στην ανάπτυξη των αναπτυσσόμενων χωρών. Σε μια έκθεση του ΟΟΣΑ (1987) ο ορισμός του brain drain που δόθηκε ήταν: «Η διαρροή επιστημονικού δυναμικού (brain drain) συνεπάγεται μια αμφίδρομη ροή εμπειρογνομosύνης μεταξύ μιας χώρας αποστολής και μιας χώρας λήψης, όμως, όπου η καθαρή ροή είναι βαριά μεροληπτική σε μια κατεύθυνση, οι όροι «εγκεφαλικό κέρδος» ή «αποστράγγιση εγκεφάλου» χρησιμοποιούνται». Η απώλεια αυτών των ειδικευμένων επαγγελματιών που απαιτούνται για τον σχεδιασμό, την καινοτομία και την παράδοση των υπηρεσιών και των απαιτούμενων μεταρρυθμίσεων και της ανάπτυξης είναι επίσης απώλεια της χώρας προέλευσης του ανθρώπινου κεφαλαίου στο οποίο η χώρα έχει επενδύσει πόρους μέσω της εκπαίδευσης και της εξειδικευμένης εκπαίδευσης/κατάρτισης, για την οποία δεν προκύπτει κάποια αντιστάθμιση από τη δικαιούχο χώρα (Aveduto & Brandi, 2008).

Οι Johnson και Degets (1998) εισήγαγαν ένα νέο ορισμό του brain drain που ονομάστηκε «κυκλοφορία εγκεφάλου» (brain circulation): «Αυτό αναφέρεται στον κύκλο της

μετακίνησης ενός ατόμου στο εξωτερικό για σπουδές, στη συνέχεια την απόκτηση μιας θέσης στο εξωτερικό και αργότερα στην επιστροφή στο σπίτι για να επωφεληθούν από μια καλή ευκαιρία». Οι συγγραφείς πιστεύουν ότι αυτή η μορφή μετανάστευσης θα αυξηθεί στο μέλλον, ειδικά αν οι οικονομικές ανισότητες μεταξύ των χωρών εξακολουθούν να μειώνονται. Αυτή η κυκλική μετανάστευση έχει παρατηρηθεί μεταξύ των Μαλαισιανών που είχαν σπουδάσει στην Αυστραλία, για παράδειγμα (Johnson & Degets, 1998).

3.2. ΘΕΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΑΡΝΗΤΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ BRAIN DRAIN

Το φαινόμενο του brain drain θεωρείται συνήθως μια από τις πιο αρνητικές πτυχές της διεθνούς μετανάστευσης, λόγω της απώλειας ειδικευμένων εργαζομένων, των ιδεών, της καινοτομίας και το σημαντικότερο, λόγω της απώλειας του ανθρώπινου κεφαλαίου. Η βάση δεδομένων του ΟΟΣΑ για τους μετανάστες και τους εκπατρισμένους είναι μια από τα πιο πλήρεις βάσεις δεδομένων που χρησιμοποιούνται για τη μελέτη της εξειδικευμένης μετανάστευσης. Ωστόσο, αυτή η βάση δεδομένων έχει τα όριά της, όπως η έλλειψη πληροφοριών σχετικά με το brain drain σε χώρες εκτός ΟΟΣΑ και στον τομέα της εμπειρογνομοσύνης του αποθέματος των ειδικευμένων μεταναστών. Από τα δεδομένα του ΟΟΣΑ προκύπτει πως οι χώρες που πλήττονται περισσότερο από το brain drain είναι οι περιοχές της Κεντρικής Αμερικής, η νοτιοδυτική Ασία, η Ανατολική Ευρώπη και η Αφρική (OECD, 2007).

Δεδομένου ότι το ανθρώπινο κεφάλαιο είναι πολύ σημαντικό για τη διαδικασία ανάπτυξης, το brain drain μπορεί να επηρεάσει σοβαρά την ανάπτυξη των χωρών που το βιώσουν. Μελέτες διαπίστωσαν ότι σε μικρές χώρες (με πληθυσμό κάτω από 1,5 εκατομμύρια ανθρώπους το 2010), το επίπεδο του brain drain είναι εξαιρετικά υψηλό, αφού για το εξειδικευμένο προσωπικό το ποσοστό της μετανάστευσης είναι 43,2% (Beine et al., 2010). Η έρευνα δείχνει επίσης πως το brain drain επηρεάζει επίσης τις χώρες υψηλού εισοδήματος στο ίδιο ποσοστό με τις αναπτυσσόμενες χώρες. Η παλινδρόμηση που πραγματοποιήθηκε από τους Beine et al. (2010) έχει το ποσοστό της μετανάστευσης των ειδικευμένων εργαζομένων ως εξαρτημένη μεταβλητή. Η μετανάστευση των ειδικευμένων εργαζομένων υπολογίζεται ως ο λόγος των εξειδικευμένων μεταναστών πάνω από το άθροισμα των ειδικευμένων κατοίκων και εξειδικευμένων μεταναστών. Οι επεξηγηματικές μεταβλητές που χρησιμοποιούνται είναι το κατά κεφαλήν ΑΕγχΠ, η γεωγραφική απόσταση, οι αποικιακοί δεσμοί, η γλωσσική εγγύτητα, η εθνοτική ποικιλία στις χώρες προέλευσης, το κοινωνικοπολιτικό περιβάλλον και το μέγεθος της χώρας προέλευσης. Καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι οι μικρές χώρες είναι αυτές που

τείνουν να επηρεάζονται περισσότερο από το brain drain εξαιτίας της υψηλότερης ευαισθησίας τους στους παράγοντες ώθησης, λόγω του μεγέθους της χώρας.

Η οικονομική θεωρία υποδηλώνει ότι η εκπαίδευση και ένα καλό σύστημα σχολικής εκπαίδευσης μπορεί να λειτουργήσουν καταλυτικά για την οικονομική ανάπτυξη μιας χώρας. Ωστόσο, άλλες έρευνες παρατηρούν ότι πολλοί επαγγελματίες υψηλής εξειδίκευσης μεταναστεύουν από τις αναπτυσσόμενες χώρες λόγω της έλλειψης ευκαιριών. Το brain drain μπορεί επίσης να είναι επιζήμιο διότι οι επενδύσεις στο σύστημα εκπαίδευσης δεν μπορούν να οδηγήσουν σε μια ταχύτερη οικονομική ανάπτυξη, εκτός εάν εφαρμόζονται πολιτικές κατά του brain drain (Carrington & Detragiache, 1999). Οι Carrington και Detragiache (1999) προσπάθησαν να εκτιμήσουν το μέγεθος του brain drain και ποιες χώρες είναι οι κύριοι δέκτες και πηγές στις χώρες των ΗΠΑ και του ΟΟΣΑ. Μια από τις ανακαλύψεις τους ήταν ότι κατά μέσο όρο, οι μετανάστες στις ΗΠΑ είναι πιο μορφωμένοι από τον μέσο άνθρωπο στη χώρα καταγωγής του, πράγμα που σημαίνει ότι η μέση εκπαίδευση των μεταναστών ήταν πολύ υψηλή. Μελέτησαν επίσης την εξειδικευμένη μετανάστευση στις χώρες του ΟΟΣΑ. Ωστόσο, λόγω της έλλειψης ακριβών δεδομένων σχετικά με την εκπαίδευση των μεταναστών, υποθέτουν θα ακολουθείται και σε αυτή την περίπτωση η ίδια κατανομή των ειδικευμένων μεταναστών των ΗΠΑ. Συνολικά, βρήκαν υψηλότερα ποσοστά μετανάστευσης για εξαιρετικά εκπαιδευμένους μετανάστες.

Συνήθως, τα διαθέσιμα δεδομένα μετανάστευσης δεν είναι αρκετά λεπτομερή ώστε να παρέχουν μια σαφή εικόνα για τον τύπο της μετανάστευσης, που σημαίνει ότι ελάχιστα δεδομένα συλλέγονται για τις ροές μετανάστευσης των ειδικευμένων και των ανειδίκευτων εργαζομένων. Επιπλέον, λόγω της δυσκολίας στη μέτρηση των ροών μετανάστευσης, το μεγαλύτερο μέρος των βάσεων δεδομένων επικεντρώνονται σε δεδομένα μετανάστευσης. Οι Dumont & Lemaître (2005) προσπάθησαν να χρησιμοποιήσουν μια διαθέσιμη βάση δεδομένων από την απογραφή του 2000 στον πληθυσμό για την κατασκευή μιας νέας βάσης δεδομένων για τη μετανάστευση. Από αυτή την έρευνα προκύπτουν τέσσερα σημαντικά ευρήματα: 1) Ο ρυθμός γεννημένων στο εξωτερικό στις χώρες του ΟΟΣΑ είναι υψηλότερος από το ποσοστό ξένου πληθυσμού, 2) Στην πλειοψηφία των χωρών του ΟΟΣΑ, ο εξειδικευμένος ρυθμός μεταναστών είναι υψηλότερος από το ποσοστό των προσωρινών μεταναστών, 3) Είναι ευκολότερο να μεταναστεύσουν οι εργαζόμενοι υψηλής ειδίκευσης, και 4) Για τις χώρες εκτός ΟΟΣΑ, η εξειδικευμένη μετανάστευση έχει διαφορετικά αποτελέσματα.

Η εμπειρική εργασία για το θέμα του brain drain έχει αναπτυχθεί κατά τις δύο τελευταίες δεκαετίες. Η έρευνα των Beine et al. (2001) ήταν από τις πρώτες έρευνες που διερεύνησαν το εν λόγω θέμα, ενώ σκοπός της είναι η παρατήρηση των συνθηκών υπό τις οποίες το brain drain θα ήταν δυνατό. Ο συλλογισμός πίσω από αυτό είναι ότι σε μια φτωχή χώρα με μια χαμηλή επιστροφή ανθρώπινου κεφαλαίου, το κίνητρο της απόκτησης της εκπαίδευσης είναι χαμηλό. Τα πρόσφατα δεδομένα σχετικά με το brain drain δείχνουν ότι ο εξειδικευμένος ρυθμός μετανάστευσης είναι υψηλότερος στις αναπτυσσόμενες αντί στις ανεπτυγμένες χώρες. Οι συνέπειες αυτού του φαινομένου είναι προφανείς για τις χώρες υποδοχής: το επίπεδο του ανθρώπινου κεφαλαίου αυξάνεται μαζί με την παραγωγικότητα της εργασίας. Αναφορικά με τις χώρες αποστολής, τα αποτελέσματα δεν είναι σαφή. Στην πραγματικότητα, τα αποτελέσματα μπορούν να είναι θετικά (απόδοση μετανάστευσης, εμβάσματα) και αρνητικά (μειωμένη ευημερία των εργαζομένων στις χώρες προέλευσης). Σκοπός της μελέτης του Teney (2021) ήταν να αποδείξει ότι το brain drain σε κακές αναπτυσσόμενες χώρες μπορεί να είναι καταλύτης για επενδύσεις στην εκπαίδευση στις χώρες αποστολής. Η μελέτη παρουσίασε στοιχεία για την ύπαρξη μιας θετικής σχέσης μεταξύ του ποσοστού εξειδικευμένης μετανάστευσης και του επιπέδου ανθρώπινου κεφαλαίου στο σπίτι. Επιπροσθέτως, οι χώρες με ένα αρχικό χαμηλό επίπεδο ανθρώπινου κεφαλαίου σε συνδυασμό με χαμηλή εξειδικευμένη μετανάστευση βαθμολογούν την εμπειρία του brain drain ως ευεργετική και αντίστροφα. Ωστόσο, συνολικά υπάρχουν περισσότερες ηττημένες από ό, τι νικήτριες χώρες. Άλλες μελέτες έχουν επίσης διερευνήσει πώς, και υπό ποιες συνθήκες, το brain drain είναι ευεργετικό για τις χώρες αποστολής. Ορισμένες από τις έρευνες σε αυτό το συγκεκριμένο θέμα έχουν αποδείξει εμπειρικά ότι η αύξηση του brain drain είναι δυνατή λόγω της αύξησης του ανθρώπινου κεφαλαίου, των επενδύσεων στην εκπαίδευση, της ανάπτυξης του brain drain και της επιστροφής της μετανάστευσης (Bacyinski et al., 2017· Vandermeerschen & De Cuypere, 2019· Shimada, 2019· Asgari & Badpa, 2017· Younas & Ahmad, 2020).

3.3. Η ΔΙΕΘΝΗΣ ΕΜΠΕΙΡΙΑ ΤΟΥ BRAIN DRAIN

Παρόλο που η μετανάστευση είναι ένα κοινωνικό και οικονομικό φαινόμενο, είναι ένα κίνημα που επηρεάζει τόσο τα άτομα, αλλά και την κοινωνική, πολιτιστική και οικονομική ζωή. Ο σημαντικότερος λόγος που οδηγεί στη μετανάστευση είναι η επιθυμία του ατόμου να οδηγηθεί σε μια καλύτερη ζωή. Από την άλλη πλευρά, ο αντίκτυπος της μετανάστευσης στις αγορές εργασίας είναι επίσης πολύ σημαντικός (Bahar & Korkmaz, 2010). Οι οικονομικοί παράγοντες και η ζήτηση εργασίας έρχονται στο προσκήνιο στην προσέγγιση της

μετανάστευσης από το παρελθόν (Toksöz, 2014). Η διαρροή εγκεφάλων έχει μακρά ιστορία ως προς την ανθρώπινη ιστορία. Ωστόσο, το φαινόμενο κερδίζει όλο και περισσότερη σημασία από τη δεκαετία του 1960. Στην περίπτωση αυτή, το γεγονός ότι ο έλεγχος της τεχνολογίας έγινε μια σημαντική δύναμη στη δεκαετία του 1960 έχει διαδραματίσει ένα σημαντικό ρόλο. Στην πραγματικότητα, στις σημερινές παγκόσμιες συνθήκες ανταγωνισμού, τα κέρδη που έχουν μετατρέψει τη χορήγηση εγκεφάλων στην εγκεφαλκή δύναμη έχουν φέρει το ζήτημα σε πιο σημαντικές και διαφορετικές διαστάσεις. Η αποστράγγιση του εγκεφάλου εκφράζεται τη μετάβαση ενός εξειδικευμένου, καλά μορφωμένου, σκεπτικού, παραγωγικού, καταρτισμένου και αρμόδιου επαγγελματικά εργατικού δυναμικού σε μια άλλη χώρα, με το εργατικό δυναμικό να βρίσκεται στις πιο παραγωγικές περιόδους του και να υπάρχει η τάση να μην επιστρέψουν στη χώρα προέλευσης τους. Ωστόσο, το επίπεδο ευημερίας της κοινωνίας αυξάνεται ανάλογα με την αναλογία στην παραγωγή της επιστήμης και της τεχνολογίας. Ως εκ τούτου, οι εξελίξεις στον τομέα της επιστήμης και της τεχνολογίας μπορούν να πραγματοποιούνται χάρη σε αρμόδια και εξειδικευμένα άτομα. Το επίπεδο ανάπτυξης και της ευημερίας είναι υψηλό μόνο στις κοινωνίες με υψηλή δύναμη εγκεφάλων.

Οι βασικές ανάγκες των κοινωνιών, όπως η εκπαίδευση και η υγεία, διαμορφώνονται ανάλογα με το επίπεδο ανάπτυξης των χωρών. Οι άνθρωποι που καταλαβαίνουν ότι δεν μπορούν να χρησιμοποιήσουν τα προσόντα τους στις χώρες τους κερδίζοντας εκπαίδευση, γνώση και δεξιότητες στην επιστήμη και την τεχνολογία στις χώρες τους δεν θέλουν να επιστρέψουν. Οι περισσότερες προσπάθειες επιστροφής των ατόμων από το εξωτερικό παραμένουν άκαρπες, διότι αντιμετωπίζουν την ανεργία και επιθυμούν να πάνε ξανά στο εξωτερικό, αφού οι αρμοδιότητες δεν ταιριάζουν με τα απαιτούμενα προσόντα εργασίας στις χώρες τους. Για το λόγο αυτό, η αποστράγγιση του εγκεφάλου είναι μία από τα πιο σημαντικά ζητήματα που πρέπει να εξεταστούν και να διατηρηθούν τόσο για τις αιτίες όσο και για τις συνέπειες. Στις περισσότερες περιπτώσεις παρατηρείται το καλά μορφωμένο, εξειδικευμένο και ταλαντούχο ανθρώπινο δυναμικό από μια χώρα να μεγαλώνει και να πάει σε μια άλλη αναπτυγμένη χώρα, από μια λιγότερο ανεπτυγμένη / αναπτυσσόμενη χώρα (Kaya, 2002). Σύμφωνα με τους Tansel και Güngör (2003) η εγκεφαλκή αποστράγγιση αναφέρεται στους εργαζόμενους που ως ποιοτικά άτομα μεταναστεύουν από την πατρίδα τους σε χώρες που τους προσφέρουν περισσότερες ευκαιρίες τόσο στην εκπαίδευση όσο και στην ζωή. Εν συντομία, η διαρροή εγκεφάλου εκφράζεται ως την πρόθεση ενός εκπαιδευμένου εργατικού δυναμικού να μεταβεί στις χώρες όπου οι ευκαιρίες ζωής και εργασίας είναι υψηλότερες (Gökbayrak, 2008).

Η έννοια της διαρροής του εγκεφάλου είναι η απώλεια ανθρώπινων πόρων μιας χώρας που εκπαιδεύεται σε τομείς όπως η επιστήμη, η τεχνολογία, η βιομηχανία και οι υπηρεσίες.

Από την άλλη πλευρά, σύμφωνα με κάποιες απόψεις, η έννοια της αποστράγγισης του εγκεφάλου στους κλάδους της λογοτεχνίας, της τέχνης, της ιατρικής, της δικαιοσύνης κ.λπ. όπως όλοι και οι άλλοι πτυχιούχοι πανεπιστημίων που έχουν περάσει την πανεπιστημιακή εκπαίδευση και ακόμη και το επάγγελμα, ακόμη, έχει οδηγήσει στην αναρρίχηση των ατόμων αυτών σε ηγετικές και διευθυντικές θέσεις. Από την άποψη αυτή, η έννοια της πανεπιστημιακής αποφοίτησης ή των ατόμων υψηλής ποιότητας που έχουν εκτεταμένες γνώσεις σε ένα πεδίο είναι καίριας σημασίας για το brain drain. Για το λόγο αυτό, οι εμπειρογνώμονες, οι ανεξάρτητοι διαχειριστές, οι ανώτεροι φορείς, οι τεχνικοί εμπειρογνώμονες, οι έμποροι, οι επενδυτές, οι φυσικοί, οι επιχειρηματίες, οι εργαζόμενοι που εργάζονται σε τεχνικές εργασίες και οι υπεργολάβοι αξιολογούνται στο πλαίσιο του πεδίου εφαρμογής αυτής της έννοιας. Επιπλέον, οι άνθρωποι και τα άτομα που πηγαίνουν στο εξωτερικό για την εκπαίδευση και που δεν επιστρέφουν στις χώρες τους μετά την αποφοίτησή τους και που προτιμούν να εργάζονται στο εξωτερικό εξετάζονται επίσης μέσα από το πεδίο εφαρμογής της εγκεφαλικής αποστράγγισης (Tansel & Güngör, 2003). Το φαινόμενο μετανάστευσης του εγκεφάλου είναι ο σημαντικότερος παράγοντας επηρεασμού του επιπέδου ανάπτυξης των αναπτυσσόμενων χωρών, ιδίως εκείνων που έχουν έλλειψη εργασίας και που έχουν δυσκολίες για την κάλυψη αυτών των κενών (Erkal, 1980).

Όσον αφορά και τις αιτίες και τις συνέπειες, η αποστράγγιση του εγκεφάλου δημιουργεί πολύ σημαντικές επιπτώσεις τόσο στις χώρες προέλευσης όσο και στις χώρες υποδοχής. Στην πραγματικότητα, ενώ η αποχέτευση του εγκεφάλου προκαλεί την απώλεια του ανθρώπινου δυναμικού που είναι ένα από τους περισσότερο πολύτιμους πόρους που παρέχει περιορισμένες ευκαιρίες για τις χώρες που προέρχονται μετανάστες, παρέχει επίσης και μια σημαντική ώθηση για την ανάπτυξη των χωρών που έχουν μεταναστεύσει. Από τις διαφορές κατά τη διανομή της εγκεφαλικής αποστράγγισης μεταξύ των χωρών δεν μπορεί να καθοριστεί με ακρίβεια, ένα καθορισμένο όφελος και κόστος δεν μπορεί να εκτελεστεί. Ωστόσο, οι αρνητικές επιπτώσεις από την άποψη της χώρας που πάντα δίνει την αποστράγγιση του εγκεφάλου είναι η αποκόμιση μεγαλύτερης σημασίας βραχυπρόθεσμα. Η κατάσταση αυτή επιβραδύνει την πρόοδο των μεταναστών των χωρών και επιτρέπει την ανάπτυξη των αναπτυσσόμενων χωρών και η κατάσταση αυτή αυξάνει τις υφιστάμενες ανισότητες μεταξύ των χωρών (Carrington & Detragiache, 1999). Στην πραγματικότητα, σύμφωνα με τις έρευνες που έγιναν περίπου 1,5 εκατομμύρια άτομα από το ειδικό και εκπαιδευμένο εργατικό δυναμικό από αναπτυσσόμενες

χώρες, λειτουργεί στη Δυτική Ευρώπη, την Αμερική, την Αυστραλία και την Ιαπωνία, ενώ 500.000 φοιτητές από τις αναπτυσσόμενες χώρες εκπαιδεύονται σε ανεπτυγμένες χώρες. Τα δύο τρίτα αυτών των 500.000 φοιτητών δεν επιστρέφουν τις χώρες τους μετά την ολοκλήρωση της εκπαίδευσής τους (Carrington & Detragiache, 1998).

Είναι δυνατόν να πούμε ότι το 3% του παγκόσμιου πληθυσμού και 190 εκατομμυρίων ανθρώπων ζουν σε μια άλλη χώρα εκτός από τη χώρα στην οποία γεννήθηκαν. Στις χώρες του ΟΟΣΑ, αυτό είναι το 23% στην Αυστρία και την Ελβετία, ενώ στη Φινλανδία και στην Ουγγαρία αυτό το ποσοστό είναι περίπου 3% (Keeley, 2009). Η μετανάστευση του εγκεφάλου είναι πιο έντονη σε χώρες όπως η Αφρική και τη Λατινική Αμερική και την Καραϊβική, και στα νησιωτικά κράτη. Το 2010, σχεδόν το 90% των ατόμων υψηλής ειδίκευσης που γεννήθηκαν στη Γουιάνα ζούσε στις χώρες του ΟΟΣΑ. Ομοίως, εκτός από το Μπαρμπάντος, την Αϊτή και το Τρινιντάντ και το Τομπάγκο, υπήρχαν υψηλότερα εκπαιδευμένοι άνθρωποι στις χώρες αυτές. Το ποσοστό των υψηλών μορφωμένων ανθρώπων που ζουν στις χώρες του ΟΟΣΑ είναι στη Τζαμάικα (46%), στη Τόνγκα (44%), στη Ζιμπάμπουε (43%), στον Μαυρίκιο (41%), στη Δημοκρατία του Κονγκό (36%), τα Μπελίζ (34%) και τους Νήσους Φίτζι (31%). Από την άλλη πλευρά, οι περισσότερες χώρες του ΟΟΣΑ, καθώς και χώρες εκτός ΟΟΣΑ με μεγάλους πληθυσμούς, συμπεριλαμβανομένης της Βραζιλίας, της Κίνας, της Ινδίας, και της Ρωσικής Ομοσπονδίας, δήλωσαν ότι το ποσοστό μετανάστευσης των πιο εξειδικευμένων και ειδικευμένων ατόμων είναι λιγότερο από 3,5% (OECD & UN-DESA, 2013).

Τα Ηνωμένα Έθνη (ΟΗΕ) δηλώνουν ότι η Ινδία είναι η χώρα που υπέφερε περισσότερο από την αποστράγγιση του εγκεφάλου, ενώ την ίδια στιγμή οι εμπειρογνώμονες της βιομηχανίας πληροφορικής της Ινδίας ανέφεραν ότι έχασαν 2 δισεκατομμύρια δολάρια ετησίως λόγω του εργατικού δυναμικού που εργάζονται στο εξωτερικό. Από την άλλη πλευρά, η κατάταξη των χωρών από τις οποίες πραγματοποιείται η διαρροή εγκεφάλων μετά την Ινδία, είναι το Πακιστάν, οι ΗΠΑ, η Κίνα, οι Φιλιππίνες, η Αλγερία, το Μαρόκο, η Τυνησία, το Ιράν, η Νιγηρία και η Τουρκία (Kaya, 2002). Υπάρχει μια μεγάλη ποικιλία από τρόπους διαρροής εγκεφάλων, έχοντας πολύ σημαντικά αποτελέσματα και συνέπειες, καθώς και πολλούς λόγους. Επιπλέον, αυτοί οι λόγοι διαφέρουν ανάλογα με τις χώρες και διαμορφώνονται από τις συνθήκες που έχουν οι χώρες. Ως εκ τούτου, πολλές θεωρητικές και πρακτικές μελέτες έχουν διεξαχθεί για να εξηγήσουν τις αιτίες της αποστράγγισης των εγκεφάλων (Kazlauskienė & Rinkevičius, 2006). Η πιο σημαντική προσέγγιση στις μελέτες είναι πως οι λόγοι για τη μετανάστευση των εγκεφάλων προσπαθούν συνήθως να εξηγηθούν από το διπολικό μοντέλο. Τόσο οι πλευρές έλξης της χώρας που λαμβάνουν μετανάστευση όσο

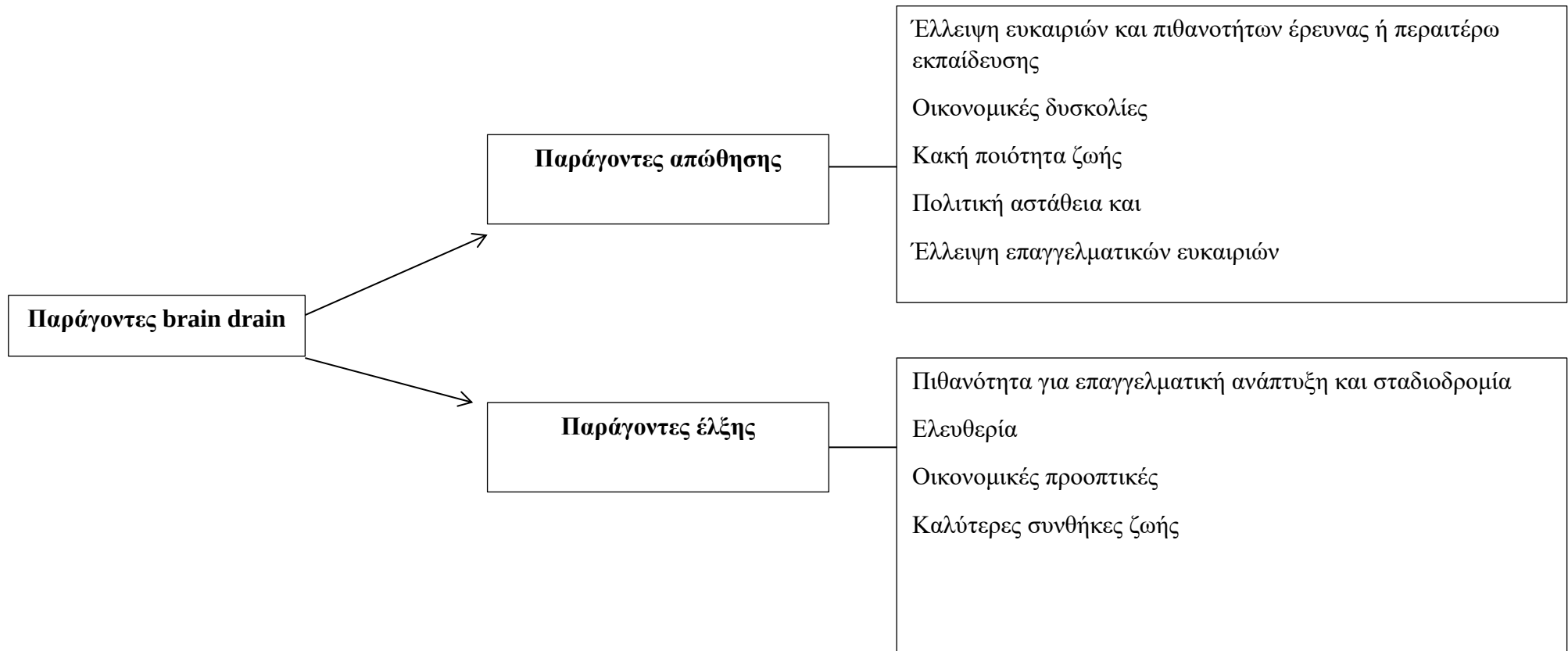
και το γεγονός ότι οι μετανάστες έχουν τις δυνάμεις ώθησης είναι οι παράγοντες που επιταχύνουν τη διαδικασία μετανάστευσης. Ενώ η προκλητική και κατασταλτική στάση των χωρών είναι ένας από τους παράγοντες ώθησης, οι ευκαιρίες των χωρών υποδοχής είναι παράγοντες έλξης (Ngoma & Ismail, 2013).

Από την άλλη πλευρά, οι οικονομικές διαφορές μεταξύ των χωρών, η χαμηλή ποιότητα ζωής, το επισφαλές έργο και οι συνθήκες ζωής και οι αβεβαιότητες αξιολογούνται μεταξύ των δυνάμεων ώθησης. Οι ευκαιρίες απασχόλησης, το επιθυμητό επίπεδο της παραγωγής εισοδήματος, η ποιότητα της επαγγελματικής ζωής, ορίζονται ως εκουσίους παράγοντας έλξης. Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, αν και υπάρχουν περισσότερες από μία αιτίες της μετανάστευσης, ο σημαντικότερος παράγοντας είναι η ποιότητα της ζωής. Τα άτομα αποφασίζουν να φύγουν τη χώρα τους για να δώσουν στον εαυτό τους και στις οικογένειές τους μια καλύτερη ζωή. Εκτός αυτού, υπάρχουν αντικειμενικοί και υποκειμενικοί λόγοι για τους παράγοντες έλξης και ώθησης (Jauhar & Yusoff, 2011). Οι παράγοντες που επηρεάζουν τα άτομα για μια απόφαση άμεσης μετανάστευσης είναι αντικειμενικοί παράγοντες. Για παράδειγμα, είναι δυνατόν να πούμε ότι η χώρα δεν έχει μια αποδεκτή ή προτιμότερη πολιτική εργασίας. Οι υποκειμενικοί παράγοντες είναι εκείνοι που προκύπτουν εκτός του ελέγχου αυτής της χώρας και σχετίζονται κυρίως με τη δομή της χώρας. Παραδείγματα όπως οι τεχνολογικές και επιστημονικές εξελίξεις δεν μπορεί να συμπεριληφθούν στη χώρα. Ωστόσο, αυτοί οι παράγοντες πρέπει να λαμβάνονται υπόψη σε περιορισμένο χρονικό διάστημα και τόπο. Διαφορετικά, αυτοί οι παράγοντες μπορεί να προκαλέσουν ψευδή αντίληψη (Dodani & LaPorte, 2005). Επομένως, ορισμένοι παράγοντες έλξης και ώθησης είναι γενικά αποδεκτοί και μερικοί από αυτούς δεν εξαρτώνται από την ατομική επιθυμία των ανθρώπων που θέλουν να μεταναστεύσουν, ενώ μερικοί είναι διαμορφωμένοι από μεμονωμένες επιθυμίες και κίνητρα. Ωστόσο, οι κύριοι λόγοι για την αποστράγγιση του εγκεφάλου είναι τα ελαττώματα στην κοινωνική και οικονομική ζωή, στην πολιτική, στην τεχνολογία και στις στρεβλώσεις στα εκπαιδευτικά συστήματα. Ως εκ τούτου, πρέπει να ληφθούν υπόψη εθνικές και διεθνείς επιρροές της ανάλυσης των λόγων για τη μετανάστευση του εξειδικευμένου, καλά εκπαιδευμένου, καλά μορφωμένου ακαδημαϊκού και τεχνικού εργατικού δυναμικού (Adonor et al., 2021).

Θα γίνει κατανοητό ότι ο κύριος λόγος για την αποστράγγιση εγκεφάλου είναι η παρουσία αναπτυσσόμενων χωρών, οι οποίες κυριαρχούνται από βιομηχανικές και πολυεθνικές εταιρείες υψηλής τεχνολογίας με μεγάλους όγκους κεφαλαίων και επιχειρήσεων. Σε μια τέτοια παγκόσμια οικονομία, υπάρχουν βασικοί παράγοντες που αναγκάζουν τους

ανθρώπους να μεταναστεύσουν (Ngoma & Ismail, 2013). Σήμερα, φαίνεται ότι η αποστράγγιση του εγκεφάλου που λαμβάνει χώρα σε κάθε τομέα της επιστήμης κατευθύνεται από λιγότερο ανεπτυγμένες και αναπτυσσόμενες χώρες, προς τις ΗΠΑ, τον Καναδά, την Αγγλία και την Αυστραλία. Προς αυτή την κατεύθυνση, η ποιότητα ζωής των ανεπτυγμένων χωρών, ιδίως των οικονομικών ευκαιριών που προσφέρουν οι ΗΠΑ, η επανεκκίνηση και η ανάπτυξη δραστηριοτήτων, οι ευκαιρίες τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και οι πολυεθνικές εταιρείες τους διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο (Dodani & LaPorte, 2005).

Με βάση όλα τα παραπάνω, μπορεί να δημιουργηθεί το παρακάτω διάγραμμα (Διάγραμμα 1) αναφορικά με τους παράγοντες που οδηγούν στην αποστράγγιση εγκεφάλων. Αφενός οι ωθητικοί παράγοντες είναι η έλλειψη ευκαιριών και πιθανοτήτων έρευνα ή περαιτέρω εκπαίδευση, οι οικονομικές δυσκολίες, η κακή ποιότητα ζωής, η πολιτική αστάθεια και η έλλειψη επαγγελματικών ευκαιριών. Από την άλλη πλευρά, οι παράγοντες έλξης είναι η πιθανότητα για επαγγελματική ανάπτυξη και σταδιοδρομία, η ελευθερία, οι οικονομικές προοπτικές και οι καλύτερες συνθήκες ζωής.

Διάγραμμα 1: Παράγοντες brain drain

Η μετανάστευση των εξειδικευμένων ατόμων δεν οδηγείται μόνο από εκπαιδευτικές και επαγγελματικές ευκαιρίες. Υπάρχουν πολλοί άλλοι λόγοι, συμπεριλαμβανομένων των προσωπικών που προκαλούν τους ανθρώπους να μετακινηθούν σε ένα άλλο μέρος. Επιπλέον, σχετίζεται με την εργασία. Η ενδοκοινοτική μετανάστευση συμβάλλει μόνο εν μέρει στη συνολική σχέση με την μετανάστευση για εργασία και κάθε περιοχή μπορεί επίσης να ταιριάζει με τη ζήτηση της εργασίας με μια εκτός Ευρωπαϊκής Ένωσης χώρα για εξειδικευμένο εργατικό δυναμικό. Η ανάλυση των συνολικών ροών μετανάστευσης χρησιμοποιείται κυρίως για να γίνει αντιληπτό εάν μια περιοχή πάσχει ή όχι από μια μείωση του πληθυσμού. Η «απαγόρευση της καθαρής μετανάστευσης συν τη στατιστική προσαρμογή» είναι ο δείκτης που μετρά αυτή τη δημογραφική αλλαγή. Λαμβάνει υπόψη την αλλαγή στον πληθυσμό που καθορίζεται από τη μετανάστευση καθώς και από τις γεννήσεις και θανάτους (φυσική αλλαγή). Το 2017, ο δείκτης αυτός έδειξε ότι στα περιφερειακά επίπεδα στην ΕΕ, η απώλεια του πληθυσμού συμβαίνει στις περισσότερες περιοχές της Φινλανδίας, της Ελλάδας, της Πορτογαλίας και Ισπανία, σε διάφορες περιοχές της Ιταλίας, στις βορειοανατολικές περιοχές της Γαλλίας, στο περισσότερες περιοχές των χωρών της Ανατολικής Ευρώπης (συμπεριλαμβανομένων των Τριών κρατών της Βαλτικής), σε μερικές περιοχές της Κεντρικής Γερμανίας, και σε λίγες περιοχές του Βελγίου και των Κάτω Χωρών. Η αύξηση του πληθυσμού συμβαίνει σε όλες τις περιοχές της Αυστρίας, του Λουξεμβούργου, της Σουηδίας και της Ιρλανδίας καθώς και στην Κύπρο, σε όλες σχεδόν τις περιφέρειες του Ηνωμένου Βασιλείου, σε πολλές περιοχές της Γερμανίας, σε διάφορες περιοχές του Βελγίου και στις Κάτω Χώρες, στις νότιες και δυτικές περιοχές της Γαλλίας, στις Δυτικές Περιφέρειες της Τσεχικής Δημοκρατίας και σε λίγες περιοχές της Ιταλίας και της Ουγγαρίας. Η περιφερειακή ανισότητα είναι εμφανής σε πολλά κράτη μέλη. Η Eurostat προσδιορίζει τους κύριους οδηγούς αυτών των δημογραφικών αλλαγών στο εθνικό επίπεδο. Η πτώση του πληθυσμού στην Εσθονία και την Ιταλία οφείλεται στη φυσική αλλαγή - μεγαλύτερο αριθμό θανάτων από τις γεννήσεις - που είναι επίσης η κύρια αιτία για την πτώση του πληθυσμού στη Βουλγαρία, την Ελλάδα, την Ουγγαρία, την Πορτογαλία και τη Ρουμανία ενώ στην Κροατία, τη Λετονία και τη Λιθουανία, οφείλεται κυρίως στην αρνητική καθαρή μετανάστευση. Το κέρδος του πληθυσμού καθορίζεται κυρίως από έναν μεγαλύτερο αριθμό γεννήσεων πάνω από τους θανάτους (φυσική αλλαγή) στην Ιρλανδία, τη Γαλλία, την Κύπρο και τη Σλοβακία, ενώ είναι ως επί το πλείστον που καθορίζεται από τη θετική καθαρή μετανάστευση στην Αυστρία, το Βέλγιο, την Τσεχική Δημοκρατία, τη Δανία, το Λουξεμβούργο, τη Μάλτα, τις Κάτω Χώρες, τη Σλοβενία και τη Σουηδία. Τέλος, οφείλεται μόνο στη θετική καθαρή μετανάστευση στη Γερμανία, την Ισπανία, την Πολωνία και την

Φινλανδία (Eurostat, 2017). Ο αργός ρυθμός της καθαρής μετανάστευσης δεν διακρίνει τη συμβολή της κινητικότητας εντός της ΕΕ στη συνολική κινητικότητα. Οι περιοχές αποστολής φαίνεται να βρίσκονται στο μεγαλύτερο μέρος της Πορτογαλίας και της Ελλάδας, στην Ισπανία, στα βορειοανατολικά τμήματα της Γαλλίας, στα Βόρεια μέρη της Φινλανδίας και της Ιρλανδίας, στα κράτη της Βαλτικής και σε πολλά μέρη της Ανατολικής Ευρώπης, καθώς και στην Κύπρο (Διάγραμμα 2).

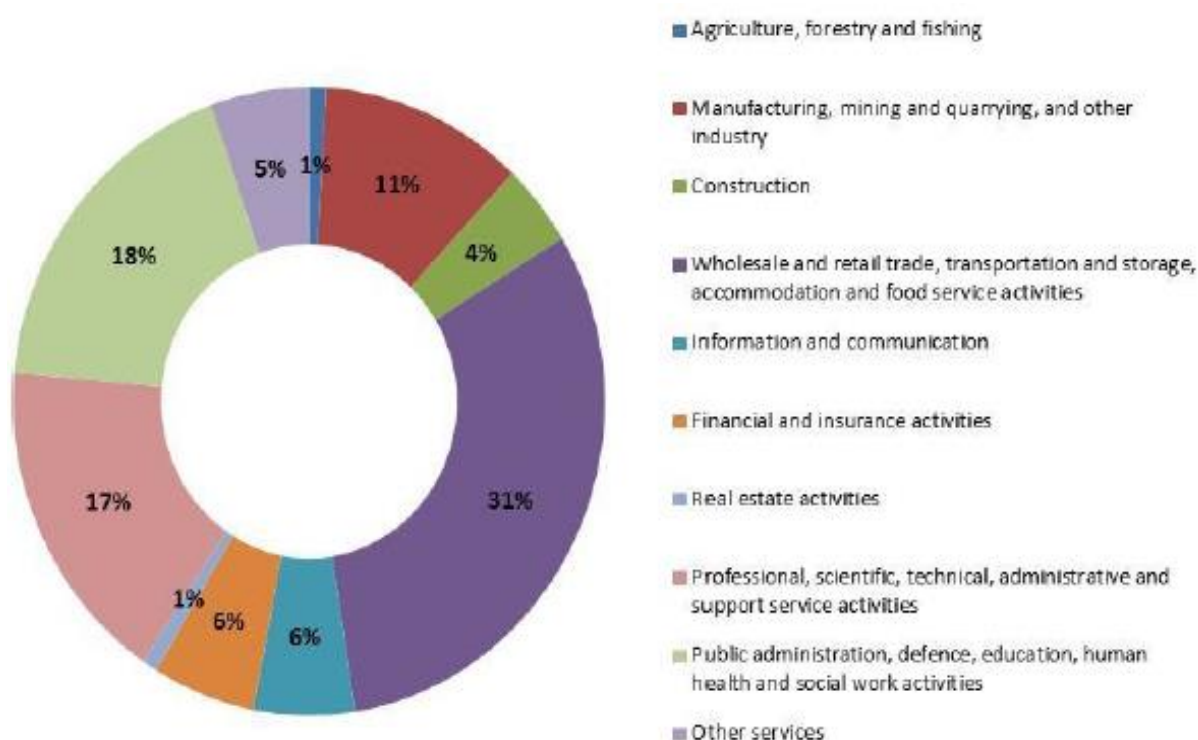

Διάγραμμα 2: Κινητικότητα ανθρώπινου δυναμικού εντός ΕΕ

Πηγή: European Union, 2018

Κατά τη διερεύνηση των κύριων τομέων που απασχολούν τους νέους (ηλικίας 15-29 ετών) και το εξαιρετικά εξειδικευμένο ανθρώπινο δυναμικό (με πτυχία τριτοβάθμιας εκπαίδευσης) και τη μετακίνηση αυτών σε περιφερειακά επίπεδα, η βάση δεδομένων απογραφής για το 2011 είναι η πιο ολοκληρωμένη και ενημερωμένη πηγή συγκρίσιμων πληροφοριών σε ολόκληρη την ΕΕ. Οι πληροφορίες που καλύπτουν 18 χώρες της ΕΕ, δείχνουν

ότι οι μεγάλοι εργοδότες είναι το χονδρικό και λιανικό εμπόριο, οι μεταφορές και η αποθήκευση, η διαμονή και οι υπηρεσίες διαμονής και παροχής διατροφής (31%). Ακολουθούν η δημόσια διοίκηση, η άμυνα, η εκπαίδευση, οι δραστηριότητες υγείας και κοινωνικής εργασίας (18%) και οι επαγγελματικές, επιστημονικές, τεχνικές δραστηριότητες διοικητικής υποστήριξης (17%) (Διάγραμμα 3). Η ανάλυση των δεδομένων απογραφής του 2011 καθιστά δυνατή την προσδιορισμό των περιοχών (NUTS2) όπου οι νέοι και οι ειδικευμένοι μετακινητές της ΕΕ28 προτιμούν να μετεγκατασταθούν. Προσδιορίζει επίσης ποιοι τομείς είναι οι κύριοι εργοδότες τους σε περιφερειακό επίπεδο. Χωρίς εξαίρεση, υπάρχουν ενδείξεις ότι οι περιφέρειες που είναι πρωτεύουσες είναι οι προτιμώμενοι προορισμοί σε κάθε χώρα.

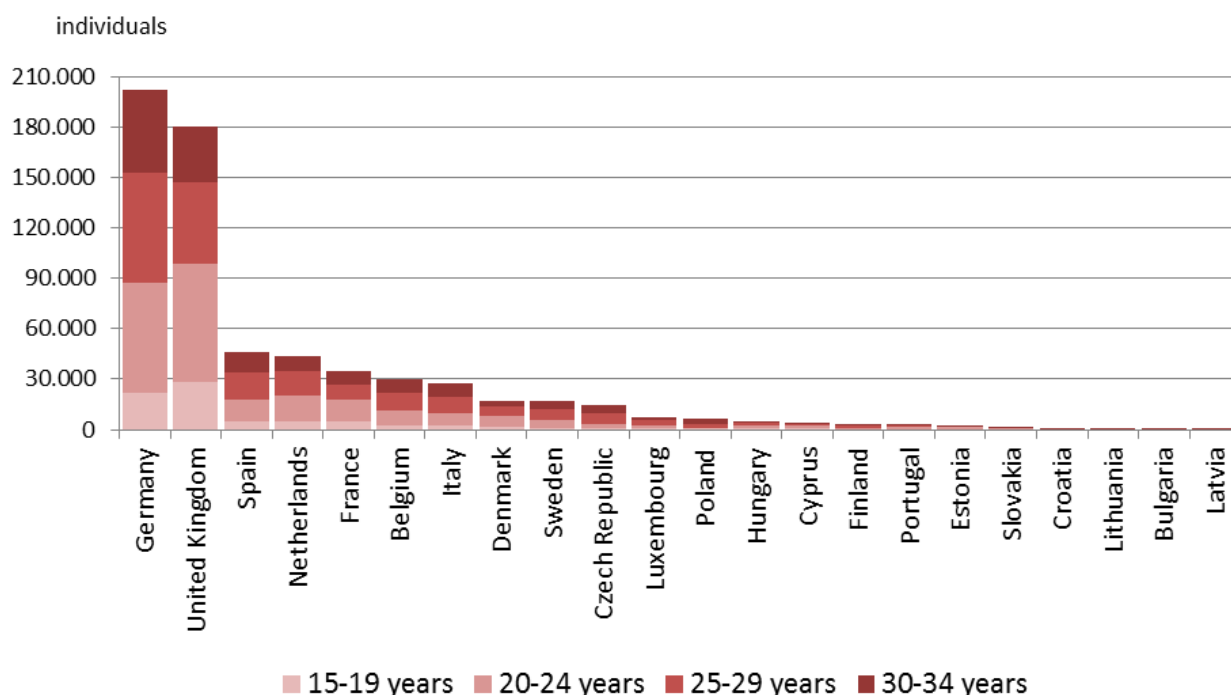

Διάγραμμα 3: Τομείς δραστηριοποίησης νέων και υψηλά εξειδικευμένων επαγγελματιών στην ΕΕ

Πηγή: European Union, 2018

Η κινητικότητα εντός της ΕΕ αφορά μόνο ένα μικρό ποσοστό των Ευρωπαίων. Το 2017, εκτός του συνολικού πληθυσμού περίπου 511 εκατομμυρίων πολιτών, υπήρχαν σχεδόν 17 εκατομμύρια εργαζόμενοι εντός της ΕΕ (δηλαδή περίπου 3%). Δύο χώρες, η Γερμανία (33%) και το Ηνωμένο Βασίλειο (20%), απορροφούν περισσότερο από το ήμισυ των μετακινήσεων εντός της ΕΕ. Επιπλέον χώρες προορισμού ήταν η Ισπανία (9%), η Γαλλία (7%) και μια ομάδα

χωρών που περιλαμβάνει την Ιταλία, την Αυστρία, τις Κάτω Χώρες και το Βέλγιο (5% έκαστο). Οι χώρες προέλευσης των μεταναστών της ΕΕ ήταν η Ρουμανία, η Πολωνία, η Ιταλία και η Πορτογαλία. Η Γερμανία και η Γαλλία δημιουργούσαν επίσης σημαντικό αριθμό ευρωπαϊκών εργαζομένων που μετακινούνταν. Σύμφωνα με τα στοιχεία του 2016, από τα 17 εκατομμύρια μετακλήσεις εντός ΕΕ, 3,5 εκατομμύρια (21%) ήταν στην ηλικιακή κλάση 15-29, αλλά όταν η ηλικιακή ομάδα 15-34 εξετάστηκε, ο αριθμός αυτός αυξήθηκε σε 5,5 εκατομμύρια (32%). Το διάγραμμα 4 δείχνει τις προτιμήσεις προορισμού των νέων της ΕΕ ηλικίας μεταξύ 15 ετών και 34. Η Γερμανία και το Ηνωμένο Βασίλειο ήταν επίσης οι κορυφαίοι προορισμοί για το νέος.

Διάγραμμα 4: Χώρες προορισμού για τους νέους ηλικίας 15-34 στις χώρες της ΕΕ

Πηγή: European Union, 2018

Το 2017, περίπου 4,2 εκατομμύρια πολίτες μεταξύ 15 και 64 είχαν τριτοβάθμιο επίπεδο εκπαίδευσης. Αυτό αντιπροσωπεύει το 25% των περίπου 17 εκατομμυρίων μετακινήσεων εντός ΕΕ. Το μερίδιο των ειδικευμένων μετακινητών της ΕΕ αυξάνεται τακτικά κατά την περίοδο 2014-2017, με τις μεγαλύτερες αυξήσεις που καταγράφονται, σε επίπεδο χώρας, στην Ουγγαρία (+ 51%), στην Κροατία (+ 46%) και στη Σλοβακία (+ 41%). Σε απόλυτες τιμές, ο υψηλότερος αριθμός των μετακινήσεων πολύ μορφωμένου εργατικού δυναμικού το 2017 ήταν από την Πολωνία (576.300 άτομα), από τη Γερμανία (472.700), και τη Ρουμανία (467.500). Σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία της ΕΕ, οι λιγότερο ελκυστικές περιφέρειες για εξαιρετικά μορφωμένους μετακινούμενους φαίνεται να βρίσκονται κυρίως Ιταλία. Με λίγες εξαιρέσεις, τα

ποσοστά απασχόλησης εκείνων που διαθέτουν υψηλή μόρφωση είναι πολύ υψηλά σε ολόκληρη την ΕΕ.

3.4. Η ΕΜΠΕΙΡΙΑ ΤΟΥ BRAIN DRAIN ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Η ελληνική μετανάστευση από το 2010 και μετά και η έξοδος από τη χώρα περίπου 400.000 κατοίκων έχει ονομαστεί εγκεφαλική αποστράγγιση επειδή το κύριο χαρακτηριστικό αυτού του κύματος ήταν το υψηλό εκπαιδευτικό επίπεδο της πλειοψηφίας των μεταναστών. Η πρόσφατη έρευνα της ICAP του 2019 επιβεβαιώνει τα χαρακτηριστικά αυτά, δηλαδή ότι το 26% των ανθρώπων που μεταναστεύουν από την Ελλάδα κατέχουν πτυχίο, και το 69% ενός μεταπτυχιακού ή ενός διδακτορικού και έχουν μετακινηθεί κυρίως στις ευρωπαϊκές χώρες. Εργάζονται στους τομείς των επιχειρήσεων, της χρηματοδότησης, της πληροφορικής και της μηχανικής. Αυτή δεν είναι η πρώτη φορά που οι κάτοχοι πτυχίου έχουν εγκαταλείψει τη χώρα για μια καριέρα στην Ευρώπη ή τις ΗΠΑ. Έχει συμβεί από τη δεκαετία του 1960, αλλά είναι η πρώτη φορά που οι αριθμοί έχουν φτάσει σε αυτό το ύψος. Η αποστράγγιση εγκεφάλων αναφέρεται σε άτομα που μόλις επέστρεψαν στην Ελλάδα μετά τις σπουδές τους στο εξωτερικό ή είχαν ήδη εργαστεί για λίγα χρόνια στην Ελλάδα πριν αποφασίσουν να φύγουν για το εξωτερικό (Labrianidis, 2014).

Η τρέχουσα συζήτηση στη δημόσια σφαίρα σχετικά με την τρέχουσα μετανάστευση επικεντρώνεται στους λόγους και τις συνέπειές της. Το 60% των μεταναστών που συμμετείχαν στην έρευνα της ICAP το 2019 εργάστηκαν στην Ελλάδα και προσπαθούσαν να εξασφαλίσουν το ίδιο ζωντανό πρότυπο στο εξωτερικό. Αλλά υπάρχει επίσης το 20% των απαντήσεων που αναφέρονται στην αδυναμία να βρουν μια θέση εργασίας με βάση τις σπουδές τους στην Ελλάδα. Η αναντιστοιχία δεξιοτήτων, που σημαίνει ότι η ασυμφωνία μεταξύ της τρέχουσας επαγγελματικής κατάστασης ενός ατόμου και του πεδίου εκπαίδευσής τους, έχει φτάσει σε υψηλά επίπεδα σύμφωνα με τα στοιχεία της Eurostat. Το 2014, η αναντιστοιχία δεξιοτήτων για τους μηχανικούς έφτασε το 47,5% και το 2019 ανήλθε σε 51,4%, ενώ στις ανθρωπιστικές επιστήμες το 2014 ήταν 45%, φθάνοντας το 60,8% το 2019, πράγμα που σημαίνει ότι η πλειοψηφία των ανθρώπων που έχουν μελετήσει ανθρωπιστικές επιστήμες δεν εργάζονται σε μια σχετική θέση. Αυτό που ήταν σημαντικότερο από την απόφασή τους να μεταναστεύσουν, ωστόσο, ήταν τα υψηλά ποσοστά ανεργίας, άσχετα από τους τομείς σπουδών τους. Τα ποσοστά ανεργίας μεταξύ των κατόχων βαθμού ήταν 19,07% το 2008 και το 2013 ανήλθαν σε 28,13% για ηλικίες 25-64 ετών. Η αύξηση της ανεργίας σε όλες τις ηλικίες και εκπαιδευτικές ομάδες οδηγούν πολλούς νέους να εξέρχονται από τη χώρα, με 124.000 άτομα που εγκαταλείπουν μόνο το 2012, στην κορυφή του κύματος μετανάστευσης.

Η επίδραση της διαρροής εγκεφάλων έχει σοβαρές επιπτώσεις στη χώρα. Η συζήτηση γύρω της έχει οδηγήσει στη δημιουργία πρωτοβουλιών που υποστηρίζουν την επιστροφή αυτών των μεταναστών ενώ σταματούν τη συνεχή εκροή προς το εξωτερικό. Υπάρχουν ορισμένες κυβερνητικές πρωτοβουλίες όπως η δημιουργία επιχειρηματικών ενεργειών μέσω ευρωπαϊκών προγραμμάτων και η υποστήριξη της έρευνας στη χώρα. Ταυτόχρονα, υπήρξε μια σημαντική συνειδητοποίηση κατά το πόσο σημαντικό είναι να δημιουργηθούν σύνδεση μεταξύ της διασποράς και της πατρίδας που θα μπορούσαν να στηρίξουν επαγγελματικά σχέδια, πρωτοβουλίες και εκπαιδευτικά έργα στην Ελλάδα (Labrianidis, 2014).

Επί του παρόντος, λόγω των προσπαθειών της ελληνικής κυβέρνησης για την καταπολέμηση της πανδημίας, τέτοιοι σύνδεσμοι έχουν δημιουργηθεί ή ακόμα και ενισχυθεί και οι Έλληνες επιστήμονες που εργάζονται στο εξωτερικό προσφέρουν τη βοήθειά τους. Συγχρονίζοντας συγκεκριμένα τους λόγους και τις συνέπειες της διαρροής εγκεφάλων για την Ελλάδα, το ζήτημα θα πρέπει να εξεταστεί σε διαφορετικό επίπεδο. Κατά την ανάγνωση σχετικά με αυτές τις πρωτοβουλίες υπάρχει η εντύπωση ότι η μετανάστευση είναι μια ιστορία επιτυχίας. Αλλά θα πρέπει να υπάρξει μια εστίαση προκειμένου να αναδειχθούν πολλές περιπτώσεις όπου οι μετανάστες έπρεπε να ξεπεράσουν τα εμπόδια, τις δυσκολίες, τις διακρίσεις και την αποτυχία (Labrianidis, 2014). Η μετανάστευση δεν είναι εύκολη εργασία και δεν καταλήγουν όλοι ως επιτυχημένοι επαγγελματίες. Οι επαγγελματίες μπορεί να έχουν αφήσει τη χώρα που έχει εξασφαλίσει μια δουλειά, αλλά υπάρχει ένας αυξανόμενος αριθμός ανθρώπων που έχουν εγκαταλείψει την Ελλάδα χωρίς να έχει πτυχίο. Το 2019 έφτασαν το 5% των συμμετεχόντων της έρευνας ICAP.

Μια πολύ σημαντική έρευνα αναφορικά με το brain drain στην Ελλάδα έχει πραγματοποιηθεί από τον Labrianidis (2014) σε 84 επαγγελματίες όλων των ειδικοτήτων που έχουν μεταναστεύσει στο εξωτερικό. Έτσι, σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας, ένα σημαντικό μέρος των Ελλήνων επαγγελματιών στο εξωτερικό εργάζονται στα πανεπιστήμια και σε δραστηριότητες που σχετίζονται με την έρευνα (περίπου 46%), 15% αυτών στις πολυεθνικές εταιρείες, 10% σε διεθνείς οργανισμούς και 5% στη χρηματοδότηση / τραπεζική. Μια μειοψηφία συνδυάζει την εργασία στο εξωτερικό και στην Ελλάδα (π.χ. ένας οδοντίατρος που απασχολείται στο εξωτερικό, αλλά επισκέπτεται την Ελλάδα για μερικές ημέρες κατά τη διάρκεια του μήνα για να εκτελέσει χειρουργικές επεμβάσεις).

Παράγοντες που σχετίζονται με την απασχόληση, όπως οι καλύτερες προοπτικές σταδιοδρομίας, οι καλύτερες πιθανότητες εύρεσης μιας εργασίας που σχετίζεται με την

εξειδίκευσή τους, η αύξηση των γνώσεων τους στο δικό τους τομέα, το ικανοποιητικό εισόδημα, η εργασιακή εμπειρία στο εξωτερικό καθώς και οι παράγοντες ώθησης (δηλ. δεν είναι δυνατή η εύρεση εργασίας στην Ελλάδα σχετικά με τις σπουδές τους και στον τομέα εμπειρογνωμοσύνης τους) αναφέρθηκαν ως οι πιο σημαντικοί παράγοντες για τη διαβίωση στο εξωτερικό.

Πέρα από τους παράγοντες που σχετίζονται με την απασχόληση, οι επόμενοι θεωρούσαν «πολύ σημαντικές» τις σπουδές τους στο εξωτερικό, καθώς πολλοί από τους συμμετέχοντες έμειναν στο εξωτερικό μετά την ολοκλήρωση του πτυχίου τους (Σχήμα 3). Οι περισσότεροι από τους συμμετέχοντες (60,9% του συνόλου) δεν ζήτησαν δουλειά στην Ελλάδα πριν αποφασίσουν να φύγουν ή να παραμείνουν στο εξωτερικό για εργασία. Αυτό που είναι εμφανές είναι ότι όσο μεγαλύτερη είναι η διάρκεια των σπουδών στο εξωτερικό, τόσο λιγότερες οι πιθανότητες να αναζητήσουν οι συμμετέχοντες εργασία στην Ελλάδα: 91,1% αυτών που απέκτησαν όλα τα πτυχία τους στο εξωτερικό δεν έψαξαν για δουλειά στην Ελλάδα, ενώ το αντίστοιχο μερίδιο μεταξύ εκείνων που ανέλαβαν μέρος των σπουδών τους στο εξωτερικό εμπίπτει σε 58,9% και στο 47,3% για όσους έλαβαν όλα τα πτυχία τους στην Ελλάδα. Σχεδόν όλοι (90%) των συμμετεχόντων κατέχουν μεταπτυχιακό δίπλωμα από το εξωτερικό, ενώ το 29% πραγματοποίησε όλες τις σπουδές του στο εξωτερικό. Υπάρχει μόνο ένα μικρό ποσοστό (14,3%) που εργάστηκε στο εξωτερικό παρά το γεγονός ότι δεν μελέτησαν στο εξωτερικό καθόλου. Όταν τα άτομα αυτά ξεκίνησαν αρχικά να εργάζονται στο εξωτερικό, το 80,6% είχε τουλάχιστον ένα μεταπτυχιακό δίπλωμα.

Οι συμμετέχοντες που εξακολουθούσαν να εργάζονται στο εξωτερικό κατά τη στιγμή της έρευνας διέθεταν ικανοποιητικούς μισθούς. Οι περισσότεροι (46,4%) κερδίζουν περισσότερα από 40.000 ευρώ ετησίως, ενώ το ποσοστό αυτών που κερδίζουν λιγότερο από 25.000 ευρώ ετησίως είναι πολύ μικρό και αφορά κυρίως τις γυναίκες και τους νέους. Παρόλο που τα οικονομικά κέρδη για εκείνους που απασχολούνται στο εξωτερικό είναι υψηλότερα σε σχέση με εκείνους που εργάζονται στις αντίστοιχες θέσεις στην Ελλάδα, αυτή η διαφορά δεν ήταν, στις περισσότερες περιπτώσεις, ο καθοριστικός παράγοντας παρακίνησης. Αντίθετα, οι περισσότεροι συμμετέχοντες υποστηρίζουν ότι οι ποιοτικές διαστάσεις, όπως οι συνθήκες εργασίας, οι προοπτικές σταδιοδρομίας, το ευρύτερο θεσμικό πλαίσιο και η αίσθηση της αξιοκρατίας είχαν μεγαλύτερη σημασία.

Η ταξινόμηση των συμμετεχόντων στο κοινωνικοοικονομικό προφίλ της οικογένειάς τους φαίνεται να επηρεάζουν διάφορες πτυχές της διαδικασίας της διαρροής εγκεφάλων.

Φαίνεται να υπάρχει σαφής κοινωνική διάκριση της τάξης, η οποία συνεπάγεται δύο πόλους, δηλαδή μια «ελίτ» και ένα «επιστημονικό προλεταριάτο». Αυτοί που περιλαμβάνονται στην «ελίτ» εργάζονται στο εξωτερικό ενώ απολαμβάνουν τη ζωή τους εκεί, ενώ κατέχουν τις υψηλές πολιτιστικές τους δεξιότητες (σπουδές στα κορυφαία πανεπιστήμια, τις γλωσσικές δεξιότητες κλπ.). Μερικοί από τους συμμετέχοντες, οι ιδιαίτερα εξειδικευμένοι επαγγελματίες υπερμένουν, μπορεί να ταξινομηθούν όπως, τι λένε οι όροι του «Leslie Sklair» ως «διακρατική καπιταλιστική τάξη». Από την άλλη πλευρά, αυτά που περιλαμβάνονται στο «επιστημονικό προλεταριάτο» ζουν στο εξωτερικό χωρίς να έχουν κατ' ανάγκη εξαιρετική ή τουλάχιστον ικανοποιητική εργασία. Αυτοί οι άνθρωποι έχουν περιορισμένο δυναμικό απασχόλησης στην Ελλάδα - ειδικά σήμερα κατά τη διάρκεια της χρηματοπιστωτικής κρίσης - ενώ απασχολούνται στο εξωτερικό με καλύτερες προοπτικές για το μέλλον. Τόσο η «ελίτ» όσο και το «επιστημονικό προλεταριάτο» αυτών που απασχολούνται ως στελέχη επιβεβαίωσης της σημασίας του τρόπου ζωής, καθώς και η «ελευθερία» των συμμετεχόντων που απολαμβάνουν στο εξωτερικό, σε σύγκριση με αυτό που αναγνωρίζουν ως ενοχλητικές πτυχές της σύγχρονης ζωής στην Ελλάδα.

Οι Έλληνες επαγγελματίες που συμμετείχαν στην έρευνα είχαν ζήσει και εργάστηκαν σε 74 διαφορετικές χώρες. Ωστόσο, το 91% των συμμετεχόντων συγκεντρώθηκε μόνο σε 10 χώρες, μεταξύ άλλων κυρίως στο Ηνωμένο Βασίλειο (31,7%), στις ΗΠΑ (28,7%), στη Γερμανία (6,5%) και στην Ελβετία (5,4%). Ένα μικρό ποσοστό (4%) εργάστηκε σε λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες. Το καθεστώς θεώρησης είναι ζωτικής σημασίας για τη διευκόλυνση ορισμένων ροών μετανάστευσης (Andrucki 2010). Στην περίπτωση αυτή, το δικαίωμα των Ελλήνων, ως πολίτες της ΕΕ, να ζουν και να εργάζονται στις υπόλοιπες χώρες της ΕΕ σημαίνει ότι υπάρχει ένα ιδιαίτερο είδος ευκολίας σε αυτά τα μεταναστευτικά κυκλώματα που αντικατοπτρίζεται στον μεγάλο αριθμό ελληνικών επαγγελματιών που ζουν και εργάζονται στις ισχυρότερες οικονομίες της ΕΕ (ιδίως το Ηνωμένο Βασίλειο και τη Γερμανία). Οι συμμετέχοντες είχαν ζήσει και εργάστηκε στο παρελθόν στις 528 πόλεις στο εξωτερικό. Οι περισσότερες σημαντικές ήταν οι αστικές περιοχές του Λονδίνου (16,9%), οι Βρυξέλλες (3,9%), η Νέα Υόρκη (3,9%), η Βοστώνη (3,7%) και το Παρίσι (2,8%). Η κύρια συγκέντρωση συνέβη στις πρωτεύουσες και / ή τις μεγαλύτερες πόλεις της κάθε χώρας: Βρυξέλλες (71% αυτών στο Βέλγιο), Παρίσι (58,7% αυτών στη Γαλλία), Λονδίνο (52,6% αυτών στο Ηνωμένο Βασίλειο), Γενεύη και Ζυρίχη (40,3% και 27,9%, αντίστοιχα αυτών της Ελβετίας) κ.λπ. Δηλαδή, υπάρχουν συγκεκριμένες πόλεις περισσότερο από τις χώρες που προσελκύουν Έλληνες επαγγελματίες και να απορροφούν τις δεξιότητές τους. Επιπλέον, μπορούν να επωφεληθούν πλήρως από τη

ζωή σε μια παγκόσμια πόλη (Sassen 2001), ή άλλη μεγάλη αστική μητρόπολη, διότι όταν εργάζονται στο εξωτερικό ένα σημαντικό ποσοστό των συμμετεχόντων λαμβάνουν κάποιο είδος οικονομικής βοήθειας από τους γονείς τους (πληρώνουν για τα εισιτήριά τους για να επισκεφθούν την Ελλάδα, τις πληρωμές με πιστωτικές κάρτες και τα λοιπά.). Αυτό το εύρημα έρχεται σε αντίθεση με το μεγαλύτερο μέρος της διεθνούς βιβλιογραφίας που τονίζει τα θετικά αποτελέσματα της διαρροής εγκεφάλων για τη χώρα καταγωγής, όμως ο Faini (2007) προωθεί ένα παρόμοιο επιχείρημα και μπορεί να έχει την πηγή του στο γεγονός ότι ένα το μεγάλο μέρος των ελληνικών πτυχιούχων που εργάζεται στο εξωτερικό προέρχεται από τις καλύτερες οικογένειες (79,4%).

Η απόφαση των γυναικών να μεταναστεύσουν ή να επιστρέψουν είναι πολύ πιο επηρεασμένη από τους συνεργάτες τους. Η «ύπαρξη εταίρου» αξιολογήθηκε ως σωρευτικά σημαντικός ή πολύ σημαντικός παράγοντας για το 35,1% των γυναικών σε σύγκριση με το 18,4% των αντρών. Η εύρεση ικανοποιητικής απασχόλησης για τον εαυτό τους και για τους εταίρους τους είναι ένα πιο ισχυρό κίνητρο για την επιστροφή των γυναικών (67,5% των γυναικών αξιολόγησαν αυτόν τον παράγοντα ως «Πολύ σημαντικό», σε σύγκριση με το 55,2% των ανδρών). Επίσης οι ηλικιωμένοι / άρρωστοι γονείς είναι ένας πιο σημαντικός παράγοντας που οδήγησε τις γυναίκες να επιστρέψουν (39,5%) από ό, τι για τους άνδρες (24,1%) στην πατρίδα τους (Labrianidis, 2011).

3.5. BRAIN DRAIN ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ

Το brain drain αναφέρεται στην αναχώρηση των μορφωμένων ανθρώπων ή επαγγελματιών από μια χώρα, οικονομικό τομέα ή το πεδίο για μια άλλη χώρα/οικονομικό τομέα/πεδίο συνήθως λόγω καλύτερης αμοιβής ή καλύτερων συνθηκών διαβίωσης (Ette & Witte, 2021). Οι θεωρίες πίσω από την έννοια του brain drain είναι διάφορες και αναπτύσσονται με την πάροδο των χρόνων. Οι μελέτες σχετικά με το θέμα είναι αρκετά πρόσφατες και ο όρος «brain drain» δημιουργήθηκε το 1963 από το Βρετανική Βασιλική κοινωνία, προκειμένου να περιγράψει την εκροή των επιστημόνων και των τεχνολόγων από το Ηνωμένο Βασίλειο στον Καναδά και στις Ηνωμένες Πολιτείες κατά τη δεκαετία του 1950-1960 (Giannoccolo, 2009). Η ορολογία γύρω από το brain drain είναι πολυάριθμη, ξεκινώντας από τους διαφορετικούς ορισμούς του. Στην πραγματικότητα, σε μια έκθεση του OECD (1987), οι έννοιες του brain drain και της ανταλλαγής εξειδικευμένων επαγγελματιών (brain exchange) αναφέρονται για πρώτη φορά (OECD, 2007). Η πρώτη έννοια αναφέρεται στην κυκλική μετανάστευση των εργαζομένων, οι οποίοι επιστρέφουν στη χώρα καταγωγής τους με περισσότερες δεξιότητες από εκείνες που διέθεταν πριν μεταβούν σε άλλη χώρα, και η δεύτερη

έννοια σημαίνει τη σπατάλη δεξιοτήτων του εργαζομένου, ο οποίος απασχολείται για μια θέση που απαιτεί λιγότερες δεξιότητες από αυτές που κατέχει (Subbotin & Aref, 2021· Hutch et al., 2017). Η ανταλλαγή εξειδικευμένων επαγγελματικών αναφέρεται για πρώτη φορά σε ένα έγγραφο των Aravossitas και Sugiman (2019), οι οποίοι υποστηρίζουν πως οι σπουδαστές και οι ειδικευμένοι εργαζόμενοι είναι πιο δεσμευμένοι να επιστρέψουν στη χώρα καταγωγής τους.

Στις πρώτες μελέτες, όλη η λογοτεχνία σχετικά με το θέμα προσανατολίστηκε στις αρνητικές επιπτώσεις της χώρας αποστολής λόγω της απώλειας του ανθρώπινου κεφαλαίου. Μόνο στα τέλη της δεκαετίας του 1990, ορισμένοι ερευνητές άρχισαν να αναλύουν ένα πιθανό θετικό αποτέλεσμα για τις χώρες αποστολής (Hornstein Tomić & Taylor, 2018). Ο συλλογισμός πίσω από αυτό είναι ότι σε μια φτωχή χώρα με μια χαμηλή επιστροφή ανθρώπινου κεφαλαίου, το κίνητρο της απόκτησης της εκπαίδευσης είναι χαμηλό (Biglari et al., 2021). Ωστόσο, η εκπαίδευση αποτιμάται ιδιαίτερα σε άλλα μέρη του κόσμου και όταν επιτρέπεται η μετανάστευση, ο πληθυσμός έχει κίνητρα να επενδύσει στην εκπαίδευση (Zagade & Desai, 2017). Συνολικά, ακόμη και αν μετανάστευαν ορισμένοι από τους μορφωμένους ανθρώπους από την φτωχή χώρα, ο μέσος όρος του επιπέδου εκπαίδευσης του πληθυσμού θα αυξηθεί (Beine et al., 2001).

Το brain drain έχει μελετηθεί εκτενώς με διάφορα θεωρητικά μοντέλα, τα οποία προσπαθούν να εξηγήσουν το φαινόμενο μέσω των επιδράσεων της ώθησης και της έλξης, του ανθρώπινου κεφαλαίου, της ανάπτυξης και την απόκτησης εξειδικευμένων επαγγελματικών (Giannoccolo, 2009).

3.6. ΘΕΩΡΙΕΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗΣ, BRAIN DRAIN ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΝΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

3.6.1. ΘΕΩΡΙΕΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗΣ

Το brain drain είναι μια συγκεκριμένη μετανάστευση, επομένως, τα παλαιότερα θεωρητικά μοντέλα στο θέμα χρησιμοποιούσαν θεωρίες μετανάστευσης. Σε μακροοικονομικό επίπεδο, οι παράγοντες των μετακινήσεων οδηγούν την απόφαση μετανάστευσης. Σύμφωνα με τη νεοκλασική θεωρία, οι μεταναστεύσεις λαμβάνουν χώρα λόγω γεωγραφικών διαφορών στην εργασία μεταξύ περιφερειών (El Saghir et al., 2020). Οι μεταναστευτικές ροές θα συμβούν από τη χώρα που δε μπορεί να ανταποκριθεί στη ζήτηση εργασίας στη χώρα υποδοχής που η προσφορά εργασίας παρουσιάζεται ανάπτυξη (Schiff, 2017). Οι Harry και Todaro (1970) ανέλυσαν επίσης τη θεωρία της μετανάστευσης μέσω του νεοκλασικού μοντέλου. Ωστόσο, η εστίασή τους ήταν στις κινήσεις εργασίας ως μια συνέπεια των μισθολογικών διαφορών μεταξύ περιφερειών ή χωρών. Διατύπωσαν έναν μοντέλο δύο τομέων της αγροτικής-αστικής

μετανάστευσης, στο οποίο αναγνώρισαν ότι ο ελάχιστος μισθός των αστικών περιοχών ήταν υψηλότερος από το μισθό των αγροτικών περιοχών.

Η νεοκλασική θεωρία περιλαμβάνει επίσης τη μικροοικονομική πτυχή της μετανάστευσης. Ο Sjaastad (1970) ήταν ένας από τους πρώτους ερευνητές που προσπάθησαν να μοντελοποιήσουν την ατομική απόφαση μετανάστευσης. Το άτομο μεγιστοποιεί το αναμενόμενο μελλοντικό του εισόδημα με το σύνολο των δαπανών που σχετίζονται με τη μετανάστευση. Η απόφαση σχετικά με το αν θα μεταναστεύσει επηρεάζεται από παράγοντες όπως η ανεργία, οι μισθολογικές διαφορές, το φυσικό και ψυχολογικό κόστος μετανάστευσης, τα προσόντα που έχουν ληφθεί προηγουμένως κτλ. (Adeyemi et al., 2018· Sjaastad, 1970).

Ένα νέο καινοτόμο πλαίσιο μετανάστευσης προτάθηκε από τον Lee (1996), το οποίο απέχει πολύ από τις νεοκλασικές θεωρίες. Σύμφωνα με την άποψη του, η απόφαση μετανάστευσης επηρεάζεται από τους οικονομικούς, περιβαλλοντικούς, πολιτιστικούς και κοινωνικοπολιτικούς παράγοντες. Ως εκ τούτου, οι μεταναστεύσεις συμβαίνουν όχι μόνο λόγω των ευκαιριών που αναδύονται στον προορισμό, αλλά και επειδή η γνώση του προορισμού διευκολύνει τις μετακινήσεις (Teney, 2021· Chand, 2019). Αυτό το αναλυτικό πλαίσιο που εκτίθεται από τον Lee (1996) αναφέρεται ως μοντέλο «push-pull» και συχνά χρησιμοποιείται σε εμπειρικά μοντέλα για να εξηγήσει τη μετανάστευση και ιδιαίτερα την ειδικευμένη μετανάστευση.

3.6.2. ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ ΑΝΡΘΩΠΙΝΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Οι πρώτες προσεγγίσεις του θέματος έγιναν με τη λεγόμενη Νέα Θεωρία Ανάπτυξης (New Growth Theory), στην οποία η οικονομική ανάπτυξη είναι το αποτέλεσμα ενδογενών δυνάμεων, όπως οι αυξανόμενες αποδόσεις που σχετίζονται με τη νέα γνώση. Η συμβολή του Romer (1986) και Lucas (1988) είναι σημαντική, καθώς μελετούν τις επενδύσεις στο ανθρώπινο κεφάλαιο ως θετικό αποτέλεσμα διαρροής, το οποίο διεγείρει την οικονομική ανάπτυξη.

Το ανθρώπινο κεφάλαιο αναφέρεται στην εκπαίδευση, την κατάρτιση, τις κοινωνικές και προσωπικές ικανότητες, οι οποίες θα επηρεάσουν το μελλοντικό πραγματικό εισόδημα του ατόμου. Ακόμη και αν το ανθρώπινο κεφάλαιο είναι ένα άθροισμα παραγόντων, στα περισσότερα έγγραφα αντιμετωπίστηκε ως το κατώρθωμα της εκπαίδευσης (Garcia Zea, 2020). Ως εκ τούτου, μερικές έρευνες άρχισαν να μελετούν τη σχέση μεταξύ της εκπαίδευσης και της ανάπτυξης. Θεωρητικά και μέχρι αυτό το σημείο, η βιβλιογραφία θεωρεί ότι το brain drain είναι επιζήμιο για τις χώρες αποστολής (Djajić, 2019). Επομένως, για αυτούς τους λόγους,

ορισμένες έρευνες προσπάθησαν να αναδιανείμουν την ευημερία μέσω των χωρών που επηρεάζονται από το brain drain με το φόρο που καταβάλλεται από τους μετανάστες (Shimada, 2019· Asgari & Badra, 2017· Younas & Ahmad, 2020). Ο φόρος αυτός προοριζόταν για τις λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες για την αντιμετώπιση του brain drain προς τις ανεπτυγμένες χώρες.

Η αρνητική επίδραση που σχετίζεται με την εξειδικευμένη μετανάστευση δεν είναι μόνο η απώλεια του ανθρώπινου κεφαλαίου για τις χώρες αποστολής. Εκτός από τους κινδύνους που αναφέρθηκαν προηγουμένως, η χώρα προορισμού ενδέχεται να μην αναγνωρίζει τις δεξιότητες του μετανάστη (Pires, 2015). Αυτό ονομάζεται «απόβλητα εγκεφάλου-brain waste» και οι κύριες συνέπειες του είναι μια μείωση των επενδύσεων στην εκπαίδευση, χαμηλότερες πιθανότητες θετικού αυτοελέγχου και μικρότερη πιθανότητα θετικού brain drain (κέρδος απόκτησης εξειδικευμένων εργαζομένων) (Bacyinski et al., 2017· Vandermeerschen & De Cuypere, 2019). Η θεωρία εξηγείται από τον Pires (2015), ο οποίος εξέτασε τις αποδόσεις στην εκπαίδευση σε αβέβαιο προορισμό.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΑΠΟΦΟΙΤΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

4.1. Η ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΑΠΟΦΟΙΤΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΣΕ ΔΙΕΘΝΕΣ ΕΠΙΠΕΔΟ

Οι οικονομολόγοι μελετούν την παραγωγή και τη διανομή των πόρων, των εμπορευμάτων και των υπηρεσιών συλλέγοντας και αναλύοντας τα δεδομένα, την έρευνα των τάσεων και την αξιολόγηση των οικονομικών θεμάτων. Τα καθήκοντα των οικονομολόγων είναι τα εξής (Swonk et al., 2020· Mushynska, 2018):

- Έρευνα οικονομικών θεμάτων,
- Διεξαγωγή ερευνών και συλλογή δεδομένων,
- Ανάλυση των δεδομένων χρησιμοποιώντας μαθηματικά μοντέλα, στατιστικές τεχνικές και λογισμικά,
- Παρουσίαση των αποτελεσμάτων της έρευνας σε αναφορές, πίνακες και διαγράμματα,
- Ερμηνεία και πρόβλεψη της αγοράς,
- Συμβουλεύουν τις επιχειρήσεις, τις κυβερνήσεις και τα άτομα σε οικονομικά θέματα,
- Προτείνουν λύσεις σε οικονομικά προβλήματα,
- Δημοσιεύουν άρθρα σε ακαδημαϊκά περιοδικά και άλλα μέσα

Οι οικονομολόγοι εφαρμόζουν τόσο την ποιοτική όσο και την ποσοτική οικονομική ανάλυση σε θέματα μέσα σε μια ποικιλία πεδίων, όπως η εκπαίδευση, η υγεία, η ανάπτυξη και το περιβάλλον. Ορισμένοι οικονομολόγοι μελετούν το κόστος των προϊόντων, της υγειονομικής περίθαλψης ή της ενέργειας, ενώ άλλοι εξετάζουν τα επίπεδα απασχόλησης, τους επιχειρηματικούς κύκλους, τις συναλλαγματικές ισοτιμίες, τους φόρους, τον πληθωρισμό ή τα επιτόκια. Οι οικονομολόγοι συχνά μελετούν ιστορικές τάσεις και τις χρησιμοποιούν για να κάνουν προβλέψεις (Yates, 2021). Ερευνούν και αναλύουν δεδομένα χρησιμοποιώντας μια ποικιλία προγραμμάτων λογισμικού. Μερικές φορές παρουσιάζουν την έρευνά τους σε διάφορα ακροατήρια. Πολλοί οικονομολόγοι εργάζονται σε ομοσπονδιακές, κρατικές και τοπικές κυβερνήσεις (Swonk et al., 2020· Mushynska, 2018). Οι ομοσπονδιακοί κυβερνητικοί οικονομολόγοι συλλέγουν και αναλύουν τα δεδομένα σχετικά με την οικονομία των πολιτειών (π.χ. ΗΠΑ), συμπεριλαμβανομένης της απασχόλησης, των τιμών, της παραγωγικότητας και των μισθών, μεταξύ άλλων τύπων δεδομένων (Bénassy-Quéré et al., 2017). Επίσης, σχεδιάζουν τις ανάγκες δαπανών και ενημερώνουν τους υπεύθυνους χάραξης πολιτικής σχετικά με τον οικονομικό αντίκτυπο των νόμων και των κανονισμών. Οι οικονομολόγοι που εργάζονται για

τις εταιρείες βοηθούν τους διαχειριστές και τους διευθυντές να καταλάβουν πώς η οικονομία θα επηρεάσει την επιχείρησή τους (Bénassy-Quéré et al., 2017). Συγκεκριμένα, οι οικονομολόγοι μπορούν να αναλύσουν θέματα όπως η ζήτηση των καταναλωτών και οι πωλήσεις για να βοηθήσουν μια εταιρεία να μεγιστοποιήσει τα κέρδη της. Οι οικονομολόγοι εργάζονται επίσης για διεθνείς οργανισμούς, ερευνητικές επιχειρήσεις, και συνεργατικές οργανώσεις, όπου μελετούν και αναλύουν διάφορα οικονομικά ζητήματα. Οι αναλύσεις και οι προβλέψεις τους συνδέονται συχνά σε εφημερίδες και περιοδικά (Javdani & Chang, 2019).

Η απασχόληση των οικονομολόγων αναμένεται να αυξηθεί το 13% από το 2020 έως το 2030, ταχύτερα από τον μέσο όρο για όλα τα επαγγέλματα στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής (U.S. Bureau of Labor Statistics, 2021). Περίπου 1.600 ανοίγματα για οικονομολόγους προβάλλονται κάθε χρόνο, κατά μέσο όρο, κατά τη διάρκεια της δεκαετίας. Πολλά από αυτά τα ανοίγματα αναμένεται να προκύψουν από την ανάγκη αντικατάστασης των εργαζομένων που μεταφέρονται σε διαφορετικά επαγγέλματα ή εξέρχονται από το εργατικό δυναμικό για να συνταξιοδοτηθούν (U.S. Bureau of Labor Statistics, 2021).

Πολλές από τις νέες θέσεις εργασίας για αυτούς τους εργαζόμενους αναμένεται να είναι σε επιχειρήσεις που ειδικεύονται σε υπηρεσίες έρευνας και διαβούλευσης. Οι οργανισμοί σε πολλές βιομηχανίες χρησιμοποιούν οικονομική ανάλυση και ποσοτικές μεθόδους για τη μελέτη και πρόβλεψη επιχειρήσεων, πωλήσεων και άλλων τάσεων της αγοράς (U.S. Bureau of Labor Statistics, 2021). Η ζήτηση απασχόλησης αναμένεται να είναι ισχυρή για τους εργαζόμενους αυτούς, καθώς οι οργανώσεις στρέφονται όλο και περισσότερο στους οικονομολόγους ώστε να εφαρμόσουν ανάλυση μεγάλων δεδομένων για την τιμολόγηση, τη διαφήμιση και άλλες θεματικές περιοχές. Η αυξανόμενη πολυπλοκότητα της παγκόσμιας οικονομίας και ενός πιο ανταγωνιστικού επιχειρηματικού περιβάλλοντος αναμένεται επίσης να υποστηρίξει τη ζήτηση οικονομολόγων (U.S. Bureau of Labor Statistics, 2021).

4.2. Η ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΑΠΟΦΟΙΤΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Στην Ελλάδα έχει αναπτυχθεί ειδική νομολογία σχετικά με τους οικονομολόγους, τις δράσεις τους, τις υποχρεώσεις τους και τον τρόπο κατοχύρωσης των δικαιωμάτων τους. Ειδικότερα, σύμφωνα με το άρθρο 1 του ΠΔ 475/1991: «Οικονομολογικό επάγγελμα συνιστούν οι κατ' επάγγελμα ασκούμενες δραστηριότητες οι οποίες έχουν ως αντικείμενο την εφαρμογή των πορισμάτων της οικονομικής επιστήμης και πρακτικής στους διάφορους τομείς της εθνικής και διεθνούς οικονομικής δραστηριότητας ή και την ανάπτυξη της οικονομικής

επιστήμης και σκέψης». Επιπλέον, ορίζονται και οι δραστηριότητες του οικονομολογικού επαγγέλματος οι οποίες είναι:

- Ανάλυση, επεξεργασία και ερμηνεία οικονομικών φαινομένων, μεγεθών, η σύνταξη και υποβολή σχετικών μελετών και εκθέσεων προς επιχειρήσεις, οργανισμούς και γενικά φορείς οικονομικής δραστηριότητας,
- Παροχή συμβουλών επί οικονομικών επιχειρησιακών, αναπτυξιακών, ταμειευτικών, χρηματοπιστωτικών, φοροτεχνικών και εμπορικών θεμάτων προς φορείς οικονομικής και επιχειρησιακής δραστηριότητας του ιδιωτικού, του δημόσιου τομέα και της Δημόσιας Διοίκησης,
- Παροχή υπηρεσιών οργάνωσης, διεύθυνσης των οικονομικών δραστηριοτήτων επιχειρήσεων καθώς και φορέων οικονομικής δραστηριότητας του Δημόσιου Τομέα.
- Παροχή υπηρεσιών οργάνωσης, διεύθυνσης, εποπτείας λογιστικών υπηρεσιών, σχεδιασμός κατάρτιση και υπογραφή Οικονομικών Καταστάσεων,
- Παροχή φοροτεχνικών υπηρεσιών, οργάνωση, λειτουργία και διεύθυνση γραφείων και επιχειρήσεων για την παροχή των ως άνω υπηρεσιών,
- Σχεδιασμός στατιστικών και οικονομετρικών μεθόδων και ερευνών, επεξεργασία, ανάλυση, ερμηνεία και γενικά επιστημονική και πρακτική αξιοποίηση στατιστικών στοιχείων που αφορούν στην οικονομία, στα οικονομικά μεγέθη, στους συντελεστές της παραγωγής, στην παραγωγική και αναπτυξιακή διαδικασία,
- Έλεγχος της διαχείρισης, των οικονομικών καταστάσεων βιβλίων και στοιχείων, επιχειρήσεων, Οργανισμών, Ιδρυμάτων και γενικά φορέων οικονομικής και επιχειρησιακής δραστηριότητας ή διαχείρισης φορέων του ιδιωτικού ή του Δημόσιου τομέα κατά τις διατάξεις της κείμενης νομοθεσίας και η σύνταξη-έκδοση των αναγκαίων και σχετικών πορισμάτων εκθέσεων και πιστοποιητικών,
- Διδασκαλία των θεωριών, αρχών, μεθόδων και πορισμάτων τη οικονομικής επιστήμης και σκέψης και της εφαρμοσμένης οικονομικής, σε εκπαιδευτικά ιδρύματα, εξαιρουμένων των Ανωτάτων Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων.

Εν συνεχεία, σύμφωνα με το άρθρο 2 του ΠΔ 475/1991 «Προϋπόθεση για την χορήγηση άδειας οικονομολογικού επαγγέλματος αποτελεί η ιδιότητα μέλους του Οικονομικού Επιμελητηρίου της Ελλάδας (ΟΕΕ) κατά τις διατάξεις του άρθρου 3 του Ν. 1100/1980 όπως αντικαταστάθηκε από το άρθρο 3 του Ν. 1479/84». Σήμερα είναι εγγεγραμμένοι στο Οικονομικό Επιμελητήριο της Ελλάδος 41.909 Οικονομολόγοι.

Σε αυτό το σημείο, αξίζει να παρουσιαστούν τα πανεπιστημιακά ιδρύματα που τιτλοφορούν τους αποφοίτους τους ως Οικονομολόγους. Στην Ελλάδα, λειτουργούν 11 τμήματα Οικονομικών Επιστημών ανά την επικράτεια, τα οποία είναι τα ακόλουθα:

- Οικονομικής Επιστήμης- Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών,
- Οικονομικών Επιστημών- Πανεπιστήμιο Μακεδονίας,
- Οικονομικής Επιστήμης- Πανεπιστήμιο Πειραιά,
- Οικονομικών Επιστημών- Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών,
- Οικονομικών Επιστημών- Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης,
- Οικονομικών Επιστημών- Πανεπιστήμιο Πατρών,
- Οικονομικών Επιστημών-Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας,
- Οικονομικών Επιστημών-Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων,
- Οικονομικών Επιστημών-Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης,
- Οικονομικών Επιστημών-Πανεπιστήμιο Κρήτης,
- Οικονομικών Επιστημών-Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου

4.2.2. ΕΠΙΛΟΓΗ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΑΠΟΦΟΙΤΟΥΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

Ένα σημαντικό στοιχείο της συνέχισης των σπουδών των αποφοίτων των τμημάτων Οικονομικών Επιστημών είναι πως διαθέτουν μια πλειάδα επιλογών για την συνέχιση των σπουδών τους. Πιο συγκεκριμένα, σήμερα υπάρχουν 324 μεταπτυχιακά που σχετίζονται με την Οικονομία και τη Διοίκηση, στα οποία οι πρώτοι εισαχθέντες είναι οι απόφοιτοι των τμημάτων των Οικονομικών Επιστημών.

Ενδεικτικά, στον παρακάτω πίνακα (Πίνακας 1), παρουσιάζεται ο αριθμός αλλά και το περιεχόμενο των μεταπτυχιακών προγραμμάτων σπουδών που παρέχουν τα 11 τμήματα Οικονομικών Επιστημών ανά την επικράτεια.

Πίνακας 1: Αριθμός και περιεχόμενο ΠΜΣ των Τμημάτων Οικονομικών Επιστημών

Τμήμα	Αριθμός ΠΜΣ	Αντικείμενο ΠΜΣ
Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών	29	1. Διεθνείς και Ευρωπαϊκές Οικονομικές Σπουδές 2. Οικονομικά και Δίκαιο στις Ενεργειακές αγορές 3. Διεθνείς διαπραγματεύσεις 4. Χρηματοοικονομική και τραπεζική (Διατμηματικό) 5. Εφαρμοσμένα Οικονομικά και Χρηματοοικονομικά

		6. Επιχειρηματική Οικονομική με Αναλυτικές μεθόδους 7. Οικονομική επιστήμη (Διατμηματικό) 8. Επιχειρηματική ανάλυση 9. Διοικητική επιστήμη και τεχνολογία 10. Δημόσια πολιτική και διοίκηση (Διατμηματικό) 11. Διοίκηση ανθρώπινου δυναμικού (Διατμηματικό) 12. Διοικητική των επιχειρήσεων με διεθνή προσανατολισμό (Διατμηματικό) 13. Διοίκηση υπηρεσιών 14. Διοίκηση επιχειρήσεων για στελέχη (Διατμηματικό) 15. Διοίκηση επιχειρήσεων: MBA (Διατμηματικό) 16. Διοίκηση επιχειρήσεων (Διδρυματικό) 17. Λογιστική και Χρηματοοικονομική 18. Χρηματοοικονομική διοίκηση 19. Διεθνής ναυτιλία, χρηματοοικονομική και διοίκηση (Διατμηματικό) 20. Μάρκετινγκ και επικοινωνία 21. Ανάπτυξη και ασφάλεια πληροφοριακών συστημάτων 22. Ψηφιακές μέθοδοι για τις ανθρωπιστικές επιστήμες 23. Ανάπτυξη και ασφάλεια Πληροφοριακών συστημάτων 24. Ψηφιακές μέθοδοι για τις ανθρωπιστικές επιστήμες 25. Επιστήμες δεδομένων (Διατμηματικό) 26. Μαθηματικά της Αγοράς και της Παραγωγής (Διδρυματικό) 27. Στατιστική 28. Εφαρμοσμένη στατιστική 29. Ποσοτική διαχείριση αναλογιστικού και χρηματοοικονομικού κινδύνου (Διατμηματικό)
Πανεπιστήμιο Μακεδονίας	16	1. Οικονομική Επιστήμη (Διατμηματικό) 2. Δίκαιο και Οικονομικά (Διατμηματικό) 3. Εφαρμοσμένα Οικονομικά

		4. Διοίκηση Επιχειρήσεων - MBA (Διατμηματικό) 5. Πληροφοριακά Συστήματα (Διατμηματικό) 6. Διεθνείς Επιχειρηματικές Δραστηριότητες 7. Δημόσια Διοίκηση 8. Μάνατζμεντ Τουριστικών Επιχειρήσεων και Οργανισμών 9. Αναλυτική των Επιχειρήσεων και Επιστήμη των Δεδομένων 10. Φορολογική, Λογιστική και Χρηματοοικονομική Διοίκηση Στρατηγικών Αποφάσεων 11. Διοίκηση Ανθρώπινων Πόρων 12. Οργάνωση & Διοίκηση Τεχνικών Συστημάτων (Διατμηματικό) 13. Λογιστική και Χρηματοοικονομική 14. Λογιστική Φορολογία και Χρηματοοικονομική Διοίκηση 15. Εφαρμοσμένη Λογιστική και Ελεγκτική 16. Λογιστική και Ελεγκτική (Διατμηματικό)
Πανεπιστήμιο Πειραιά	15	1. Δίκαιο και Οικονομία (Διατμηματικό) 2. Διεθνείς και Ευρωπαϊκές Σπουδές 3. Ενέργεια: Στρατηγική, Δίκαιο και Οικονομία (Αγγλόφωνο) 4. Διεθνείς κι Ευρωπαϊκές Πολιτικές στην Εκπαίδευση, Κατάρτιση και Έρευνα 5. ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ Πολιτική, Στρατηγική και Οικονομία (Αγγλόφωνο) 6. Οικονομική και Επιχειρησιακή Στρατηγική 7. Οικονομικά και Διοίκηση της Υγείας 8. Οικονομική της Εκπαίδευσης και Διαχείριση Εκπαιδευτικών Μονάδων 9. Βιοοικονομία, Κυκλική Οικονομία και Βιώσιμη Ανάπτυξη 10. Εφαρμοσμένη Δημόσια Οικονομική και Πολιτική

		11. Διοίκηση Επιχειρήσεων (MBA) 12. Διοίκηση Επιχειρήσεων – Ολική Ποιότητα με διεθνή προσανατολισμό (MBA TQM Int) 13. Διοίκηση Επιχειρήσεων - Μάνατζμεντ Τουρισμού 14. Διοίκηση Επιχειρήσεων για Στελέχη (Executive MBA) 15. Λογιστική και Έλεγχος Επιχειρήσεων και Δημοσίων Οργανισμών
Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών	13	1. Οικονομική Επιστήμη 2. Διοίκηση Αναλυτική και Πληροφοριακά Συστήματα Επιχειρήσεων 3. Πολιτική Οικονομία 4. Ποσοτική Επενδυτική 5. Εφαρμοσμένη Διαχείριση Κινδύνων 6. Διοίκηση Επιχειρήσεων (Διατμηματικό) 7. Διοίκηση Επιχειρήσεων για Στελέχη (Executive MBA) (Διατμηματικό) 8. Εφαρμοσμένη Οικονομική & Χρηματοοικονομική (Διατμηματικό) 9. MBA-Στρατηγική Διοίκηση και Ανταγωνιστικότητα (Διατμηματικό) 10. Διοίκηση και Οικονομική των Τηλεπικοινωνιακών Δικτύων και Πληροφοριακών Συστημάτων (Διατμηματικό) 11. Μαθηματικά της Αγοράς και της Παραγωγής (Διατμηματικό) 12. Φιλοσοφία και Διοίκηση (Διατμηματικό) 13. Οργάνωση και Διοίκηση Υπηρεσιών Υγείας- Πληροφορική της Υγείας (Διατμηματικό)

Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης	7	1.Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών στα Οικονομικά 2. Διοίκηση Επιχειρήσεων – MBA 3. Εφοδιαστική & Διοίκηση Αλυσίδας Εφοδιασμού (ξενόγλωσσο) 4. Τουρισμός και Τοπική Ανάπτυξη (διατμηματικό) 5. Διοίκηση Επιχειρήσεων και Πληροφοριακά Συστήματα 6. Δίκτυα και Πολυπλοκότητα 7. Διακυβέρνηση-Περιφερειακή Ανάπτυξη
Πανεπιστήμιο Πατρών	1	Εφαρμοσμένη Οικονομική & Ανάλυση Δεδομένων
Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας	5	1.Εφαρμοσμένη Οικονομική 2.Επιχειρηματικότητα (Διατμηματικό) 3.Σχεδιασμός και ανάπτυξη τουρισμού και πολιτισμού (Διατμηματικό) 4. Λογιστική και Ελεγκτική (Διατμηματικό) 5. Οικονομική φυσική-χρηματοοικονομικές προβλέψεις (Διατμηματικό-Διδρυματικό)
Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων	1	Οικονομική επιστήμη
Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης	5	1.Διοίκηση επιχειρήσεων (MBA) 2.Χρηματοοικονομική-Λογιστική 3.Χρηματοοικονομική τεχνολογία- Fintech 4.Σύγχρονες Ευρωπαϊκές Σπουδές: Δίκαιο, Οικονομία, Πολιτική (Διατμηματικό)\ 5.Τοπική και περιφερειακή ανάπτυξη και αυτοδιοίκηση (Διατμηματικό)\
Πανεπιστήμιο Κρήτης	2	1.Οικονομική Θεωρία και πολιτική 2.Επιχειρηματική Οικονομική
Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου	2	1.Οργάνωση και διοίκηση δημόσιων υπηρεσιών, δημοσίων οργανισμών και επιχειρήσεων 2.Οικονομία, άμυνα και ασφάλεια

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: ΑΠΟΡΡΟΦΗΤΙΚΟΤΗΤΑ ΑΠΟΦΟΙΤΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

5.1. ΣΥΝΑΦΕΙΣ ΕΡΕΥΝΕΣ ΣΕ ΔΙΕΘΝΕΣ ΕΠΙΠΕΔΟ

Στη διεθνή βιβλιογραφία έχουν αναπτυχθεί ελάχιστες έρευνες σχετικά με την απορροφητικότητα των αποφοίτων Οικονομικών Επιστημών. Στην παρούσα εργασία μελετάται κυρίως αυτή των Negruşa και Negruşa (2006). Πιο συγκεκριμένα, ο ερευνητικός σκοπός της συγκεκριμένης έρευνας ήταν να προσδιοριστεί την αντίληψη των αποφοίτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης για το επάγγελμα του οικονομολόγου στην πραγματική αγορά και το ρόλο της εκπαιδευτικής διαδικασίας κατά την προετοιμασία τους για την πραγματική εργασία.

Η μελέτη διεξήχθη στους 70 φοιτητές από Οικονομικές Σχολές από την πόλη Cluj-Napoca της Ρουμανίας. Οι ερευνητές επικεντρώθηκαν σε τρεις σχολές από το Πανεπιστήμιο Babes-Bolyai με οικονομικό προφίλ: Σχολή Οικονομικών Επιστημών, Σχολή Διοίκησης Επιχειρήσεων και Σχολή Ευρωπαϊκών Σπουδών. Οι ερευνητές ξεκίνησαν την έρευνα τους από την ιδέα ότι το οικονομικό προφίλ στην τριτοβάθμια εκπαίδευση συνεχίζει να προσελκύει φοιτητές λόγω της ευνοϊκής προοπτικής εργασίας του στην αγορά (Negruşa & Negruşa, 2006).

Αυτή η μελέτη χρησιμοποίησε δεδομένα από μια διαδικασία συλλογής δεδομένων που εστίασε στους απόφοιτους από το 2004-2005. Τα δεδομένα συλλέχθηκαν χρησιμοποιώντας μια ποσοτική έρευνα που ζητούσε λεπτομερείς πληροφορίες που οργανώθηκαν σε 14 ερωτήσεις. Διά μέσου ενός δομημένου ερωτηματολογίου οι 70 απόφοιτοι ανέπτυξαν απαντήσεις σε ερωτήσεις όπως: η αντίληψη της ζήτησης για το πτυχίο οικονομικών επιστημών, τα πιο σημαντικά κριτήρια που εφαρμόζονται από τους εργοδότες στη διαδικασία επιλογής εργασίας, εάν η τριτοβάθμια εκπαίδευση τους βοηθά να βρουν μια κατάλληλη δουλειά ή εάν το μερίδιο γνώσης από την εκπαιδευτική διαδικασία τους βοηθά να αντιμετωπίσουν τα καθήκοντα και τις ικανότητες εργασίας τους (Negruşa & Negruşa, 2006).

Τα αποτελέσματα της έρευνας είναι ιδιαίτερος σημαντικά. Στο πρώτο μέρος της έρευνας οι ερευνητές εξέτασαν τις προοπτικές του επαγγέλματος του οικονομολόγου, αποκαλύπτοντας ότι σχεδόν το 54% των ερωτώμενων εάν έπρεπε να επιλέξουν τώρα μια σχολή για να εγγραφούν θα επέλεγαν και πάλι τη σχολή της αρχικής τους προτίμησης. Αυτό σημαίνει ότι σήμερα το περιβάλλον της οικονομικής εξειδίκευσης εξακολουθεί να προσφέρει ισχυρές ευκαιρίες στην αγορά εργασίας (Negruşa & Negruşa, 2006).

Κατά τη στιγμή της αποφοίτησης σχεδόν το 60% ερωτώμενων υποστήριξαν ότι απασχολούνται σε μια επιχειρηματική οργάνωση. Αυτό επιβεβαιώνει τη γενική τάση ότι οι φοιτητές προσπαθούν να δουλέψουν πριν να αποφοιτήσουν ακόμη και αν αυτή η εργασία δεν είναι κατάλληλη για τα προσόντα τους. Επίσης υποστηρίχθηκε από τους ερωτώμενους αποφοίτους πως η εύρεση εργασίας πριν από την αποφοίτηση είναι ένα σημαντικό πλεονέκτημα του κλάδου των οικονομικών επιστημών στην αγορά εργασίας. Ο ανταγωνισμός να προσληφθούν σε μια δουλειά αξιολογείται ως το ισχυρότερο πλεονέκτημα από το 67% των αποφοίτων. Έτσι οι απόφοιτοι είναι έτοιμοι να αντιμετωπίσουν αλλά και να αναμένουν να έχουν κάποιο πρόβλημα στη διαδικασία πρόσληψης. Αυτά τα προβλήματα επιδεινώθηκαν τα τελευταία χρόνια, με αποτέλεσμα σχεδόν το 70% από τους αποφοίτους, να βλέπουν ευνοϊκή μια μετανάστευση σε μια ξένη χώρα (Negruşa & Negruşa, 2006).

Με βάση τα αποτελέσματα αυτής της μελέτης, τα συμπεράσματά μπορούν να συνοψιστούν στις ακόλουθες προτάσεις (Negruşa & Negruşa, 2006):

- Τα οικονομικά εξακολουθούν να είναι η πρώτη επιλογή για εγγραφή στην ανώτερη εκπαίδευση,
- Οι απόφοιτοι πιστεύουν ότι ένα δίπλωμα από μια οικονομική σχολή θα μπορούσε να τους βοηθήσει να βρουν μια καλή δουλειά,
- Ο ανταγωνισμός στην αγορά εργατικού δυναμικού αυξάνεται και παρέχει πλεονεκτήματα στους εργοδότες στην προσέλκυση καλών ικανοτήτων και γνώσεων,
- Οι απόφοιτοι πιστεύουν ότι μια εργασιακή εμπειρία κατά τη διάρκεια της εκπαιδευτικής διαδικασίας θα μπορούσε να είναι μια καλή αρχή για την απασχόληση,
- Οι σημαντικότερες αδυναμίες που εντοπίζονται από τους πτυχιούχους είναι: Εργαλεία και Μέθοδοι διδακτικής διαδικασίας και το περιεχόμενο των εγχειριδίων ή των υλικών μελέτης,
- Οι απόφοιτοι εκτιμούν ως σημαντική για το σύστημα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης την καινοτομία του μεριδίου γνώσης στη διαδικασία και τα πρακτικά χαρακτηριστικά του,
- Οι απόφοιτοι ικανοποιούνται από το επίπεδο καινοτομίας της γνώσης και το μερίδιο πληροφόρησης, αλλά το μοντέλο εξέτασης και τα πρακτικά χαρακτηριστικά φαίνεται να είναι ακατάλληλα.

5.2. ΣΥΝΑΦΕΙΣ ΕΡΕΥΝΕΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Αντίστοιχα, στην Ελλάδα έχουν πραγματοποιηθεί ελάχιστες έρευνες για την απορροφητικότητα των αποφοίτων Οικονομικών Επιστημών. Η έρευνα που διεξήχθη από την

Σπυροπούλου (2019) αφορούσε την επαγγελματική αποκατάσταση των αποφοίτων Οικονομικών Επιστημών και πιο συγκεκριμένα τους αποφοίτους του Πανεπιστημίου Πατρών.

Από την εν λόγω έρευνα προέκυψε πως το ποσοστό των εργαζόμενων αποφοίτων Οικονομικών Επιστημών ήταν λίγο μεγαλύτερο από εκείνο των ανέργων αποφοίτων Οικονομικών Επιστημών. Επιπλέον, μέσω της έρευνας φάνηκε πως οι άνεργοι απόφοιτοι αισθάνονται έντονη δυσφορία και αβεβαιότητα για την επαγγελματική τους πορεία. Μέσω της έρευνας αναγνωρίστηκε επίσης πως σημαντικό ρόλο στην εύρεση και διατήρηση εργασίας είναι η εξειδίκευση. Η αγορά εργασίας είναι πολύ δύσκολα προσβάσιμη για τους απόφοιτους, εξ αιτίας των υψηλών ποσοστών ανεργίας και των περιορισμένων θέσεων απασχόλησης, με αποτέλεσμα, να επιδίδονται σε ένα συνεχή αγώνα για εξειδίκευση και στην πορεία αρκετοί να απογοητεύονται μετά από διαρκείς άκαρπες προσπάθειες (Σπυροπούλου, 2019).

Τέλος, μέσω της έρευνας φάνηκε πως οι απόφοιτοι αναγνωρίζουν πως οι τίτλοι σπουδών που κατέχουν τους δίνουν τη δυνατότητα να μεταπηδούν σε παρεμφερείς κλάδους που σχετίζονται με τις οικονομικές επιστήμες, ενώ θεωρούν πως πλέον σήμερα είναι πολύ σημαντική η απόκτηση μιας επιπλέον εξειδίκευσης μέσω ενός μεταπτυχιακού προγράμματος σπουδών (Σπυροπούλου, 2019).

Μια προηγούμενη έρευνα πραγματοποιήθηκε από το Γραφείο Διασύνδεσης του Τμήματος Οικονομικών Επιστημών του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης το 2006. Μέσω της έρευνας φάνηκε πως το 96,20% των αποφοίτων του τμήματος δήλωνε πως το εν λόγω τμήμα ήταν μεταξύ των 5 πρώτων επιλογών στις δηλώσεις προτίμησης των πανελλήνιων εξετάσεων, ενώ το 93,30% δήλωσε πως είχε μεγάλο επιστημονικό ενδιαφέρον για το αντικείμενο των σπουδών. Επίσης, το 75,20% δήλωσε ευχαριστημένο από το επίπεδο των προπτυχιακών σπουδών, ενώ το 40,40% κατά τη διάρκεια των προπτυχιακών σπουδών συμμετείχαν στην πρακτική άσκηση. Το 80% των αποφοίτων δήλωσε επίσης πως είχαν περιστασιακή απασχόληση κατά τη διάρκεια των προπτυχιακών σπουδών. Επίσης, το 28,60% των αποφοίτων παρακολουθούσαν ή είχαν ήδη ολοκληρώσει το μεταπτυχιακό πρόγραμμα σπουδών.

Αναφορικά με την απασχόληση τους, οι απόφοιτοι πτυχιούχοι του ΑΠΘ υποστήριξαν πως ήταν ευχαριστημένοι από την απασχόληση τους, ενώ υποστήριξαν πως χρειάστηκαν 6 μήνες έως 1 χρόνος για την εύρεση εργασίας, σε ποσοστό 63.20%, ενώ φάνηκε πως βοήθησαν έμπρακτα στην εύρεση εργασίας τόσο το οικογενειακό περιβάλλον και οι φίλοι όσο και οι αγγελίες μέσω διαδικτύου/τύπου. Αναφορικά με το καθεστώς εργασίας των αποφοίτων,

φάνηκε πως το 90% είχαν συμβάσεις αορίστου χρόνου με τους εργοδότες τους και το 10% είχαν συμβάσεις ορισμένου χρόνου με τους εργοδότες τους (Γραφείο Διασύνδεσης του Τμήματος Οικονομικών Επιστημών, 2006).

Τέλος, μέσω της έρευνας φάνηκε πως το σύνολο των αποφοίτων ανέργων για εκείνη την χρονική περίοδο ήταν 33,70%, με τους λόγους της ανεργίας που αναδεικνύονται να είναι η έλλειψη πολλών θέσεων εργασίας της ειδικότητας, η έλλειψη κατάρτισης και δεξιοτήτων, η έλλειψη εμπειρίας και οι διαφορές ως προς τα δύο φύλα που παρατηρούνται από ορισμένους εργοδότες (Γραφείο Διασύνδεσης του Τμήματος Οικονομικών Επιστημών, 2006).

Μια έρευνα που έχει πραγματοποιηθεί πρόσφατα, δηλαδή το έτος 2021, αφορούσε την απορροφητικότητα των Πτυχιούχων του Προγράμματος Σπουδών Λογιστικής και Χρηματοοικονομικής του Τμήματος Οικονομικών Επιστημών στην Αγορά Εργασίας του Διεθνούς Πανεπιστημίου της Ελλάδας. Μέσα από την έρευνα φάνηκε πως το μεγαλύτερο ποσοστό των αποφοίτων του τμήματος δεν προχώρησε σε μεταπτυχιακές σπουδές σε ποσοστό 78,80%, ενώ το 84,20% αυτών που αποφάσισαν να πραγματοποιήσουν μεταπτυχιακές σπουδές, επέλεξε μεταπτυχιακά ελληνικών πανεπιστημίων. Επίσης, μέσα από την έρευνα φάνηκε πως η πλειοψηφία των αποφοίτων εργάζονταν, με το 88.80% να εργάζεται σε ιδιωτικούς φορείς, το 7,50% να εργάζεται ως ελεύθεροι επαγγελματίες και το 3,70% να απασχολούνται στον ευρύτερο δημόσιο τομέα. Η πλειοψηφία των εργαζομένων απασχολείται στον τομέα της παροχής υπηρεσιών, ενώ το 48,80% των αποφοίτων δήλωσε πως εντός 6 μηνών από την λήψη του πτυχίου απασχολήθηκαν σε τομείς που σχετίζονταν με το αντικείμενο σπουδών τους. Επιπλέον, μόλις το 33,70% των αποφοίτων του τμήματος είναι ικανοποιημένοι από την επαγγελματική τους πορεία, ενώ το 40% δηλώνει πως οι απαιτήσεις τους από το πρόγραμμα προπτυχιακών σπουδών καλύφθηκαν μέτρια. Τέλος, μέσα από την έρευνα φάνηκε πως οι απόφοιτοι δήλωσαν ότι δεν υπήρχαν επιστημονικά αντικείμενα που δε διδάχθηκαν στα πλαίσια των σπουδών τους, αλλά θα ήθελαν να πραγματοποιηθεί περισσότερη εστίαση στα θέματα των ΦΠΑ, του εργατικού δικαίου, των πληροφοριακών συστημάτων, της μισθοδοσίας, του μάρκετινγκ και της διοίκησης ανθρωπίνων πόρων (Πολυχρονίδου, 2021).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

6.1. ΣΚΟΠΟΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι η διερεύνηση της επαγγελματικής αποκατάστασης των αποφοίτων των σχολών οικονομικών επιστημών καθώς και του τρόπου δικτύωσης και επαγγελματικής ανάπτυξης των αποφοίτων. Ειδικότερα, στην παρούσα εργασία παρουσιάζονται και θίγονται σημαντικά θέματα που σχετίζονται με την επαγγελματική αποκατάσταση όπως το brain drain και η επαγγελματική εξέλιξη και αποκατάσταση που αποκτάται μέσω αυτού. Δεδομένων των ελάχιστων εμπειρικών στοιχείων για την επαγγελματική αποκατάσταση των αποφοίτων των οικονομικών επιστημών στην Ελλάδα, στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας πραγματοποιείται μια ποσοτική έρευνα σε 210 αποφοίτους του τμήματος Οικονομικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας. Μέσα από την παρούσα έρευνα επιχειρείται να διερευνηθούν και τελικά να απαντηθούν τα ακόλουθα ερευνητικά ερωτήματα:

- Ποιο είναι το εκπαιδευτικό υπόβαθρο των ερωτώμενων;
- Ποια είναι η εργασιακή κατάσταση των ερωτώμενων;
- Ποια είναι η σύνδεση του εκπαιδευτικού υποβάθρου και της εργασιακής κατάστασης των ερωτώμενων;

6.2. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Για την απάντηση των παραπάνω ερευνητικών ερωτημάτων, αλλά και λόγω του μεγέθους του διαθέσιμου δείγματος επιλέχθηκε ως μεθοδολογία έρευνας η ποσοτική έρευνα. Ο ποσοτικός σχεδιασμός της έρευνας είναι η τυπική πειραματική μέθοδος των περισσότερων επιστημονικών κλάδων. Αυτά τα πειράματα μερικές φορές αναφέρονται ως αληθινή επιστήμη και χρησιμοποιούν παραδοσιακά μαθηματικά και στατιστικά μέσα για να μετρήσουν τα αποτελέσματα. Χρησιμοποιούνται συνήθως από φυσικούς επιστήμονες, αν και στις κοινωνικές επιστήμες, όπως η εκπαίδευση και τα οικονομικά είναι γνωστό ότι χρησιμοποιούν αυτό το είδος έρευνας. Είναι το αντίθετο της ποιοτικής έρευνας. Τα ποσοτικά πειράματα χρησιμοποιούν όλα μια τυπική μορφή, με μερικές δευτερεύουσες διεπιστημονικές διαφορές, για τη δημιουργία μιας υπόθεσης που πρέπει να αποδειχθεί ή να διαψευθεί. Αυτή η υπόθεση πρέπει να αποδεικνύεται με μαθηματικά και στατιστικά μέσα και είναι η βάση γύρω από την οποία σχεδιάζεται ολόκληρο το πείραμα. Η τυχαιοποίηση οποιωνδήποτε ομάδων μελέτης είναι απαραίτητη και πρέπει να συμπεριληφθεί μια ομάδα ελέγχου, όπου είναι δυνατόν. Ένας ποσοτικός σχεδιασμός θα πρέπει να χειρίζεται μόνο μία μεταβλητή κάθε φορά αφού η στατιστική ανάλυση γίνεται δύσκολη. Στην ιδανική περίπτωση, η έρευνα θα πρέπει να κατασκευαστεί με τρόπο που

επιτρέπει σε άλλους να επαναλάβουν το πείραμα και να λαμβάνουν παρόμοια αποτελέσματα (Bauer et al., 2021).

Ο ποσοτικός σχεδιασμός της έρευνας είναι ένας εξαιρετικός τρόπος ολοκλήρωσης των αποτελεσμάτων και η απόδειξη ή η διαφωνία μιας υπόθεσης. Η δομή δεν έχει αλλάξει εδώ και αιώνες, έτσι είναι δεδομένη σε πολλούς επιστημονικούς τομείς και κλάδους. Μετά από στατιστική ανάλυση των αποτελεσμάτων, επιτυγχάνεται μια ολοκληρωμένη απάντηση και τα αποτελέσματα μπορούν να συζητηθούν και να δημοσιευθούν νόμιμα. Τα ποσοτικά πειράματα φιλτράρουν επίσης εξωτερικούς παράγοντες, εάν έχουν σχεδιαστεί σωστά, και έτσι τα αποτελέσματα που αποκτήθηκαν μπορούν να θεωρηθούν ως πραγματικά και αμερόληπτα. Τα ποσοτικά πειράματα είναι χρήσιμα για τη δοκιμή των αποτελεσμάτων που αποκτήθηκαν από μια σειρά ποιοτικών πειραμάτων, οδηγώντας σε τελική απάντηση και μείωση των πιθανών κατευθύνσεων για την παρακολούθηση της έρευνας (Agostini & van Zomeren, 2021).

Τα ποσοτικά πειράματα μπορεί να είναι δύσκολα και δαπανηρά και να απαιτούν πολύ χρόνο για να εκτελεστούν. Πρέπει να σχεδιαστούν προσεκτικά για να διασφαλιστεί ότι υπάρχει πλήρης τυχαιοποίηση και σωστή ονομασία των ομάδων ελέγχου. Οι ποσοτικές μελέτες συνήθως απαιτούν εκτεταμένη στατιστική ανάλυση, η οποία μπορεί να είναι δύσκολη, λόγω των περισσότερων επιστημόνων που δεν είναι στατιστικοί. Το πεδίο της στατιστικής μελέτης είναι μια ολόκληρη επιστημονική πειθαρχία και μπορεί να είναι δύσκολο για τους μαθηματικούς (Agostini & Van Zomeren, 2021). Επιπλέον, οι απαιτήσεις για την επιτυχή στατιστική επιβεβαίωση των αποτελεσμάτων είναι πολύ αυστηρές, με πολύ λίγα πειράματα να αποδεικνύουν συνολικά μια υπόθεση. Υπάρχει συνήθως κάποια ασάφεια, η οποία απαιτεί επανεξέταση και βελτίωση στο σχεδιασμό. Αυτό σημαίνει ότι μια άλλη επένδυση του χρόνου και των πόρων πρέπει να δεσμευτεί για να τελειοποιήσει τα αποτελέσματα. Ο ποσοτικός σχεδιασμός της έρευνας τείνει επίσης να παράγει μόνο αποδεδειγμένα ή μη αποδεδειγμένα αποτελέσματα, με το να υπάρχει πολύ λίγος χώρος για γκρίζες περιοχές και αβεβαιότητα. Για τις κοινωνικές επιστήμες, την εκπαίδευση, την ανθρωπολογία και την ψυχολογία, η ανθρώπινη φύση είναι πολύ πιο περίπλοκη από μια απλή απάντηση «ναι» ή «όχι» (Davis & Saunders, 2022).

Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, μετά την δημιουργία του ερωτηματολογίου με ερωτήσεις κλειστού τύπου, επιλέχθηκε η διενέργεια μια πιλοτικής έρευνας σε 20 ερωτώμενους, ώστε να διαφανούν τυχόν λάθη και παραλείψεις, αλλά και για να διορθωθούν, ώστε να προχωρήσει το τελικό στάδιο της έρευνας.

Μια πιλοτική μελέτη είναι ένα τυπικό επιστημονικό εργαλείο για την «μαλακή» έρευνα, επιτρέποντας στους επιστήμονες να διεξάγουν μια προκαταρκτική ανάλυση πριν από τη δέσμευση σε μια πλήρη μελέτη ή πείραμα. Ένα μικρό πείραμα χημείας σε ένα εργαστήριο κολλεγίων, για παράδειγμα, κοστίζει πολύ λίγα, και τα λάθη ή τα προβλήματα εγκυρότητας εύκολα διορθώνονται. Στο άλλο άκρο της κλίμακας, ένα ιατρικό πείραμα που λαμβάνει δείγματα από χιλιάδες ανθρώπους από όλο τον κόσμο είναι ακριβό και συχνά κοστίζει εκατομμύρια δολάρια. Η διαπίστωση ότι υπάρχει πρόβλημα με τον εξοπλισμό ή με τα στατιστικά στοιχεία που χρησιμοποιούνται είναι απαράδεκτα και θα υπάρξουν δύσκολες συνέπειες. Για παράδειγμα, σε ένα ερευνητικό πρόγραμμα πεδίου στη λεκάνη του Αμαζονίου που κοστίζει πολύ χρόνο και χρήμα, η διαπίστωση ότι τα ηλεκτρονικά που χρησιμοποιούνται δεν λειτουργούν στις υγρές και ζεστές συνθήκες είναι πολύ αργοπορημένη (Hsu et al., 2020).

Για να δοκιμάσουν τη σκοπιμότητα, τον εξοπλισμό και τις μεθόδους, οι ερευνητές θα χρησιμοποιούν συχνά μια πιλοτική μελέτη, μια πρόβα μικρής κλίμακας του μεγαλύτερου ερευνητικού σχεδιασμού. Γενικά, η τεχνική πιλοτικής μελέτης αναφέρεται ειδικά σε μια έκδοση μικρότερης κλίμακας του πειράματος, αν και οι δοκιμές εξοπλισμού αποτελούν όλο και πιο σημαντικό μέρος αυτής της υποομάδας πειραμάτων. Για παράδειγμα, οι ιατρικοί ερευνητές μπορούν να διεξάγουν μικρότερη έρευνα σε εκατό άτομα, για να ελέγξουν ότι τα πρωτόκολλα είναι καλά. Οι ερευνητές του Αμαζονίου μπορούν να εκτελέσουν ένα πείραμα, σε παρόμοιες συνθήκες, στέλνοντας μια μικρή ομάδα είτε στον Αμαζόνιο για να δοκιμάσουν τις διαδικασίες, είτε χρησιμοποιώντας κάτι σαν το τροπικό βιο-θόλο στο έργο Eden (Hsu et al., 2020). Οι πιλοτικές μελέτες είναι επίσης εξαιρετικές για την κατάρτιση άπειρων ερευνητών, επιτρέποντάς τους να κάνουν λάθη χωρίς φόβο να χάσουν τη δουλειά τους ή να αποτύχουν την αποστολή. Οι υλικοτεχνικές και οικονομικές εκτιμήσεις μπορούν να προκληθούν από την πιλοτική μελέτη και το ερευνητικό ερώτημα και το έργο μπορεί να εξομαλυνθεί για να μειωθεί η σπατάλη των πόρων και του χρόνου. Οι ερευνητές μπορούν να αποτελέσουν σημαντικό μέρος της προσέγκυσης επιχορηγήσεων για έρευνα, καθώς τα αποτελέσματα μπορούν να τοποθετηθούν πριν από το φορέα χρηματοδότησης (Hsu et al., 2020).

Γενικά, οι περισσότεροι φορείς χρηματοδότησης βλέπουν την έρευνα ως επένδυση, οπότε δεν πρόκειται να ξεπεράσουν τα χρήματα, εκτός αν είναι βέβαιοι ότι υπάρχει πιθανότητα οικονομικής απόδοσης. Δυστυχώς, υπάρχουν σπάνια άρθρα που αναφέρουν την προκαταρκτική πιλοτική μελέτη, ειδικά εάν έχουν αναφερθεί προβλήματα, συχνά στιγματίζονται και παραγκωνίζονται (Hsu et al., 2020). Αυτό είναι άδικο και τιμωρεί τους ερευνητές για να είναι μεθοδικοί, επομένως αυτές οι στάσεις βρίσκονται σε περίοδο

επαναξιολόγησης. Η αποθάρρυνση των ερευνητών από την αναφορά μεθοδολογικών σφαλμάτων, όπως διαπιστώθηκε στις πιλοτικές μελέτες, σημαίνει ότι οι μεταγενέστεροι ερευνητές μπορούν να κάνουν τα ίδια λάθη. Το άλλο σημαντικό πρόβλημα είναι να αποφασιστεί εάν τα αποτελέσματα της πιλοτικής μελέτης μπορούν να συμπεριληφθούν στα τελικά αποτελέσματα και στην ανάλυση, μια διαδικασία που ποικίλλει μεταξύ των κλάδων. Οι πιλοτικές έρευνες γίνονται γρήγορα ένας βασικός προ-δρομέας για πολλά ερευνητικά έργα, ειδικά όταν τα πανεπιστήμια προσπαθούν συνεχώς να μειώνουν το κόστος. Ενώ υπάρχουν αδυναμίες, είναι εξαιρετικά χρήσιμες για τις διαδικασίες καθοδήγησης σε γενεές που κυριαρχούνται όλο και περισσότερο από την τεχνολογία (Hsu et al., 2020).

Εκτός των παραπάνω, θα πρέπει να τονιστεί πως η έρευνα πραγματοποιήθηκε κατά το χρονικό διάστημα Απρίλιος-Ιούνιος 2022. Επιπλέον, το ερωτηματολόγιο αποστάλθηκε στους ερωτώμενους ηλεκτρονικά και δημιουργήθηκε μέσω της πλατφόρμας google forms. Τέλος, η αποστολή του ερωτηματολογίου πραγματοποιήθηκε σε ομάδες αποφοίτων των σχολών των οικονομικών επιστημών καθώς και σε ακαδημαϊκές διευθύνσεις ηλεκτρονικού ταχυδρομείου των αποφοίτων ή των τελειόφοιτων, όπου αυτές ήταν διαθέσιμες.

6.3. ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΕΡΓΑΛΕΙΟ

Το ερευνητικό εργαλείο της παρούσας έρευνας είναι το ημι-δομημένο ερωτηματολόγιο με ερωτήσεις κλειστού τύπου. Ένα ερωτηματολόγιο είναι ένα ερευνητικό μέσο που αποτελείται από μια σειρά ερωτήσεων για τη συλλογή πληροφοριών από τους ερωτηθέντες. Τα ερωτηματολόγια μπορούν να θεωρηθούν ως ένα είδος γραπτής συνέντευξης. Μπορούν να πραγματοποιηθούν πρόσωπο με πρόσωπο, τηλεφωνικά, μέσω υπολογιστή ή μέσω ανάρτησης. Τα ερωτηματολόγια παρέχουν έναν σχετικά φτηνό, γρήγορο και αποτελεσματικό τρόπο απόκτησης μεγάλων ποσοτήτων πληροφοριών από ένα μεγάλο δείγμα ανθρώπων.

Τα δεδομένα μπορούν να συλλεχθούν σχετικά γρήγορα επειδή ο ερευνητής δεν θα χρειαζόταν να είναι παρόν όταν ολοκληρωθούν τα ερωτηματολόγια. Αυτό είναι χρήσιμο για μεγάλους πληθυσμούς όταν οι συνεντεύξεις θα ήταν ανέφικτες. Ωστόσο, ένα πρόβλημα με ερωτηματολόγια είναι ότι οι ερωτηθέντες μπορεί να έγκειται λόγω κοινωνικής επιθυμίας. Οι περισσότεροι άνθρωποι θέλουν να παρουσιάσουν μια θετική εικόνα του εαυτού τους και έτσι μπορεί να παρουσιάσουν μια διαφορετική απάντηση για να φαίνονται αποδεκτοί, π.χ., οι μαθητές θα υπερβάλλουν για τη διάρκεια της αναθεώρησης. Τα ερωτηματολόγια μπορούν να αποτελέσουν αποτελεσματικό μέσο μέτρησης της συμπεριφοράς, των στάσεων, των προτιμήσεων, των απόψεων και των προθέσεων σχετικά με μεγάλο αριθμό θεμάτων με πιο φθηνές και γρήγορες από άλλες μεθόδους (Siniscalco & Auriat, 2005).

Οι κλειστές ερωτήσεις δομούν την απάντηση επιτρέποντας μόνο τις απαντήσεις που ταιριάζουν σε προκαθορισμένες κατηγορίες. Τα δεδομένα που μπορούν να τοποθετηθούν σε μια κατηγορία ονομάζονται ονομαστικά δεδομένα. Η κατηγορία μπορεί να περιοριστεί σε λίγες επιλογές, δηλαδή, διχοτόμο (π.χ., «ναι» ή «όχι», «αρσενικό» ή «θηλυκό») ή να περιλαμβάνει αρκετά περίπλοκες λίστες εναλλακτικών λύσεων από τις οποίες ο εναγόμενος μπορεί να επιλέξει (π.χ. Πολυτομική). Οι κλειστές ερωτήσεις μπορούν επίσης να παρέχουν κανονικά δεδομένα (τα οποία μπορούν να ταξινομηθούν). Αυτό συχνά περιλαμβάνει τη χρήση μιας κλίμακας συνεχούς βαθμολόγησης για τη μέτρηση της αντοχής των στάσεων ή των συναισθημάτων (Siniscalco & Auriat, 2005).

Οι κλειστές ερωτήσεις έχουν ορισμένα πλεονεκτήματα αλλά και μειονεκτήματα. Οι κλειστές ερωτήσεις μπορεί να είναι οικονομικές. Αυτό σημαίνει ότι μπορούν να παρέχουν μεγάλα ποσά δεδομένων έρευνας για σχετικά χαμηλό κόστος. Επομένως, μπορεί να ληφθεί ένα μεγάλο μέγεθος δείγματος, το οποίο πρέπει να είναι αντιπροσωπευτικό του πληθυσμού, τον οποίο ένας ερευνητής μπορεί στη συνέχεια να γενικεύσει. Ο ερωτώμενος παρέχει πληροφορίες που μπορούν εύκολα να μετατραπούν σε ποσοτικά δεδομένα (π.χ. μετράνε τον αριθμό των απαντήσεων «ναι» ή «όχι»), επιτρέποντας τη στατιστική ανάλυση των απαντήσεων. Οι ερωτήσεις είναι τυποποιημένες. Όλοι οι ερωτηθέντες ερωτήθηκαν ακριβώς τις ίδιες ερωτήσεις με την ίδια σειρά. Αυτό σημαίνει ότι ένα ερωτηματολόγιο μπορεί να αναπαραχθεί εύκολα για να ελέγξει την αξιοπιστία. Ως εκ τούτου, ένας δεύτερος ερευνητής μπορεί να χρησιμοποιήσει το ερωτηματολόγιο για να ελέγξει ότι τα αποτελέσματα είναι συνεπή. Ωστόσο, ένα σημαντικό μειονέκτημα είναι πως οι κλειστές ερωτήσεις δεν έχουν λεπτομέρειες. Επειδή οι απαντήσεις είναι σταθερές, υπάρχουν λιγότερα περιθώρια για τους ερωτηθέντες να προμηθεύσουν απαντήσεις που αντικατοπτρίζουν τα αληθινά τους συναισθήματα σε ένα θέμα (Siniscalco & Auriat, 2005).

Ο ερευνητής πρέπει να διασφαλίσει ότι οι πληροφορίες που παρέχονται από τον εναγόμενο διατηρούνται εμπιστευτικές, π.χ. όνομα, διεύθυνση κ.λπ. Αυτό σημαίνει ότι τα ερωτηματολόγια είναι καλά για την έρευνα ευαίσθητων θεμάτων, καθώς οι ερωτηθέντες θα είναι πιο ειλικρινείς όταν δεν μπορούν να εντοπιστούν. Η διατήρηση του ερωτηματολογίου θα πρέπει επίσης να μειώσει την πιθανότητα οποιασδήποτε ψυχολογικής βλάβης, όπως η αμηχανία. Οι συμμετέχοντες πρέπει να παρέχουν ενημερωμένη συγκατάθεση πριν από την ολοκλήρωση του ερωτηματολογίου και πρέπει να γνωρίζουν ότι έχουν το δικαίωμα να αποσύρουν τις πληροφορίες τους ανά πάσα στιγμή κατά τη διάρκεια της έρευνας/ μελέτης (Siniscalco & Auriat, 2005).

Πιο συγκεκριμένα, το ερωτηματολόγιο της παρούσας έρευνας αποτελείται από 36 ερωτήσεις. Ειδικότερα, η πρώτη ενότητα περιλαμβάνει 6 ερωτήσεις δημογραφικών χαρακτηριστικών όπως φύλο, ηλικία, εκπαίδευση, οικογενειακή κατάσταση, τόπος διαμονής και εισόδημα,

Η δεύτερη ενότητα περιλαμβάνει 15 ερωτήσεις κλειστού τύπου που αφορούν το εκπαιδευτικό υπόβαθρο των ερωτώμενων όπως η διάρκεια σπουδών, η κατεύθυνση, η ικανοποίηση από τις σπουδές, από την πραγματοποίηση της πρακτικής άσκησης, από την εργασία στο εξωτερικό κτλ.

Η τρίτη ενότητα περιλαμβάνει 16 ερωτήσεις που αφορούν τις εργασιακές συνθήκες των ερωτώμενων, όπως η παρούσα εργασιακή κατάσταση, το αντικείμενο απασχόλησης, η ικανοποίηση από την εργασία, η ικανοποίηση από τις χρηματικές απολαβές, η ικανοποίηση από τις εργασιακές συνθήκες, από τον τομέα απασχόλησης της πρώτης εργασίας κτλ.

Τέλος, θα πρέπει να επισημανθεί πως το ερωτηματολόγιο της έρευνας είναι αξιόπιστο δεδομένου πως ο συντελεστής Cronbach's α ισούται με $0,87 > 0,7$.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7: ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ

7.1. ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ

Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, στην παρούσα έρευνα έλαβαν μέρος 210 ερωτώμενοι απόφοιτοι ή τελειόφοιτοι του τμήματος Οικονομικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, εκ των οποίων το 59,50% ήταν γυναίκες και το 40,50% ήταν άντρες. Επίσης, το εύρος των απαντήσεων αναφορικά με την ηλικία είναι από 20 έως 59 έτη, με τις υψηλότερες απαντήσεις να συγκεντρώνονται στις ηλικίες μεταξύ 24 και 27 ετών, ενώ η μέση τιμή της ηλικίας ήταν τα 28,01 έτη και η τυπική απόκλιση ήταν 6,103. Το 58,10% των ερωτώμενων είναι κάτοχοι μεταπτυχιακού, το 36,20% βρίσκονται στο προπτυχιακό πρόγραμμα σπουδών, το 3,80% είναι κάτοχοι διδακτορικού και το 1,90% αναφέρουν άλλο. Το 83,80% των ερωτώμενων είναι άγαμοι, το 13,30% είναι έγγαμοι, το 2,40% είναι διαζευγμένοι και το 0,50% βρίσκονται σε σύμφωνο συμβίωσης. Το 74,80% διαμένουν σε αστική περιοχή, το 14,30% των ερωτώμενων διαμένουν σε ημιαστική περιοχή, το 9% διαμένουν σε αγροτική περιοχή και το 1,90% διαμένουν σε νησιωτική περιοχή. Τέλος, το 38,60% των ερωτώμενων διαθέτουν ετήσιο ατομικό εισόδημα έως 5000 ευρώ, το 36,20% διαθέτουν ετήσιο ατομικό εισόδημα από 5001 έως 10000 ευρώ, το 15,20% διαθέτουν ετήσιο ατομικό εισόδημα από 10001 έως 15000 ευρώ, το 5,20% διαθέτουν ετήσιο ατομικό εισόδημα από 15001 έως 20000 ευρώ και το 4,80% διαθέτουν ετήσιο ατομικό εισόδημα πάνω από 20001 ευρώ (Πίνακας 2).

Πίνακας 2: Δημογραφικά χαρακτηριστικά

	Ποσοστά (%)
Φύλο	
Άντρας	40,50%
Γυναίκα	59,50%
Επίπεδο εκπαίδευσης	
Προπτυχιακό	36,20%
Μεταπτυχιακό	58,10%
Διδακτορικό	3,80%
Άλλο	1,90%
Οικογενειακή κατάσταση	
Έγγαμος/η	13,30%
Άγαμος/η	83,80%
Διαζευγμένος/η	2,40%
Σε σύμφωνο συμβίωσης	0,50%
Τόπος διαμονής	
Αστική	74,80%
Ημιαστική	14,30%
Αγροτική	9%
Νησιωτική	1,90%
Ετήσιο εισόδημα	
έως 5000 ευρώ	38,60%

από 5001 έως 10000	36,20%
από 10001 έως 15000	15,20%
από 15000 έως 20000	5,20%
από 20001 και πάνω	4,80%

7.2. ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΥΠΟΒΑΘΡΟ

Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, στην δεύτερη ενότητα του ερωτηματολογίου περιλαμβάνονται 15 ερωτήσεις που αφορούν το εκπαιδευτικό υπόβαθρο.

Πιο συγκεκριμένα, όπως φαίνεται στον πίνακα 3, στην ερώτηση «Το οικονομικό τμήμα του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας ήταν η πρώτη σας επιλογή στο μηχανογραφικό σας δελτίο;» το 41% των ερωτώμενων απάντησαν θετικά και το 59,00% απάντησαν αρνητικά. Εν συνεχεία, η διάρκεια σπουδών του 64,80% του δείγματος ήταν 4 έτη, το 22,40% σπούδασε για 5 χρόνια, το 5,20% του δείγματος σπούδασε για 6 χρόνια, το 3,80% του δείγματος σπούδασε για 7 χρόνια, το 1% σπούδασε για 8 χρόνια, το 1% σπούδασε για 9 χρόνια, το 1% σπούδασε για 10 χρόνια και το 1% του δείγματος σπούδασε για πάνω από 10 χρόνια. Το 43,80% των ερωτώμενων επέλεξε την κατεύθυνση «Οικονομική των Επιχειρήσεων», το 40,50% των ερωτώμενων επέλεξε την κατεύθυνση «Χρηματοοικονομική και τραπεζική» και το 15,70% των ερωτώμενων επέλεξε την κατεύθυνση «Οικονομική πολιτική και ανάπτυξη». Επιπλέον, ως προς την ικανοποίηση από τις σπουδές, ο μέσος όρος απαντήσεων ήταν 1,9 και η τυπική απόκλιση 0,408. Επίσης, το 74,80% των ερωτώμενων εργάζονταν κατά τη διάρκεια των σπουδών τους ενώ το 14,30% δεν εργάζονταν κατά τη διάρκεια των σπουδών τους, ενώ μόλις το 24,62% εκείνων που εργάζονταν, απασχολούνται σε εργασία με αντικείμενο τα οικονομικά, ενώ το 75,38% απασχολούνται σε άλλα αντικείμενα. Επίσης, το 72,40% πραγματοποίησε πρακτική άσκηση κατά τη διάρκεια των σπουδών του ενώ το 27,60% δεν πραγματοποίησε πρακτική άσκηση. Επιπροσθέτως, το 51,60% του δείγματος πραγματοποίησε πρακτική άσκηση στον κλάδο των λογιστικών/φοροτεχνικών υπηρεσιών, το 21,60% πραγματοποίησε πρακτική άσκηση στον κλάδο της τραπεζικής, το 11,10% πραγματοποίησε πρακτική άσκηση σε δημόσιους οργανισμούς, το 5,90% πραγματοποίησε πρακτική άσκηση στη συμβουλευτική επιχειρήσεων, το 4,60% πραγματοποίησαν πρακτική άσκηση στον κλάδο του μάρκετινγκ και της διαφήμισης, το 3,30% απάντησε άλλο και το 2,00% πραγματοποίησε πρακτική άσκηση στον κλάδο των χρηματοοικονομικών υπηρεσιών. Από την άλλη πλευρά, ως προς την ικανοποίηση από την εμπειρία της πρακτικής άσκησης, ο μέσος όρος απαντήσεων ήταν 3,15 και η τυπική απόκλιση ήταν 1,256. Στη συνέχεια, όπως φαίνεται στον παρακάτω πίνακα, μόλις το 17,80% των ερωτώμενων συνέχισαν την εργασία τους στην επιχείρηση που

πραγματοποίησαν την πρακτική τους άσκηση, ενώ, στην ερώτηση «Σκεφτήκατε ποτέ να μεταβείτε σε άλλη χώρα για να απασχοληθείτε σε μια εργασία του ενδιαφέροντος σας;» το 63,30% απάντησε ναι και το 36,70% απάντησε όχι. Επίσης, στην ερώτηση αν πραγματοποιήθηκε η επιθυμία για μετάβαση σε άλλη χώρα για επαγγελματικούς λόγους, το 9,20% απάντησε μόλις θετικά. Οι λόγοι που ώθησαν τους ερωτώμενους να σκεφτούν την εργασία στο εξωτερικό ιεραρχικά είναι η συμμετοχή σε πρόγραμμα Erasmus κατά τη διάρκεια των σπουδών με ποσοστό 41,90%, η οικονομική κρίση με ποσοστό 36,70%, το χαμηλό επίπεδο μισθών με ποσοστό 12,90%, οι μαζικές απολύσεις με ποσοστό 6,20%, η πανδημία με ποσοστό 2,90% και ο κορεσμός του αντικειμένου με ποσοστό 2,90%. Τέλος, ως προς την ικανοποίηση από την μετάβαση στο εξωτερικό, ο μέσος όρος απαντήσεων ήταν 5,34 και η τυπική απόκλιση 1,799, ενώ το 23,80% των ερωτώμενων απασχολήθηκε στον κλάδο της εκπαίδευσης στο εξωτερικό, το 19,00% στον κλάδο των χρηματοοικονομικών υπηρεσιών, το 14,30% στον κλάδο των λογιστικών/φοροτεχνικών υπηρεσιών, το 14,30% στον κλάδο της τραπεζικής, το 9,50% στον κλάδο της συμβουλευτικής επιχειρήσεων, το 9,50% στον κλάδο του μάρκετινγκ και της διαφήμισης, το 4,80% στον κλάδο των logistics και το 4,80% στον κλάδο των οικονομικών της υγείας.

Πίνακας 3: Ερωτήσεις που αφορούν το εκπαιδευτικό υπόβαθρο

	Ποσοστά (%)	Mean	S.D.	Min	Max	Cronbach's α
Επιλογή Π.Θ. ως πρώτη επιλογή στο μηχανογραφικό						
Ναι	41,00%					
Όχι	59,00%					
Διάρκεια σπουδών						
4	64,80%					
5	22,40%					
6	5,20%					
7	3,80%					
8	1%					
9	1%					
10	1%					
11	1%					
Επιλογή κατεύθυνσης						
Οικονομική πολιτική και ανάπτυξη	15,70%					
Χρηματοοικονομική και τραπεζική	40,50%					
Οικονομική των επιχειρήσεων	43,80%					
Ικανοποίηση από σπουδές		1,9	0,408	1	4	

Εργασία κατά την διάρκεια των σπουδών						
Ναι	74,80%					
Όχι	14,30%					
Σχέση εργασίας με σπουδές						
Ναι	38,60%					
Όχι	36,20%					
Πραγματοποίηση πρακτικής άσκησης						
Ναι	72,40%					
Όχι	27,60%					
Τομέας φορέα εκπόνησης πρακτικής άσκησης						
Χρηματοοικονομικές υπηρεσίες	2,00%					
Λογιστικές/φοροτεχνικές υπηρεσίες	51,60%					
Σύμβουλοι επιχειρήσεων	3,30%					
Μάρκετινγκ και διαφήμιση	4,60%					
Τραπεζική	21,60%					
Δημόσιες υπηρεσίες	11,10%					
Άλλο	5,90%					
Ικανοποίηση από την εμπειρία της πρακτικής άσκησης		3,15	1,25 6			
Συνέχιση εργασίας μετά την πρακτική στον ίδιο φορέα						
Ναι	17,80%					
Όχι	82,20%					
Πρόθεση μετανάστευσης για απασχόλησης σε εργασία ενδιαφέροντος						
Ναι	63,30%					
Όχι	36,70%					
Πραγματοποίηση της επιθυμίας για μετανάστευση						
Ναι	9,20%					
Όχι	90,80%					
Λόγοι ώθησης για εργασία στο εξωτερικό						
Οικονομική κρίση	36,70%					
Πανδημία	2,90%					
Μείωση προσλήψεων	6,20%					
Μαζικές απολύσεις	12,90%					
Χαμηλό επίπεδο μισθών	2,90%					
Κορεσμός αντικειμένου	41,90%					
Συμμετοχή σε πρόγραμμα ERASMUS	9,00%					
Ικανοποίηση από μετάβαση στο εξωτερικό		5,34	1,79 9	1	7	

Τομέας απασχόλησης στο εξωτερικό						
Χρηματοοικονομικές υπηρεσίες	19%					
Λογιστικές/φοροτεχνικές υπηρεσίες	14,30%					
Σύμβουλοι επιχειρήσεων	9,50%					
Μάρκετινγκ και διαφήμιση	9,50%					
Τραπεζική	14,30%					
Real Estate	23,80%					
Εκπαίδευση	4,80%					
Logistics	4,80%					

7.3. ΕΡΓΑΣΙΑΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ

Τέλος, η τρίτη ενότητα του ερωτηματολογίου περιλαμβάνει 16 ερωτήσεις που αφορούν την εργασιακή κατάσταση.

Όπως φαίνεται στον πίνακα 4, το 75,20% του δείγματος είναι εργαζόμενοι, το 16,70% είναι άνεργοι και το 8,10% είναι αυτοαπασχολούμενοι. Επιπλέον το 86,00% των συμμετεχόντων εργάζονται σε εργασίες πλήρους απασχόλησης, το 10,10% σε εργασίες μερικούς απασχόλησης και το 3,90% έχουν εποχιακή απασχόληση, ενώ το 69,40% των ερωτώμενων υποστηρίζουν πως η εργασία τους σχετίζεται με το πτυχίο τους. Όπως φαίνεται στον παρακάτω πίνακα, το 28,80% απασχολείται στον κλάδο των λογιστικών/φοροτεχνικών υπηρεσιών, το 22,90% απασχολείται σε κλάδο που δε σχετίζεται με τον οικονομικό τομέα, το 13,50% απασχολείται σε δημόσιες υπηρεσίες/οργανισμούς, το 12,40% απασχολείται σε άλλους κλάδους (εστίαση, ασφαλιστικές, κατασκευαστικές εταιρίες κτλ.), το 8,80% απασχολείται στον κλάδο της συμβουλευτικής επιχειρήσεων, το 4,70% απασχολείται στον κλάδο του μάρκετινγκ και της διαφήμισης, το 4,70% απασχολείται στον κλάδο των χρηματοοικονομικών υπηρεσιών και το 4,10% απασχολείται στον κλάδο της τραπεζικής. Ως προς την ικανοποίηση από την παρούσα εργασία τους, ο μέσος όρος απαντήσεων ήταν 5,09 και η τυπική απόκλιση 1,494, ως προς την ικανοποίηση από το επίπεδο μισθού/χρηματικών απολαβών ο μέσος όρος απαντήσεων 4,61 και η τυπική απόκλιση ήταν 1,454, ως προς την ικανοποίηση από τις εργασιακές συνθήκες ο μέσος όρος απαντήσεων ήταν 5,16 και η τυπική απόκλιση ήταν 1,628, ως προς την ικανοποίηση από το ωράριο εργασίας ο μέσος όρος απαντήσεων ήταν 5,12 και η τυπική απόκλιση ήταν 1,587 και ως προς την ικανοποίηση από τις προοπτικές εξέλιξης τους ο μέσος όρος απαντήσεων ήταν 4,6 και η τυπική απόκλιση ήταν 1,8, ενώ το 61% των ερωτώμενων υποστηρίζουν πως χρειάζονται επιπλέον γνώσεις/κατάρτιση για να ανταποκριθούν στην εργασία τους. Επιπλέον, στην ερώτηση «Πόσο καιρό μετά τη λήψη του πτυχίου σας εργαστήκατε;» το 31,90% απάντησε αμέσως, το 26,20% απάντησε πως εργαζόταν παράλληλα με τις σπουδές του, το 21,40% απάντησε πως εργάστηκε μετά από ένα έτος και το

20,50% απάντησε πως εργάστηκε σε χρονικό διάστημα 7-12 μηνών μετά την απόκτηση του πτυχίου.

Ιεραρχικά οι παράγοντες καθυστέρησης ένταξης στην αγορά εργασίας σύμφωνα με τους ερωτώμενους είναι η έλλειψη προηγούμενης εργασιακής εμπειρίας με ποσοστό 24,80%, η ανεπάρκεια θέσεων εργασίας με ποσοστό 19%, η ανεπάρκεια επιχειρήσεων στην περιοχή με ποσοστό 12,40%, η οικονομική κρίση με ποσοστό 10,50% και η ανεπάρκεια επιπλέον εξειδίκευσης με ποσοστό 7,10%. Ιεραρχικά οι πηγές άντλησης πληροφοριών για την εργασία σύμφωνα με τους ερωτώμενους είναι το διαδίκτυο με ποσοστό 55,70%, οι φίλοι-συγγενείς με ποσοστό 46,20%, οι αγγελίες με ποσοστό 39,50%, τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης με ποσοστό 32,90% και ο ΟΑΕΔ με ποσοστό 15,70%.

Ο τομέας απασχόλησης που εργάστηκαν για πρώτη φορά οι ερωτώμενοι είναι ο κλάδος των λογιστικών-φοροτεχνικών υπηρεσιών με ποσοστό 30,00%, άλλο σε ποσοστό 21,30%, δημόσιες υπηρεσίες με ποσοστό 10,40%, το 8,70% στον κλάδο της συμβουλευτικής των επιχειρήσεων, το 7,65% στον κλάδο του μάρκετινγκ και της διαφήμισης, το 6,00% στον κλάδο της τραπεζικής, το 4,90% στον κλάδο των χρηματοοικονομικών υπηρεσιών, το 3,82% στον κλάδο της εκπαίδευσης, το 4,30% στον κλάδο των logistics, το 1,40% στον κλάδο του real estate, αλλά και σε μικρότερα ποσοστά στον κλάδο των οικονομικών της υγείας και των οικονομικών της άμυνας.

Σύμφωνα με τους ερωτώμενους οι παράγοντες που λαμβάνονται υπόψη από τους εργοδότες για τη πρόσληψη προσωπικού ιεραρχικά είναι το πτυχίο με ποσοστό 63,30%, η προηγούμενη εργασιακή εμπειρία με ποσοστό 71,90%, η οικονομική κρίση με ποσοστό 54,30%, το χαμηλό επίπεδο μισθών με ποσοστό 53,80%, η μείωση των προσλήψεων σε ποσοστό 44,30%, οι ευρύτερες γνώσεις σε ποσοστό 42,90%, οι συστάσεις σε ποσοστό 34,80%, η εξειδίκευση σε συγκεκριμένους τομείς σε ποσοστό 32,40%, ο κορεσμός του αντικειμένου σε ποσοστό 28,10%, η ηλικία σε ποσοστό 27,10%, η πανδημία σε ποσοστό 19,50%, οι λιγότερες επενδύσεις σε συγκεκριμένους τομείς σε ποσοστό 18,10%, η οικογενειακή κατάσταση σε ποσοστό 14,30%, το φύλο σε ποσοστό 12,90%, οι προηγούμενοι εργοδότες σε ποσοστό 11,90%, η εντοπιότητα σε ποσοστό 9% και οι μαζικές απολύσεις σε ποσοστό 1,40%.

Τέλος, όπως φαίνεται στον παρακάτω πίνακα, τα εμπόδια της αγοράς εργασίας στον κλάδο της οικονομικής επιστήμης σύμφωνα με τους ερωτώμενους είναι η οικονομική κρίση σε ποσοστό 54,30%, το χαμηλό επίπεδο μισθών σε ποσοστό 53,80%, η μείωση των προσλήψεων σε ποσοστό 44,30%, ο κορεσμός του αντικειμένου σε ποσοστό 28,10%, η πανδημία σε

ποσοστό 19,50%, οι λιγότερες επενδύσεις σε συγκεκριμένους τομείς σε ποσοστό 18,10% και οι μαζικές απολύσεις σε ποσοστό 1,40%.

Πίνακας 4: Ερωτήσεις που αφορούν τις εργασιακές σχέσεις

	Ποσοστά (%)	Mean	S.D.	Min	Max	Cronbach's a
Παρούσα εργασιακή κατάσταση						
Εργαζόμενος/η	75,20%					
Άνεργος/η	16,70%					
Αυτοαπασχολούμενος/Ελεύθερος επαγγελματίας	8,10%					
Τύπος εργασίας						
Πλήρης απασχόληση	86,00%					
Μερική απασχόληση	10,10%					
Εποχιακή	3,90%					
Σχέση εργασίας με πτυχίο						
Ναι	69,40%					
Όχι	30,60%					
Τομέας δραστηριοποίησης σημερινής απασχόλησης						
Χρηματοοικονομικές υπηρεσίες	4,70%					
Λογιστικές/φοροτεχνικές υπηρεσίες	28,80%					
Σύμβουλοι επιχειρήσεων	8,80%					
Μάρκετινγκ και διαφήμιση	4,70%					
Τραπεζική	4,10%					
Δημόσιες επιχειρήσεις	13,50%					
Η εργασία μου δεν σχετίζεται με το πτυχίο	22,90%					
Άλλο	12,40%					
Ικανοποίηση από την εργασία		5,09	1,494	1	7	0,89
Επίπεδο ικανοποίησης από χρηματικές απολαβές		4,61	1,454	1	7	0,82
Επίπεδο ικανοποίησης από εργασιακές συνθήκες		5,16	1,628	1	7	0,79
Επίπεδο ικανοποίησης από ωράριο εργασίας		5,12	1,587	1	7	0,84

Επίπεδο ικανοποίησης από τις προοπτικές εξέλιξης		4,6	1,8	1	7	0,77
Λήψη επιπλέον γνώσης/κατάρτισης για ανταπόκριση στην εργασία						
Ναι	61,00%					
Όχι	39,00%					
Χρόνος εργασίας μετά την λήψη του πτυχίου						
Αμέσως	26,20%					
1-6 μήνες μετά	31,90%					
7-12 μήνες μετά	20,50%					
άνω του 1 έτους	21,40%					
Λόγοι μη απασχόλησης μετά την λήψη του πτυχίου						
Ανεπάρκεια θέσεων εργασίας	97,50%					
Οικονομική κρίση	10,50%					
Ανεπάρκεια γνώσεων	0,00%					
Ανεπάρκεια επιπλέον εξειδίκευσης	7,10%					
Ανεπάρκεια επιχειρήσεων στην περιοχή	24,80%					
Πηγές άντλησης πληροφοριών για αγορά εργασίας						
Αγγελίες	39,50%					
Διαδίκτυο	55,70%					
Μέσα κοινωνικής δικτύωσης	32,90%					
Φίλοι-Συγγενείς	45,70%					
ΟΑΕΔ	15,70%					
Τομέας που αποτελεί μέλλον στην αγορά εργασία των Οικονομικών Επιστημών						
Χρηματοοικονομικές υπηρεσίες	4,90%					
Λογιστικές/φοροτεχνικές υπηρεσίες	30,10%					
Σύμβουλοι επιχειρήσεων	8,70%					
Μάρκετινγκ και διαφήμιση	7,70%					
Τραπεζική	6,00%					
Real Estate	10,40%					
Εκπαίδευση	3,80%					
Logistics	0,50%					

Οικονομικά της υγείας	0,50%					
Οικονομικά του περιβάλλοντος	1,60%					
Οικονομικά της άμυνας	4,40%					
Άλλο	21,30%					
Σημαντικοί παράγοντες για τους εργοδότες για την πρόσληψη προσωπικού						
Πτυχίο	62,90%					
Ευρύτερες γνώσεις	42,90%					
Εμπειρία	71,90%					
Εξειδίκευση σε συγκεκριμένους τομείς	32,40%					
Φύλο	12,90%					
Ηλικία	27,10%					
Εντοπιότητα	9,00%					
Συστάσεις	34,80%					
Οικογενειακή κατάσταση	14,30%					
Προηγούμενοι εργοδότες	11,90%					
Εμπόδια αγοράς εργασίας στον κλάδο της οικονομικής επιστήμης						
Οικονομική κρίση	54,30%					
Πανδημία	19,50%					
Μείωση προσλήψεων	44,30%					
Μαζικές απολύσεις	1,40%					
Χαμηλό επίπεδο μισθών	53,80%					
Κορεσμός αντικειμένου	28,10%					
Λιγότερες επενδύσεις σε συγκεκριμένους τομείς	18,10%					

7.4. ΑΝΑΛΥΣΗ ΣΥΣΧΕΤΙΣΕΩΝ

7.4.1. ΕΛΕΓΧΟΣ ΣΥΣΧΕΤΙΣΕΩΝ ΜΕ ΕΞΑΡΤΗΜΕΝΗ ΜΕΤΑΒΛΗΤΗ ΤΗΝ ΙΚΑΝΟΠΟΙΗΣΗ ΑΠΟ ΤΙΣ ΣΠΟΥΔΕΣ

Σε μια προσπάθεια εξαγωγής περαιτέρω συμπερασμάτων πραγματοποιήθηκε έλεγχος t-Test και έλεγχος χ^2 με εξαρτημένη μεταβλητή την ικανοποίηση από τις σπουδές και με ανεξάρτητες μεταβλητές το φύλο, την ηλικία, το επίπεδο εκπαίδευσης, την οικογενειακή κατάσταση, τον τόπο διαμονής, το ετήσιο εισόδημα, την επιλογή οικονομικού τμήματος ως πρώτη επιλογή, την διάρκεια σπουδών, την επιλογή κατεύθυνσης, την εργασία κατά την διάρκεια των σπουδών, την συσχέτιση εργασίας με σπουδές, την πραγματοποίηση πρακτικής άσκησης, τον τομέα δραστηριοποίησης φορέα πρακτικής άσκησης, την ικανοποίηση από την πρακτική, την συνέχιση εργασίας στον συγκεκριμένο οργανισμό, την σκέψη για μετανάστευση

λόγω εργασίας, την πραγματοποίηση επιθυμίας, την ικανοποίηση από την εμπειρία μετανάστευσης, τον τομέα απασχόλησης στο εξωτερικό, την παρούσα εργασιακή κατάσταση, τον τύπο εργασίας, την σχέση εργασίας με πτυχίο, τον τομέα δραστηριοποίησης σημερινής εργασίας, το επίπεδο ικανοποίησης από την εργασία, το επίπεδο ικανοποίησης από τις χρηματικές απολαβές, το επίπεδο ικανοποίησης από τις εργασιακές συνθήκες, το επίπεδο ικανοποίησης από το ωράριο εργασίας, το επίπεδο ικανοποίησης από τις προοπτικές εξέλιξης, την λήψη επιπλέον κατάρτισης για ανταπόκριση εργασίας, τον χρόνο εργασίας μετά από λήψη πτυχίου και τον τομέα που αποτελεί το μέλλον της στην αγορά εργασίας των οικονομικών επιστημών.

Ωστόσο, φαίνεται πως υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της ικανοποίησης από τις σπουδές και του επιπέδου εκπαίδευσης, αφού οι ερωτώμενοι που διαθέτουν διδακτορικό τείνουν να είναι περισσότερο ικανοποιημένοι από τις σπουδές τους ($\chi^2=5,15$, $p=0,02<0,05$). Επιπλέον φαίνεται πως υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της διάρκειας σπουδών και της ικανοποίησης από τις σπουδές, αφού φαίνεται πως εκείνοι που έχουν διάρκεια σπουδών 4 και 5 χρόνια είναι περισσότερο ικανοποιημένοι από τις σπουδές τους σε σχέση με τις υπόλοιπες κατηγορίες ($\chi^2=3,723$, $p=0,001<0,05$). Από την άλλη πλευρά, φαίνεται πως υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της επιλογής κατεύθυνσης και της ικανοποίησης από τις σπουδές, καθώς εκείνοι που είχαν επιλέξει την κατεύθυνση της Χρηματοοικονομικής και Τραπεζικής σε σχέση με τις υπόλοιπες κατηγορίες ($\chi^2=3,302$, $p=0,039<0,05$). Στατιστικά σημαντική διαφορά φαίνεται πως προκύπτει και μεταξύ του τομέα δραστηριοποίησης του φορέα της πρακτικής άσκησης και της ικανοποίησης από τις σπουδές, αφού φαίνεται πως εκείνοι που πραγματοποίησαν πρακτική άσκηση σε φορέα που ασχολούνταν με την συμβουλευτική επιχειρήσεων είναι περισσότερο ικανοποιημένοι από τις σπουδές τους ($\chi^2=2,391$, $p=0,031<0,05$), ενώ εκείνοι που ήταν ικανοποιημένοι από την πρακτική τους είναι επίσης πολύ ικανοποιημένοι από τις σπουδές τους ($\chi^2=2,718$, $p=0,016<0,05$). Επίσης, εκείνοι που είναι στον υπέρτατο βαθμό ικανοποιημένοι από την εργασία τους είναι ικανοποιημένοι και από τις σπουδές τους ($\chi^2=6,125$, $p=0,00<0,05$). Επιπλέον, φαίνεται πως εκείνοι που είναι ικανοποιημένοι από τις σπουδές τους είναι περισσότερο ικανοποιημένοι από τις εργασιακές συνθήκες ($\chi^2=2,415$, $p=0,029<0,05$), και περισσότερο ικανοποιημένοι από το ωράριο εργασίας ($\chi^2=3,375$, $p=0,004<0,05$) (Πίνακας 5).

Πίνακας 5: Σχέση ικανοποίησης με σπουδές με δημογραφικά χαρακτηριστικά, σύνολο ερωτήσεων για εκπαιδευτικό υπόβαθρο και εργασιακή κατάσταση

	Ικανοποίηση από τις σπουδές	Τιμή Ελέγχου	Τιμή P
Φύλο		t=3,088	0,905
Ανδρας	5,02±1,243		
Γυναίκα	5,54±1,167		
Ηλικία	36,41±1,457	F=0,970	0,509
Επίπεδο εκπαίδευσης		F=5,15	0,02
Προπτυχιακό	4,90±1,338		
Μεταπτυχιακό	5,56±1,083		
Διδακτορικό	5,75±1,164		
Οικογενειακή κατάσταση		F=1,277	0,283
Έγγαμος/η	5,75±0,887		
Άγαμος/η	5,27±1,266		
Διαζευγμένος/η	5,20±1,095		
Σε σύμφωνο συμβίωσης	5,00±0,000		
Τόπος διαμονής		F=1,139	0,335
Αστική	5,40±1,103		
Ημιαστική	5,26±1,460		
Αγροτική	4,89±1,629		
Νησιωτική	5±1,63		
Ετήσιο εισόδημα (ατομικό)		F=0,198	0,939
Έως 5000	5,37±1,229		
Από 5001 έως 10000	5,32±1,269		
Από 10001 έως 15000	5,21±1,337		
Από 15001 έως 20000	5,54±0,687		
Από 20001 και πάνω	5,20±1,032		
Επιλογή οικονομικού τμήματος ως πρώτη επιλογή		t=0,629	0,429
Ναι	5,48±1,139		
Όχι	5,22±1,274		
Διάρκεια σπουδών		F=3,723	0,001
4	5,52±1,185		
5	5,21±1,121		
6	4,72±0,904		
7	4,75±1,488		

8	2,50±2,121		
9	3,50±0,707		
10	3,20±0,707		
11	2,50±000		
Επιλογή κατεύθυνσης		F=3,302	0,039
Οικονομική πολιτική και ανάπτυξη	5,33±1,021		
Χρηματοοικονομική και τραπεζική	5,57±1,084		
Οικονομική των επιχειρήσεων	5,10±1,370		
Εργασία κατά την διάρκεια των σπουδών		t=0,548	0,460
Ναι	5,26±1,174		
Όχι	5,39±1,266		
Συσχέτιση εργασίας με σπουδές		t=0,007	0,935
Ναι	4,96±1,402		
Όχι	5,32 ± 1,190		
Πραγματοποίηση πρακτικής άσκησης		t=0,536	0,465
Ναι	5,49±1,127		
Όχι	4,91±1,367		
Τομέας δραστηριοποίησης φορέα πρακτικής άσκησης		F=2,391	0,031
Χρηματοοικονομικές υπηρεσίες	4,33±1,154		
Λογιστικές/φοροτεχνικές υπηρεσίες	5,46±1,072		
Συμβουλευτική επιχειρήσεων	6,80±0,447		
Μάρκετινγκ και διαφήμιση	4,85±1,676		
Τραπεζική	5,72±1,039		
Δημόσιοι οργανισμοί	5,47±1,230		
Άλλο	5,22±1,301		
Ικανοποίηση από την πρακτική		F=2,718	0,016
1	5,42±1,272		
2	5,32±0,983		
3	5,06±1,230		
4	4,84±1,067		
5	5,26±1,057		
6	5,66±1,074		
7	5,85±1,159		

Συνέχιση εργασίας στον συγκεκριμένο οργανισμό		t=0,772	0,102
Ναι	5,32±1,467		
Όχι	5,51±1,111		
Σκέψη για μετανάστευση λόγω εργασίας		t=0,273	0,093
Ναι	5,31±1,123		
Όχι	5,36±1,385		
Πραγματοποίηση επιθυμίας		t=1,062	0,871
Ναι	5,00±1,414		
Όχι	5,35±1,160		
Ικανοποίηση από την εμπειρία μετανάστευσης		F=1,029	0,432
1	7,00±0,000		
2	4,000±0,000		
3	5,66±1,527		
4	5,00±1,000		
5	5,42±0,975		
6	5,14±1,573		
7	5,39±1,269		
Τομέας απασχόλησης στο εξωτερικό		F=0,365	0,907
Χρηματοοικονομικές υπηρεσίες	5,00±2,160		
Λογιστικές/φοροτεχνικές υπηρεσίες	5,00±1,732		
Σύμβουλοι επιχειρήσεων	5,00±0,000		
Μάρκετινγκ και διαφήμιση	4,50±0,707		
Τραπεζική	6,00±1,00		
Real estate	5,80±1,09		
Εκπαίδευση	5,00		
Logistics	6,00		
Παρούσα εργασιακή κατάσταση		F=2,877	0,059
Εργαζόμενος/η	5,43±1,125		
Άνεργος/η	5,14±1,353		
Αυτοαπασχολούμενος/η-Ελεύθερος επαγγελματίας	4,76±1,640		
Τύπος εργασίας		F=1,438	0,240
Πλήρης απασχόληση	5,34±1,195		
Μερική απασχόληση	5,77±1,114		

Εποχιακή	5,00±1,154		
Σχέση εργασίας με πτυχίο		t=3,307	0,996
Ναι	5,55±1,139		
Όχι	4,92±1,230		
Τομέας δραστηριοποίησης σημερινής εργασίας		F=1,713	0,109
Χρηματοοικονομικές υπηρεσίες	5,87±1,356		
Λογιστικές/φοροτεχνικές υπηρεσίες	5,42±1,241		
Σύμβουλοι επιχειρήσεων	5,86±1,355		
Μάρκετινγκ και διαφήμιση	5,12±0,834		
Τραπεζική	5,71±0,487		
Δημόσιες επιχειρήσεις	5,65±0,934		
Η εργασία μου δεν σχετίζεται με το πτυχίο	4,92±1,243		
Άλλο	5,28±1,270		
Επίπεδο ικανοποίησης από την εργασία		F=6,125	0,000
1	5,57±1,618		
2	5,60±1,140		
3	3,75±1,422		
4	5,08±1,255		
5	5,47±0,879		
6	5,40±1,135		
7	5,96±1,203		
Επίπεδο ικανοποίησης από τις χρηματικές απολαβές		F=0,912	0,488
1	5,00±2,309		
2	5,00±1,414		
3	5,12±1,423		
4	5,35±1,050		
5	5,39±0,935		
6	5,72±1,233		
7	5,38±1,268		
Επίπεδο ικανοποίησης από τις εργασιακές συνθήκες		F=2,415	0,029
1	4,81±2,088		
2	5,66±1,527		
3	4,55±0,726		

4	5,07±1,268		
5	5,27±1,245		
6	5,67±0,778		
7	5,97±1,118		
Επίπεδο ικανοποίησης από το ωράριο εργασίας		F=3,375	0,004
1	4,33±2,338		
2	4,88±1,452		
3	4,33±1,154		
4	5,41±1,282		
5	5,40±0,844		
6	5,70±0,929		
7	5,51±1,315		
Επίπεδο ικανοποίησης από τις προοπτικές εξέλιξης		F=1,575	0,157
1	5,15±1,281		
2	4,93±1,709		
3	5,05±1,258		
4	5,34±1,285		
5	5,38±0,906		
6	5,36±1,159		
7	5,87±1,070		
Λήψη επιπλέον κατάρτισης για ανταπόκριση εργασίας		t=0,316	0,519
Ναι	5,31±1,278		
Όχι	5,36±1,138		
Χρόνος εργασίας μετά από λήψη πτυχίου		F=1,454	0,228
Αμέσως	5,10±1,369		
1-6 μήνες μετά	5,26±1,225		
7-12 μήνες μετά	5,46±0,984		
Άνω του 1 έτους	5,57±1,215		
Τομέας που αποτελεί το μέλλον της στην αγορά εργασίας των οικονομικών επιστημών		F=1,245	0,261
Χρηματοοικονομικές υπηρεσίες	4,66±1,322		
Λογιστικές/φοροτεχνικές υπηρεσίες	5,43±1,301		
Σύμβουλοι επιχειρήσεων	5,68±1,400		

Μάρκετινγκ και διαφήμιση	5,00±1,037		
Τραπεζική	5,72±1,009		
Δημόσιες υπηρεσίες	5,63±1,011		
Εκπαίδευση	6,28±0,487		
Οικονομικά της υγείας	6,00±0,00		
Οικονομικά της άμυνας	5,00±0,00		
Real estate	5,00±2,000		
Logistics	4,87±1,125		
Άλλο	5,17±1,335		

7.4.2. ΕΛΕΓΧΟΣ ΣΥΣΧΕΤΙΣΕΩΝ ΜΕ ΕΞΑΡΤΗΜΕΝΗ ΜΕΤΑΒΛΗΤΗ ΤΗΝ ΙΚΑΝΟΠΟΙΗΣΗ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΜΠΕΙΡΙΑ ΤΗΣ ΠΡΑΚΤΙΚΗΣ ΑΣΚΗΣΗΣ

Σε μια προσπάθεια εξαγωγής περαιτέρω συμπερασμάτων πραγματοποιήθηκε έλεγχος t-Test και έλεγχος χ^2 με εξαρτημένη μεταβλητή την ικανοποίηση από την εμπειρία της πρακτικής άσκησης και με ανεξάρτητες μεταβλητές το φύλο, την ηλικία, το επίπεδο εκπαίδευσης, την οικογενειακή κατάσταση, τον τόπο διαμονής, το ετήσιο εισόδημα, την επιλογή οικονομικού τμήματος ως πρώτη επιλογή, την διάρκεια σπουδών, την επιλογή κατεύθυνσης, την εργασία κατά την διάρκεια των σπουδών, την συσχέτιση εργασίας με σπουδές, την πραγματοποίηση πρακτικής άσκησης, τον τομέα δραστηριοποίησης φορέα πρακτικής άσκησης, την ικανοποίηση από τις σπουδές, την συνέχιση εργασίας στον συγκεκριμένο οργανισμό, την σκέψη για μετανάστευση λόγω εργασίας, την πραγματοποίηση επιθυμίας, την ικανοποίηση από την εμπειρία μετανάστευσης, τον τομέα απασχόλησης στο εξωτερικό, την παρούσα εργασιακή κατάσταση, τον τύπο εργασίας, την σχέση εργασίας με πτυχίο, τον τομέα δραστηριοποίησης σημερινής εργασίας, το επίπεδο ικανοποίησης από την εργασία, το επίπεδο ικανοποίησης από τις χρηματικές απολαβές, το επίπεδο ικανοποίησης από τις εργασιακές συνθήκες, το επίπεδο ικανοποίησης από το ωράριο εργασίας, το επίπεδο ικανοποίησης από τις προοπτικές εξέλιξης, την λήψη επιπλέον κατάρτισης για ανταπόκριση εργασίας, τον χρόνο εργασίας μετά από λήψη πτυχίου και τον τομέα που αποτελεί το μέλλον της στην αγορά εργασίας των οικονομικών επιστημών.

Ωστόσο, φαίνεται πως υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της ικανοποίησης από τις σπουδές και της ικανοποίησης από την πρακτική άσκηση, αφού οι ερωτώμενοι που είναι περισσότερο ικανοποιημένοι από την πρακτική τους άσκηση ($\chi^2=2,718$, $p=0,016<0,05$). Επιπλέον, φαίνεται πως εκείνοι που συνέχισαν την εργασία τους στον οργανισμό που πραγματοποιούσαν πρακτική είναι περισσότερο ικανοποιημένοι από την

εμπειρία της πρακτικής άσκησης ($t=3,570$, $p=0,013<0,05$). Φαίνεται επιπλέον πως εκείνοι που είναι περισσότερο ικανοποιημένοι από την εμπειρία της πρακτικής άσκησης, είναι περισσότερο ικανοποιημένοι από τις χρηματικές τους απολαβές ($\chi^2=2,762$, $p=0,015<0,05$). Εκείνοι που είναι περισσότερο ικανοποιημένοι από την εμπειρία της πρακτικής άσκησης είναι περισσότερο ικανοποιημένοι από τις προοπτικές εξέλιξης ($\chi^2=2,929$, $p=0,010<0,05$). Τέλος, εκείνοι που είναι περισσότερο ικανοποιημένοι από την εμπειρία της πρακτικής άσκησης πιστεύουν πως θα πρέπει να λάβουν περαιτέρω κατάρτιση ($t=1,699$, $p=0,001<0,05$) (Πίνακας 6).

Πίνακας 6: Σχέση ικανοποίησης από την εμπειρία της πρακτικής άσκησης με σύνολο ερωτήσεων για εκπαιδευτικό υπόβαθρο και εργασιακή κατάσταση

	Ικανοποίηση από την εμπειρία της πρακτικής άσκησης	Τιμή Ελέγχου	Τιμή P
Φύλο		$t=0,387$	0,322
Άνδρας	5,03±1,544		
Γυναίκα	5,14±1,737		
Ηλικία	76,04±3,45	$F=1,300$	0,182
Επίπεδο εκπαίδευσης		$F=2,062$	0,108
Προπτυχιακό	5,28±1,498		
Μεταπτυχιακό	4,90±1,754		
Διδακτορικό	6,00±1,224		
Οικογενειακή κατάσταση		$F=0,232$	0,874
Έγγαμος/η	4,95±1,709		
Άγαμος/η	5,12±1,679		
Διαζευγμένος/η	5,33±1,154		
Σε σύμφωνο συμβίωσης	4,00±0,000		
Τόπος διαμονής		$F=1,191$	0,315
Αστική	5,03±1,702		
Ημιαστική	5,30±1,218		
Αγροτική	5,56±1,860		
Νησιωτική	3,50±0,707		
Ετήσιο εισόδημα (ατομικό)		$F=1,082$	0,367
Έως 5000	5,24±1,619		
Από 5001 έως 10000	4,82±1,890		
Από 10001 έως 15000	5,52±1,201		
Από 15001 έως 20000	5,20±1,032		

Από 20001 και πάνω	4,50±2,073		
Επιλογή οικονομικού τμήματος ως πρώτη επιλογή		t=0,924	0,410
Ναι	5,25±1,501		
Όχι	5,00±1,769		
Διάρκεια σπουδών		F=0,296	0,938
4	5,10±1,755		
5	5,10±1,552		
6	5,33±1,527		
7	5,33±0,577		
8	-		
9	3,00±0,00		
10	5,00±0,00		
11	5,50±0,707		
Επιλογή κατεύθυνσης		F=0,217	0,805
Οικονομική πολιτική και ανάπτυξη	5,15±1,740		
Χρηματοοικονομική και τραπεζική	5,01±1,831		
Οικονομική των επιχειρήσεων	5,19±1,423		
Εργασία κατά την διάρκεια των σπουδών		t=0,83	0,936
Ναι	4,96±1,750		
Όχι	5,19±1,608		
Συσχέτιση εργασίας με σπουδές		t=0,852	0,251
Ναι	5,43±1,308		
Όχι	5,08 ± 1,793		
Πραγματοποίηση πρακτικής άσκησης		t=1,581	0,784
Ναι	5,13±1,660		
Όχι	4,00±1,581		
Τομέας δραστηριοποίησης φορέα πρακτικής άσκησης		F=2,025	0,066
Χρηματοοικονομικές υπηρεσίες	3,66±1,154		

Λογιστικές/φοροτεχνικές υπηρεσίες	4,97±1,702		
Συμβουλευτική επιχειρήσεων	5,00±2,549		
Μάρκετινγκ και διαφήμιση	4,71±1,704		
Τραπεζική	5,33±1,450		
Δημόσιοι οργανισμοί	6,11±0,992		
Άλλο	4,33±2,345		
Ικανοποίηση από τις σπουδές		F=2,718	0,016
1	5,42±1,272		
2	5,83±0,983		
3	5,66±1,230		
4	4,84±1,067		
5	5,26±1,057		
6	5,66±1,074		
7	5,85±1,159		
Συνέχιση εργασίας στον συγκεκριμένο οργανισμό		t=3,570	0,013
Ναι	5,92±1,163		
Όχι	4,94±1,712		
Σκέψη για μετανάστευση λόγω εργασίας		t=4,231	0,285
Ναι	4,70±1,667		
Όχι	5,77±1,439		
Πραγματοποίηση επιθυμίας		t=0,247	0,358
Ναι	5,00±1,414		
Όχι	4,88±1,736		
Ικανοποίηση από την εμπειρία μετανάστευσης		F=2,132	0,126
1	7,00±0,000		
2	4,00±0,000		
3	-		
4	4,00±2,000		
5	4,33±0,577		
6	4,50±1,732		
7	5,83±0,983		

Τομέας απασχόλησης στο εξωτερικό		F=0,365	0,338
Χρηματοοικονομικές υπηρεσίες	5,33±1,527		
Λογιστικές/φοροτεχνικές υπηρεσίες	3,00±1,414		
Σύμβουλοι επιχειρήσεων	6,00		
Μάρκετινγκ και διαφήμιση	5,00±1,414		
Τραπεζική	4,00±2,00		
Real estate	5,75±1,258		
Εκπαίδευση	5,00		
Logistics	2,00		
Παρούσα εργασιακή κατάσταση		F=2,877	0,068
Εργαζόμενος/η	5,04±1,1657		
Άνεργος/η	4,92±1,730		
Αυτοαπασχολούμενος/η-Ελεύθερος επαγγελματίας	6,33±1,118		
Τύπος εργασίας		F=0,020	0,980
Πλήρης απασχόληση	5,15±1,644		
Μερική απασχόληση	5,11±1,536		
Εποχιακή	5,00±2,449		
Σχέση εργασίας με πτυχίο		t=0,410	0,414
Ναι	5,132±1,703		
Όχι	5,00±1,639		
Τομέας δραστηριοποίησης σημερινής εργασίας		F=0,340	0,934
Χρηματοοικονομικές υπηρεσίες	4,80±1,643		
Λογιστικές/φοροτεχνικές υπηρεσίες	5,06±1,533		
Σύμβουλοι επιχειρήσεων	5,14±2,282		
Μάρκετινγκ και διαφήμιση	5,00±1,870		
Τραπεζική	4,50±1,643		
Δημόσιες επιχειρήσεις	5,20±1,780		
Η εργασία μου δεν σχετίζεται με το πτυχίο	4,86±1,516		
Άλλο	5,53±1,641		

Επίπεδο ικανοποίησης από την εργασία		F=1,928	0,081
1	5,28±2,627		
2	5,40±2,607		
3	3,87±1,125		
4	5,05±1,234		
5	4,71±1,753		
6	5,31±1,554		
7	5,79±1,493		
Επίπεδο ικανοποίησης από τις χρηματικές απολαβές		F=2,762	0,015
1	4,50±2,810		
2	3,14±1,676		
3	4,90±1,774		
4	4,90±1,715		
5	5,15±1,478		
6	5,69±1,192		
7	5,96±1,723		
Επίπεδο ικανοποίησης από τις εργασιακές συνθήκες		F=1,263	0,279
1	4,81±2,088		
2	5,66±1,527		
3	4,55±0,726		
4	5,07±1,268		
5	5,27±1,245		
6	5,67±0,778		
7	5,66±1,118		
Επίπεδο ικανοποίησης από το ωράριο εργασίας		F=0,715	0,638
1	5,40±2,302		
2	5,57±1,397		
3	4,11±1,269		
4	5,19±1,806		
5	5,12±1,359		
6	4,96±1,629		

7	5,26±1,687		
Επίπεδο ικανοποίησης από τις προοπτικές εξέλιξης		F=2,929	0,010
1	3,45±2,841		
2	5,08±1,378		
3	4,76±1,480		
4	4,90±1,570		
5	5,58±1,323		
6	5,09±1,546		
7	5,61±1,471		
Λήψη επιπλέον κατάρτισης για ανταπόκριση εργασίας		t=1,699	0,001
Ναι	5,27±1,390		
Όχι	4,81±2,012		
Χρόνος εργασίας μετά από λήψη πτυχίου		F=1,221	0,304
Αμέσως	5,10±1,369		
1-6 μήνες μετά	5,26±1,225		
7-12 μήνες μετά	5,46±0,984		
Ανω του 1 έτους	5,57±1,215		
Τομέας που αποτελεί το μέλλον της στην αγορά εργασίας των οικονομικών επιστημών		F=0,778	0,650
Χρηματοοικονομικές υπηρεσίες	5,00±0,894		
Λογιστικές/φοροτεχνικές υπηρεσίες	5,15±1,519		
Σύμβουλοι επιχειρήσεων	4,28±2,367		
Μάρκετινγκ και διαφήμιση	4,80±1,475		
Τραπεζική	5,50±1,433		
Δημόσιες υπηρεσίες	5,53±1,355		
Εκπαίδευση	5,66±1,527		
Οικονομικά της υγείας	700±0,00		
Οικονομικά της άμυνας	5,00±0,00		
Real estate	4,57±2,290		
Logistics	4,89±1,749		

Άλλο	4,89±1,749		
------	------------	--	--

7.4.3. ΕΛΕΓΧΟΣ ΣΥΣΧΕΤΙΣΕΩΝ ΜΕ ΕΞΑΡΤΗΜΕΝΗ ΜΕΤΑΒΛΗΤΗ ΤΗΝ ΙΚΑΝΟΠΟΙΗΣΗ ΑΠΟ ΤΗ ΜΕΤΑΒΑΣΗ ΣΤΟ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ

Σε μια προσπάθεια εξαγωγής περαιτέρω συμπερασμάτων πραγματοποιήθηκε έλεγχος t-Test και έλεγχος χ^2 με εξαρτημένη μεταβλητή την ικανοποίηση από τη μετάβαση στο εξωτερικό και με ανεξάρτητες μεταβλητές το φύλο, την ηλικία, το επίπεδο εκπαίδευσης, την οικογενειακή κατάσταση, τον τόπο διαμονής, το ετήσιο εισόδημα, την επιλογή οικονομικού τμήματος ως πρώτη επιλογή, την διάρκεια σπουδών, την επιλογή κατεύθυνσης, την εργασία κατά την διάρκεια των σπουδών, την συσχέτιση εργασίας με σπουδές, την πραγματοποίηση πρακτικής άσκησης, τον τομέα δραστηριοποίησης φορέα πρακτικής άσκησης, την ικανοποίηση από τις σπουδές, την συνέχιση εργασίας στον συγκεκριμένο οργανισμό, την σκέψη για μετανάστευση λόγω εργασίας, την πραγματοποίηση επιθυμίας, τον τομέα απασχόλησης στο εξωτερικό, την παρούσα εργασιακή κατάσταση, τον τύπο εργασίας, την σχέση εργασίας με πτυχίο, τον τομέα δραστηριοποίησης σημερινής εργασίας, το επίπεδο ικανοποίησης από την εργασία, το επίπεδο ικανοποίησης από τις χρηματικές απολαβές, το επίπεδο ικανοποίησης από τις εργασιακές συνθήκες, το επίπεδο ικανοποίησης από το ωράριο εργασίας, το επίπεδο ικανοποίησης από τις προοπτικές εξέλιξης, την λήψη επιπλέον κατάρτισης για ανταπόκριση εργασίας, τον χρόνο εργασίας μετά από λήψη πτυχίου και τον τομέα που αποτελεί το μέλλον της στην αγορά εργασίας των οικονομικών επιστημών.

Ωστόσο, φαίνεται πως υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της ικανοποίησης από την μετάβαση στο εξωτερικό και του φύλου, αφού οι ερωτώμενοι που είναι περισσότερο ικανοποιημένοι από την μετάβαση στο εξωτερικό είναι οι άντρες σε σχέση με τις γυναίκες ($\chi^2=2,646$, $p=0,034<0,05$). Επιπλέον, φαίνεται πως υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της ικανοποίησης από την μετάβαση στο εξωτερικό και του τόπου διαμονής, αφού οι ερωτώμενοι που είναι περισσότερο ικανοποιημένοι από την μετάβαση στο εξωτερικό είναι εκείνοι που ζουν σε αστική περιοχή ($\chi^2=4,411$, $p=0,048<0,05$). Φαίνεται επίσης πως εκείνοι που είναι πραγματοποίησαν την επιθυμία τους είναι περισσότερο ικανοποιημένοι από την μετάβαση τους στο εξωτερικό ($t=2,22$, $p=0,012<0,05$). Επιπλέον, εκείνοι που είναι πλήρους απασχόλησης είναι περισσότερο ικανοποιημένοι από την μετάβαση στο εξωτερικό ($\chi^2=7,769$, $p=0,011<0,05$). Τέλος, εκείνοι που είναι ικανοποιημένοι από την μετάβαση τους στο εξωτερικό είναι περισσότερο ικανοποιημένοι από την εργασία τους ($\chi^2=3,310$, $p=0,035<0,05$) (Πίνακας 7).

Πίνακας 7: Σχέση ικανοποίησης από την μετάβαση στο εξωτερικό με δημογραφικά χαρακτηριστικά, σύνολο ερωτήσεων για εκπαιδευτικό υπόβαθρο και εργασιακή κατάσταση

	Ικανοποίηση από μετάβαση στο εξωτερικό	Τιμή Ελέγχου	Τιμή P
Φύλο		t=2,646	0,034
Άνδρας	6,00±1,000		
Γυναίκα	4,92±2,092		
Ηλικία	63,38±1,119	F=0,776	0,512
Επίπεδο εκπαίδευσης		F=2,336	0,123
Προπτυχιακό	4,00±2,828		
Μεταπτυχιακό	5,86±1,187		
Διδακτορικό	5,00±1,732		
Οικογενειακή κατάσταση		F=0,007	0,993
Έγγαμος/η	5,33±0,887		
Άγαμος/η	5,33±1,266		
Διαζευγμένος/η	5,50±1,095		
Σε σύμφωνο συμβίωσης	5,00±0,000		
Τόπος διαμονής		F=4,411	0,048
Αστική	5,68±1,249		
Ημιαστική	3,70±3,201		
Αγροτική	-		
Νησιωτική	-		
Ετήσιο εισόδημα (ατομικό)		F=0,337	0,049
Έως 5000	5,20±1,229		
Από 5001 έως 10000	4,60±1,269		
Από 10001 έως 15000	5,33±1,337		
Από 15001 έως 20000	5,75±0,687		
Από 20001 και πάνω	5,83±1,032		
Επιλογή οικονομικού τμήματος ως πρώτη επιλογή		t=0,013	0,910
Ναι	5,16±1,800		
Όχι	5,54±1,863		
Διάρκεια σπουδών		F=0,050	0,951
4	5,29±1,992		

5	5,66±1,527		
6	5,33±1,154		
7	-		
8	-		
9	-		
10	-		
11	-		
Επιλογή κατεύθυνσης		F=0,406	0,673
Οικονομική πολιτική και ανάπτυξη	5,00±0,861		
Χρηματοοικονομική και τραπεζική	5,10±2,378		
Οικονομική των επιχειρήσεων	5,77±1,394		
Εργασία κατά την διάρκεια των σπουδών		t=0,115	0,38
Ναι	5,26±1,174		
Όχι	5,39±1,266		
Συσχέτιση εργασίας με σπουδές		t=1,985	0,179
Ναι	4,96±1,402		
Όχι	5,32 ± 1,190		
Πραγματοποίηση πρακτικής άσκησης		t=0,001	0,982
Ναι	5,49±1,127		
Όχι	4,91±1,367		
Τομέας δραστηριοποίησης φορέα πρακτικής άσκησης		F=0,622	0,656
Χρηματοοικονομικές υπηρεσίες	5,00±0,000		
Λογιστικές/φοροτεχνικές υπηρεσίες	5,00±2,280		
Συμβουλευτική επιχειρήσεων	-		
Μάρκετινγκ και διαφήμιση	-		
Τραπεζική	4,80±2,167		
Δημόσιοι οργανισμοί	6,66±0,577		
Άλλο	7,00±0,000		
Ικανοποίηση από την πρακτική		F=1,940	0,160
1	5,00±1,414		
2	4,80±1,483		
3	5,66±0,577		

4	6,33±1,211		
5	-		
6	6,33±1,211		
7	3,00±3,464		
Συνέχιση εργασίας στον συγκεκριμένο οργανισμό		t=1,173	0,945
Ναι	5,25±2,052		
Όχι	5,09±1,921		
Σκέψη για μετανάστευση λόγω εργασίας		t=2,268	0,327
Ναι	5,65±1,531		
Όχι	3,33±2,516		
Πραγματοποίηση επιθυμίας		t=2,22	0,012
Ναι	6,08±0,996		
Όχι	4,54±2,161		
Ικανοποίηση από την εμπειρία πρακτικής άσκησης		F=1,029	0,432
1	7,00±0,000		
2	4,000±0,000		
3	5,66±1,527		
4	5,00±1,000		
5	5,42±0,975		
6	5,14±1,573		
7	5,39±1,269		
Τομέας απασχόλησης στο εξωτερικό		F=0,197	0,972
Χρηματοοικονομικές υπηρεσίες	5,00±2,820		
Λογιστικές/φοροτεχνικές υπηρεσίες	5,00±1,000		
Σύμβουλοι επιχειρήσεων	6,50±0,707		
Μάρκετινγκ και διαφήμιση	5,50±2,121		
Τραπεζική	5,66±0,577		
Real estate	5,40±1,816		
Εκπαίδευση	6,00		
Logistics	-		
Παρούσα εργασιακή κατάσταση		F=0,457	0,640
Εργαζόμενος/η	5,43±1,125		

Άνεργος/η	5,14±1,353		
Αυτοαπασχολούμενος/η-Ελεύθερος επαγγελματίας	4,76±1,640		
Τύπος εργασίας		F=7,769	0,011
Πλήρης απασχόληση	5,47±1,569		
Μερική απασχόληση	1,00±0,00		
Σχέση εργασίας με πτυχίο		t=0,465	0,639
Ναι	5,21±1,873		
Όχι	5,66±1,527		
Τομέας δραστηριοποίησης σημερινής εργασίας		F=1,054	0,442
Χρηματοοικονομικές υπηρεσίες	5,87±1,356		
Λογιστικές/φοροτεχνικές υπηρεσίες	5,42±1,241		
Σύμβουλοι επιχειρήσεων	5,86±1,355		
Μάρκετινγκ και διαφήμιση	5,12±0,834		
Τραπεζική	5,71±0,487		
Δημόσιες επιχειρήσεις	5,65±0,934		
Η εργασία μου δεν σχετίζεται με το πτυχίο	4,92±1,243		
Άλλο	5,28±1,270		
Επίπεδο ικανοποίησης από την εργασία		F=3,310	0,035
1	3,00±1,732		
2	5,20±1,483		
3	-		
4	6,00±1,000		
5	4,83±2,041		
6	6,80±0,447		
7	6,80±0,447		
Επίπεδο ικανοποίησης από τις χρηματικές απολαβές		F=2,391	0,087
1	2,50±2,121		
2	7,00±0,000		
3	4,00±1,141		
4	5,00±1,160		
5	6,16±0,752		
6	6,33±0,577		

7	5,38±1,268		
Επίπεδο ικανοποίησης από τις εργασιακές συνθήκες		F=2,078	0,117
1	2,50±2,088		
2	-		
3	-		
4	4,00±1,000		
5	5,83±0,752		
6	6,33±0,577		
7	5,66±2,338		
Επίπεδο ικανοποίησης από το ωράριο εργασίας		F=1,934	0,197
1	2,50±2,121		
2	7,00±0,000		
3	5,00±2,000		
4	5,50±0,707		
5	5,00±1,802		
6	6,33±0,577		
7	-		
Επίπεδο ικανοποίησης από τις προοπτικές εξέλιξης		F=1,575	0,157
1	5,15±1,281		
2	4,93±1,709		
3	5,05±1,258		
4	5,34±1,285		
5	5,38±0,906		
6	5,36±1,159		
7	5,87±1,070		
Λήψη επιπλέον κατάρτισης για ανταπόκριση εργασίας		t=0,419	0,525
Ναι	5,58±1,781		
Όχι	5,09±1,868		
Χρόνος εργασίας μετά από λήψη πτυχίου		F=0,773	0,523
Αμέσως	6,20±0,836		

1-6 μήνες μετά	5,26±1,225		
7-12 μήνες μετά	5,46±0,984		
Άνω του 1 έτους	5,57±1,215		
Τομέας που αποτελεί το μέλλον της στην αγορά εργασίας των οικονομικών επιστημών		F=1,039	0,441
Χρηματοοικονομικές υπηρεσίες	6,33±1,154		
Λογιστικές/φοροτεχνικές υπηρεσίες	6,00±1,000		
Σύμβουλοι επιχειρήσεων	4,25±2,362		
Μάρκετινγκ και διαφήμιση	6,00±0,000		
Τραπεζική	-		
Δημόσιες υπηρεσίες	4,16±2,136		
Εκπαίδευση	6,33±1,154		
Οικονομικά της υγείας	-		
Οικονομικά της άμυνας	-		
Real estate	-		
Logistics	6,00±0,000		
Άλλο	-		

7.4.4. ΕΛΕΓΧΟΣ ΣΥΣΧΕΤΙΣΕΩΝ ΜΕ ΕΞΑΡΤΗΜΕΝΗ ΜΕΤΑΒΛΗΤΗ ΤΗΝ ΙΚΑΝΟΠΟΙΗΣΗ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΡΓΑΣΙΑ

Σε μια προσπάθεια εξαγωγής περαιτέρω συμπερασμάτων πραγματοποιήθηκε έλεγχος t-Test και έλεγχος χ^2 με εξαρτημένη μεταβλητή την ικανοποίηση από την εργασία και με ανεξάρτητες μεταβλητές το φύλο, την ηλικία, το επίπεδο εκπαίδευσης, την οικογενειακή κατάσταση, τον τόπο διαμονής, το ετήσιο εισόδημα, την επιλογή οικονομικού τμήματος ως πρώτη επιλογή, την διάρκεια σπουδών, την επιλογή κατεύθυνσης, την εργασία κατά την διάρκεια των σπουδών, την συσχέτιση εργασίας με σπουδές, την πραγματοποίηση πρακτικής άσκησης, τον τομέα δραστηριοποίησης φορέα πρακτικής άσκησης, την ικανοποίηση από τις σπουδές, την συνέχιση εργασίας στον συγκεκριμένο οργανισμό, την σκέψη για μετανάστευση λόγω εργασίας, την πραγματοποίηση επιθυμίας, την ικανοποίηση από την εμπειρία μετανάστευσης, τον τομέα απασχόλησης στο εξωτερικό, την παρούσα εργασιακή κατάσταση, τον τύπο εργασίας, την σχέση εργασίας με πτυχίο, τον τομέα δραστηριοποίησης σημερινής εργασίας, το επίπεδο ικανοποίησης από τις χρηματικές απολαβές, το επίπεδο ικανοποίησης από τις εργασιακές συνθήκες, το επίπεδο ικανοποίησης από το ωράριο εργασίας, το επίπεδο ικανοποίησης από τις προοπτικές εξέλιξης, την λήψη επιπλέον κατάρτισης για ανταπόκριση

εργασίας, τον χρόνο εργασίας μετά από λήψη πτυχίου και τον τομέα που αποτελεί το μέλλον της στην αγορά εργασίας των οικονομικών επιστημών.

Ωστόσο, φαίνεται πως υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της ικανοποίησης από την εργασία και του φύλου, αφού οι ερωτώμενοι που είναι περισσότερο ικανοποιημένοι από την εργασία είναι οι άντρες σε σχέση με τις γυναίκες ($t=7,452$, $p=0,007<0,05$). Φαίνεται επίσης πως υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της ικανοποίησης από την εργασία και του επιπέδου εκπαίδευσης, αφού οι ερωτώμενοι που είναι περισσότερο ικανοποιημένοι από την εργασία είναι οι κάτοχοι μεταπτυχιακού διπλώματος ($\chi^2=4,261$, $p=0,006<0,05$). Φαίνεται επιπροσθέτως πως υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της ικανοποίησης από την εργασία και της παρούσας εργασιακής κατάστασης, αφού οι ερωτώμενοι που είναι περισσότερο ικανοποιημένοι από την εργασία είναι οι αυτοαπασχολούμενοι/ελεύθεροι επαγγελματίες ($\chi^2=3,856$, $p=0,023<0,05$). Από την άλλη πλευρά, φαίνεται πως υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της ικανοποίησης από την εργασία και της σχέσης της εργασίας με το πτυχίο, αφού οι ερωτώμενοι που είναι περισσότερο ικανοποιημένοι από την εργασία είναι εκείνοι που εργάζονται στον τομέα που έχουν σπουδάσει ($t=7,452$, $p=0,007<0,05$). Τέλος, φαίνεται πως υπάρχει στατιστικά σημαντική σχέση μεταξύ της λήψης επιπλέον κατάρτισης για ανταπόκριση εργασίας και της ικανοποίησης από την εργασία, αφού φαίνεται πως εκείνοι που είναι περισσότερο ικανοποιημένοι από την εργασία είναι εκείνοι που επιθυμούν να λάβουν επιπλέον κατάρτιση για να ανταποκριθούν στις εργασιακές απαιτήσεις τους ($t=3,931$, $p=0,049<0,05$) (Πίνακας 8).

Πίνακας 8: Σχέση ικανοποίησης από την εργασία με δημογραφικά χαρακτηριστικά, σύνολο ερωτήσεων για εκπαιδευτικό υπόβαθρο και εργασιακή κατάσταση

	Ικανοποίηση από εργασία	Τιμή Ελέγχου	Τιμή P
Φύλο		$t=7,452$	0,007
Ανδρας	5,37±1,303		
Γυναίκα	4,2±1,689		
Ηλικία	63,38±1,119	$F=0,776$	0,512
Επίπεδο εκπαίδευσης		$F=4,261$	0,006
Προπτυχιακό	4,59±1,570		
Μεταπτυχιακό	5,40±1,288		
Διδακτορικό	4,85±2,672		
Οικογενειακή κατάσταση		$F=1,983$	0,118

Έγγαμος/η	5,57±0,887		
Άγαμος/η	4,98±1,266		
Διαζευγμένος/η	6,00±1,095		
Σε σύμφωνο συμβίωσης	4,00±0,000		
Τόπος διαμονής		F=0,776	0,509
Αστική	5,18±1,460		
Ημιαστική	5,00±1,600		
Αγροτική	4,62±1,668		
Νησιωτική	4,75±1,258		
Ετήσιο εισόδημα (ατομικό)		F=2,195	0,072
Έως 5000	4,66±1,773		
Από 5001 έως 10000	5,21±1,269		
Από 10001 έως 15000	5,21±1,430		
Από 15001 έως 20000	5,09±1,700		
Από 20001 και πάνω	6,00±1,054		
Επιλογή οικονομικού τμήματος ως πρώτη επιλογή		t=0,009	0,334
Ναι	5,26±1,338		
Όχι	4,97±1,591		
Διάρκεια σπουδών		F=0,925	0,488
4	5,29±1,992		
5	5,66±1,527		
6	5,33±1,154		
7	5,42±0,707		
8	5,38±0,202		
9	5,21±1,236		
10	5,04±1,985		
11	5,01±1,896		
Επιλογή κατεύθυνσης		F=1,006	0,368
Οικονομική πολιτική και ανάπτυξη	5,00±0,861		
Χρηματοοικονομική και τραπεζική	5,10±2,378		
Οικονομική των επιχειρήσεων	5,77±1,394		
Εργασία κατά την διάρκεια των σπουδών		t=0,630	0,428
Ναι	4,83±1,400		

Όχι	5,36±1,547		
Συσχέτιση εργασίας με σπουδές		t=1,832	0,179
Ναι	4,96±1,402		
Όχι	5,32 ± 1,190		
Πραγματοποίηση πρακτικής άσκησης		t=0,505	0,478
Ναι	5,49±1,127		
Όχι	4,91±1,367		
Τομέας δραστηριοποίησης φορέα πρακτικής άσκησης		F=0,440	0,440
Χρηματοοικονομικές υπηρεσίες	5,00±0,000		
Λογιστικές/φοροτεχνικές υπηρεσίες	5,00±2,280		
Συμβουλευτική επιχειρήσεων	-		
Μάρκετινγκ και διαφήμιση	-		
Τραπεζική	4,80±2,167		
Δημόσιοι οργανισμοί	6,66±0,577		
Άλλο	7,00±0,000		
Ικανοποίηση από την πρακτική		F=1,940	0,160
1	5,00±1,414		
2	4,80±1,483		
3	5,66±0,577		
4	6,33±1,211		
5	-		
6	6,33±1,211		
7	3,00±3,464		
Συνέχιση εργασίας στον συγκεκριμένο οργανισμό		t=0,583	0,446
Ναι	5,25±2,052		
Όχι	5,09±1,921		
Σκέψη για μετανάστευση λόγω εργασίας		t=2,268	0,327
Ναι	5,65±1,531		
Όχι	3,33±2,516		
Πραγματοποίηση επιθυμίας		t=0,545	0,462
Ναι	6,00±1,206		

Όχι	1,91±1,608		
Τομέας απασχόλησης στο εξωτερικό		F=0,473	0,836
Χρηματοοικονομικές υπηρεσίες	4,33±2,820		
Λογιστικές/φοροτεχνικές υπηρεσίες	3,33±1,000		
Σύμβουλοι επιχειρήσεων	5,00±0,707		
Μάρκετινγκ και διαφήμιση	6,50±2,121		
Τραπεζική	5,66±0,577		
Real estate	5,40±1,816		
Εκπαίδευση	4,00		
Logistics	4,00		
Παρούσα εργασιακή κατάσταση		F=3,856	0,023
Εργαζόμενος/η	5,12±1,444		
Άνεργος/η	3,50±2,258		
Αυτοαπασχολούμενος/η-Ελεύθερος επαγγελματίας	5,37±1,408		
Τύπος εργασίας		F=1,458	0,235
Πλήρης απασχόληση	5,20±1,569		
Μερική απασχόληση	4,61±0,00		
Εποχιακή	4,85±1,772		
Σχέση εργασίας με πτυχίο		t=7,452	0,007
Ναι	5,37±1,303		
Όχι	4,42±1,689		
Τομέας δραστηριοποίησης σημερινής εργασίας		F=1,265	0,271
Χρηματοοικονομικές υπηρεσίες	5,87±1,356		
Λογιστικές/φοροτεχνικές υπηρεσίες	5,42±1,241		
Σύμβουλοι επιχειρήσεων	5,86±1,355		
Μάρκετινγκ και διαφήμιση	5,12±0,834		
Τραπεζική	5,71±0,487		
Δημόσιες επιχειρήσεις	5,65±0,934		
Η εργασία μου δεν σχετίζεται με το πτυχίο	4,92±1,243		
Άλλο	5,28±1,270		
Λήψη επιπλέον κατάρτισης για ανταπόκριση εργασίας		t=3,931	0,049
Ναι	5,40±1,288		

Όχι	4,66±1,654		
Χρόνος εργασίας μετά από λήψη πτυχίου		F=0,773	0,772
Αμέσως	6,20±0,836		
1-6 μήνες μετά	5,26±1,225		
7-12 μήνες μετά	5,46±0,984		
Ανω του 1 έτους	5,57±1,215		
Τομέας που αποτελεί το μέλλον της στην αγορά εργασίας των οικονομικών επιστημών		F=0,690	0,746
Χρηματοοικονομικές υπηρεσίες	6,33±1,154		
Λογιστικές/φοροτεχνικές υπηρεσίες	6,00±1,000		
Σύμβουλοι επιχειρήσεων	4,25±2,362		
Μάρκετινγκ και διαφήμιση	6,00±0,000		
Τραπεζική	-		
Δημόσιες υπηρεσίες	4,16±2,136		
Εκπαίδευση	6,33±1,154		
Οικονομικά της υγείας	-		
Οικονομικά της άμυνας	-		
Real estate	-		
Logistics	6,00±0,000		
Άλλο	-		

7.4.5. ΕΛΕΓΧΟΣ ΣΥΣΧΕΤΙΣΕΩΝ ΜΕ ΕΞΑΡΤΗΜΕΝΗ ΜΕΤΑΒΛΗΤΗ ΤΗΝ ΙΚΑΝΟΠΟΙΗΣΗ ΑΠΟ ΤΙΣ ΧΡΗΜΑΤΙΚΕΣ ΑΠΟΛΑΒΕΣ

Σε μια προσπάθεια εξαγωγής περαιτέρω συμπερασμάτων πραγματοποιήθηκε έλεγχος t-Test και έλεγχος χ^2 με εξαρτημένη μεταβλητή την ικανοποίηση από τις χρηματικές απολαβές και με ανεξάρτητες μεταβλητές το φύλο, την ηλικία, το επίπεδο εκπαίδευσης, την οικογενειακή κατάσταση, τον τόπο διαμονής, το ετήσιο εισόδημα, την επιλογή οικονομικού τμήματος ως πρώτη επιλογή, την διάρκεια σπουδών, την επιλογή κατεύθυνσης, την εργασία κατά την διάρκεια των σπουδών, την συσχέτιση εργασίας με σπουδές, την πραγματοποίηση πρακτικής άσκησης, τον τομέα δραστηριοποίησης φορέα πρακτικής άσκησης, την ικανοποίηση από τις σπουδές, την συνέχιση εργασίας στον συγκεκριμένο οργανισμό, την σκέψη για μετανάστευση λόγω εργασίας, την πραγματοποίηση επιθυμίας, την ικανοποίηση από την εμπειρία μετανάστευσης, τον τομέα απασχόλησης στο εξωτερικό, την παρούσα εργασιακή κατάσταση,

τον τύπο εργασίας, την σχέση εργασίας με πτυχίο, τον τομέα δραστηριοποίησης σημερινής εργασίας, το επίπεδο ικανοποίησης από την εργασία, το επίπεδο ικανοποίησης από τις εργασιακές συνθήκες, το επίπεδο ικανοποίησης από το ωράριο εργασίας, το επίπεδο ικανοποίησης από τις προοπτικές εξέλιξης, την λήψη επιπλέον κατάρτισης για ανταπόκριση εργασίας, τον χρόνο εργασίας μετά από λήψη πτυχίου και τον τομέα που αποτελεί το μέλλον της στην αγορά εργασίας των οικονομικών επιστημών.

Ωστόσο, φαίνεται πως υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της ικανοποίησης από τις χρηματικές απολαβές και του ετήσιου εισοδήματος, αφού οι ερωτώμενοι που είναι περισσότερο ικανοποιημένοι από τις χρηματικές απολαβές είναι εκείνοι που λαμβάνουν ετησίως 20001 ευρώ και πάνω ($\chi^2=2,736$, $p=0,031<0,05$). Επίσης, εκείνοι που έχουν πραγματοποιήσει την επιθυμία τους για να μεταβούν στο εξωτερικό είναι περισσότερο ικανοποιημένοι από τις χρηματικές απολαβές ($t=3,610$, $p=0,06<0,05$). Τέλος, φαίνεται πως εκείνοι που είναι περισσότερο ικανοποιημένοι από τις χρηματικές τους απολαβές είναι οι αυτοαπασχολούμενοι/ελεύθεροι επαγγελματίες ($\chi^2=7,056$, $p=0,001<0,05$) αλλά και οι εργαζόμενοι πλήρους απασχόλησης ($\chi^2=4,478$, $p=0,013<0,05$) (Πίνακας 9).

Πίνακας 9: Σχέση ικανοποίησης από τις χρηματικές απολαβές με δημογραφικά χαρακτηριστικά, σύνολο ερωτήσεων για εκπαιδευτικό υπόβαθρο και εργασιακή κατάσταση

	Ικανοποίηση από χρηματικές απολαβές	Τιμή Ελέγχου	Τιμή P
Φύλο		$t=1,021$	0,314
Άνδρας	4,70±1,497		
Γυναίκα	4,35±1,331		
Ηλικία	63,38±1,119	$F=0,776$	0,512
Επίπεδο εκπαίδευσης		$F=0,949$	0,418
Προπτυχιακό	4,00±2,828		
Μεταπτυχιακό	5,86±1,187		
Διδακτορικό	5,00±1,732		
Οικογενειακή κατάσταση		$F=1,990$	0,117
Έγγαμος/η	5,11±0,887		
Άγαμος/η	4,48±1,266		
Διαζευγμένος/η	5,20±1,095		
Σε σύμφωνο συμβίωσης	6,00±0,000		
Τόπος διαμονής		$F=0,972$	0,407

Αστική	4,67±1,371		
Ημιαστική	4,46±1,678		
Αγροτική	4,56±1,631		
Νησιωτική	3,50±1,914		
Ετήσιο εισόδημα (ατομικό)		F=2,736	0,031
Έως 5000	4,15±1,528		
Από 5001 έως 10000	4,68±1,413		
Από 10001 έως 15000	4,74±1,459		
Από 15001 έως 20000	4,90±1,221		
Από 20001 και πάνω	5,60±0,966		
Επιλογή οικονομικού τμήματος ως πρώτη επιλογή		t=2,350	0,127
Ναι	4,78±1,326		
Όχι	4,48±1,533		
Διάρκεια σπουδών		F=1,096	0,368
4	4,65±1,992		
5	4,50±1,527		
6	5,28±1,154		
7	4,50±1,236		
8	6,00±1,985		
9	3,00±1,875		
10	4,00±1,256		
11	3,50±1,125		
Επιλογή κατεύθυνσης		F=0,924	0,399
Οικονομική πολιτική και ανάπτυξη	5,00±0,861		
Χρηματοοικονομική και τραπεζική	5,10±2,378		
Οικονομική των επιχειρήσεων	5,77±1,394		
Εργασία κατά την διάρκεια των σπουδών		t=0,770	0,381
Ναι	4,56±1,405		
Όχι	4,65±1,507		
Συσχέτιση εργασίας με σπουδές		t=0,866	0,34
Ναι	4,85±1,402		
Όχι	4,47 ± 1,190		
Πραγματοποίηση πρακτικής άσκησης		t=1,090	0,298

Ναι	4,62±1,127		
Όχι	4,56±1,367		
Τομέας δραστηριοποίησης φορέα πρακτικής άσκησης		F=1,081	0,377
Χρηματοοικονομικές υπηρεσίες	5,00±0,000		
Λογιστικές/φοροτεχνικές υπηρεσίες	5,00±2,280		
Συμβουλευτική επιχειρήσεων	-		
Μάρκετινγκ και διαφήμιση	-		
Τραπεζική	4,80±2,167		
Δημόσιοι οργανισμοί	6,66±0,577		
Άλλο	7,00±0,000		
Συνέχιση εργασίας στον συγκεκριμένο οργανισμό		t=1,310	0,254
Ναι	5,25±2,052		
Όχι	5,09±1,921		
Σκέψη για μετανάστευση λόγω εργασίας		t=2,268	0,327
Ναι	5,65±1,531		
Όχι	3,33±2,516		
Πραγματοποίηση επιθυμίας		t=3,610	0,06
Ναι	5,81±0,873		
Όχι	4,39±1,502		
Τομέας απασχόλησης στο εξωτερικό		F=0,197	0,972
Χρηματοοικονομικές υπηρεσίες	5,00±2,820		
Λογιστικές/φοροτεχνικές υπηρεσίες	5,00±1,000		
Σύμβουλοι επιχειρήσεων	6,50±0,707		
Μάρκετινγκ και διαφήμιση	5,50±2,121		
Τραπεζική	5,66±0,577		
Real estate	5,40±1,816		
Εκπαίδευση	6,00		
Logistics	-		
Παρούσα εργασιακή κατάσταση		F=7,056	0,001
Εργαζόμενος/η	4,69±1,355		
Άνεργος/η	2,50±1,516		

Αυτοαπασχολούμενος/η-Ελεύθερος επαγγελματίας	4,56±1,824		
Τύπος εργασίας		F=4,478	0,013
Πλήρης απασχόληση	4,76±1,398		
Μερική απασχόληση	3,72±1,526		
Εποχιακή	4,42±1,133		
Σχέση εργασίας με πτυχίο		t=1,021	0,314
Ναι	5,21±1,873		
Όχι	5,66±1,527		
Τομέας δραστηριοποίησης σημερινής εργασίας		F=0,769	0,614
Χρηματοοικονομικές υπηρεσίες	5,87±1,356		
Λογιστικές/φοροτεχνικές υπηρεσίες	5,42±1,241		
Σύμβουλοι επιχειρήσεων	5,86±1,355		
Μάρκετινγκ και διαφήμιση	5,12±0,834		
Τραπεζική	5,71±0,487		
Δημόσιες επιχειρήσεις	5,65±0,934		
Η εργασία μου δεν σχετίζεται με το πτυχίο	4,92±1,243		
Άλλο	5,28±1,270		
Λήψη επιπλέον κατάρτισης για ανταπόκριση εργασίας		t=0,419	0,921
Ναι	5,58±1,781		
Όχι	5,09±1,868		
Χρόνος εργασίας μετά από λήψη πτυχίου		F=0,773	0,523
Αμέσως	6,20±0,836		
1-6 μήνες μετά	5,26±1,225		
7-12 μήνες μετά	5,46±0,984		
Άνω του 1 έτους	5,57±1,215		
Τομέας που αποτελεί το μέλλον της στην αγορά εργασίας των οικονομικών επιστημών		F=0,825	0,615
Χρηματοοικονομικές υπηρεσίες	4,33±1,154		
Λογιστικές/φοροτεχνικές υπηρεσίες	4,45±1,000		
Σύμβουλοι επιχειρήσεων	4,00±2,362		

Μάρκετινγκ και διαφήμιση	4,46±0,000		
Τραπεζική	4,50±1,080		
Δημόσιες υπηρεσίες	4,87±2,136		
Εκπαίδευση	5,57±1,154		
Οικονομικά της υγείας	6,00		
Οικονομικά της άμυνας	4,00		
Real estate	4,33		
Logistics	5,00±0,000		
Άλλο	4,79±1,409		

7.4.6. ΕΛΕΓΧΟΣ ΣΥΣΧΕΤΙΣΕΩΝ ΜΕ ΕΞΑΡΤΗΜΕΝΗ ΜΕΤΑΒΛΗΤΗ ΤΗΝ ΙΚΑΝΟΠΟΙΗΣΗ ΑΠΟ ΤΙΣ ΕΡΓΑΣΙΑΚΕΣ ΣΥΝΘΗΚΕΣ

Σε μια προσπάθεια εξαγωγής περαιτέρω συμπερασμάτων πραγματοποιήθηκε έλεγχος t-Test και έλεγχος χ^2 με εξαρτημένη μεταβλητή την ικανοποίηση από τις εργασιακές συνθήκες και με ανεξάρτητες μεταβλητές το φύλο, την ηλικία, το επίπεδο εκπαίδευσης, την οικογενειακή κατάσταση, τον τόπο διαμονής, το ετήσιο εισόδημα, την επιλογή οικονομικού τμήματος ως πρώτη επιλογή, την διάρκεια σπουδών, την επιλογή κατεύθυνσης, την εργασία κατά την διάρκεια των σπουδών, την συσχέτιση εργασίας με σπουδές, την πραγματοποίηση πρακτικής άσκησης, τον τομέα δραστηριοποίησης φορέα πρακτικής άσκησης, την ικανοποίηση από τις σπουδές, την συνέχιση εργασίας στον συγκεκριμένο οργανισμό, την σκέψη για μετανάστευση λόγω εργασίας, την πραγματοποίηση επιθυμίας, την ικανοποίηση από την εμπειρία μετανάστευσης, τον τομέα απασχόλησης στο εξωτερικό, την παρούσα εργασιακή κατάσταση, τον τύπο εργασίας, την σχέση εργασίας με πτυχίο, τον τομέα δραστηριοποίησης σημερινής εργασίας, το επίπεδο ικανοποίησης από την εργασία, το επίπεδο ικανοποίησης από τις χρηματικές απολαβές, το επίπεδο ικανοποίησης από το ωράριο εργασίας, το επίπεδο ικανοποίησης από τις προοπτικές εξέλιξης, την λήψη επιπλέον κατάρτισης για ανταπόκριση εργασίας, τον χρόνο εργασίας μετά από λήψη πτυχίου και τον τομέα που αποτελεί το μέλλον της στην αγορά εργασίας των οικονομικών επιστημών.

Ωστόσο, φαίνεται πως υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της ικανοποίησης από τις εργασιακές συνθήκες και του φύλου, αφού οι ερωτώμενοι που είναι περισσότερο ικανοποιημένοι από τις εργασιακές συνθήκες είναι οι άντρες ($t=4,334$, $p=0,03<0,05$) και οι κάτοχοι μεταπτυχιακού ($\chi^2=3,265$, $p=0,03<0,05$). Επίσης, περισσότερο ικανοποιημένοι από τις εργασιακές συνθήκες είναι εκείνοι που έχουν πραγματοποιήσει την επιθυμία μετάβασης τους στο εξωτερικό ($t=2,22$, $p=0,012<0,05$) και εκείνοι που πιστεύουν πως

θα πρέπει να λάβουν επιπλέον κατάρτισης για ανταπόκριση στην εργασία τους ($t=3,992$, $p=0,047<0,05$) (Πίνακας 10).

Πίνακας 10: Σχέση ικανοποίησης από τις εργασιακές συνθήκες με δημογραφικά χαρακτηριστικά, σύνολο ερωτήσεων για εκπαιδευτικό υπόβαθρο και εργασιακή κατάσταση

	Ικανοποίηση από εργασιακές συνθήκες	Τιμή Ελέγχου	Τιμή P
Φύλο		$t=4,334$	0,03
Άνδρας	$5,41\pm 1,487$		
Γυναίκα	$4,55\pm 1,797$		
Ηλικία	$63,38\pm 1,119$	$F=0,776$	0,512
Επίπεδο εκπαίδευσης		$F=3,265$	0,023
Προπτυχιακό	$4,75\pm 1,817$		
Μεταπτυχιακό	$5,39\pm 1,403$		
Διδακτορικό	$4,71\pm 2,429$		
Οικογενειακή κατάσταση		$F=0,463$	0,708
Έγγαμος/η	$5,42\pm 1,474$		
Άγαμος/η	$5,11\pm 1,677$		
Διαζευγμένος/η	$5,40\pm 0,894$		
Σε σύμφωνο συμβίωσης	$4,00\pm 0,000$		
Τόπος διαμονής		$F=0,274$	0,844
Αστική	$5,68\pm 1,249$		
Ημιαστική	$3,70\pm 3,201$		
Αγροτική	-		
Νησιωτική	-		
Ετήσιο εισόδημα (ατομικό)		$F=0,962$	0,430
Έως 5000	$5,20\pm 1,229$		
Από 5001 έως 10000	$4,60\pm 1,269$		
Από 10001 έως 15000	$5,33\pm 1,337$		
Από 15001 έως 20000	$5,75\pm 0,687$		
Από 20001 και πάνω	$5,83\pm 1,032$		
Επιλογή οικονομικού τμήματος ως πρώτη επιλογή		$t=2,696$	0,102
Ναι	$5,28\pm 1,371$		
Όχι	$5,07\pm 1,793$		

Διάρκεια σπουδών		F=0,454	0,867
4	5,29±1,992		
5	5,66±1,527		
6	5,33±1,154		
7	5,00±1,123		
8	4,50±1,332		
9	4,00±1,235		
10	4,20±1,233		
11	4,11±1,963		
Επιλογή κατεύθυνσης		F=0,501	0,607
Οικονομική πολιτική και ανάπτυξη	5,00±0,861		
Χρηματοοικονομική και τραπεζική	5,10±2,378		
Οικονομική των επιχειρήσεων	5,77±1,394		
Εργασία κατά την διάρκεια των σπουδών		t=0,248	0,619
Ναι	4,98±1,405		
Όχι	5,34±1,266		
Συσχέτιση εργασίας με σπουδές		t=0,589	0,445
Ναι	5,21±1,571		
Όχι	5,07± 1,190		
Πραγματοποίηση πρακτικής άσκησης		t=1,303	0,256
Ναι	5,91±1,083		
Όχι	5,04±1,689		
Τομέας δραστηριοποίησης φορέα πρακτικής άσκησης		F=0,841	0,540
Χρηματοοικονομικές υπηρεσίες	5,00±0,000		
Λογιστικές/φοροτεχνικές υπηρεσίες	5,00±2,280		
Συμβουλευτική επιχειρήσεων	-		
Μάρκετινγκ και διαφήμιση	-		
Τραπεζική	4,80±2,167		
Δημόσιοι οργανισμοί	6,66±0,577		
Άλλο	7,00±0,000		
Συνέχιση εργασίας στον συγκεκριμένο οργανισμό		t=0,017	0,898
Ναι	5,25±2,052		

Όχι	5,09±1,921		
Σκέψη για μετανάστευση λόγω εργασίας		t=2,268	0,327
Ναι	5,65±1,531		
Όχι	3,33±2,516		
Πραγματοποίηση επιθυμίας		t=2,22	0,012
Ναι	6,08±0,996		
Όχι	4,54±2,161		
Τομέας απασχόλησης στο εξωτερικό		F=1,084	0,434
Χρηματοοικονομικές υπηρεσίες	5,00±2,820		
Λογιστικές/φοροτεχνικές υπηρεσίες	5,00±1,000		
Σύμβουλοι επιχειρήσεων	6,50±0,707		
Μάρκετινγκ και διαφήμιση	5,50±2,121		
Τραπεζική	5,66±0,577		
Real estate	5,40±1,816		
Εκπαίδευση	6,00		
Logistics	-		
Παρούσα εργασιακή κατάσταση		F=4,867	0,009
Εργαζόμενος/η	5,23±1,532		
Άνεργος/η	3,16±2,041		
Αυτοαπασχολούμενος/η-Ελεύθερος επαγγελματίας	5,18±2,007		
Τύπος εργασίας		F=1,391	0,252
Πλήρης απασχόληση	5,26±1,569		
Μερική απασχόληση	4,83±0,00		
Εποχιακή	4,42±1,133		
Σχέση εργασίας με πτυχίο		t=4,334	0,039
Ναι	5,41±1,487		
Όχι	4,55±1,797		
Τομέας δραστηριοποίησης σημερινής εργασίας		F=0,876	0,527
Χρηματοοικονομικές υπηρεσίες	5,87±1,356		
Λογιστικές/φοροτεχνικές υπηρεσίες	5,42±1,241		
Σύμβουλοι επιχειρήσεων	5,86±1,355		
Μάρκετινγκ και διαφήμιση	5,12±0,834		

Τραπεζική	5,71±0,487		
Δημόσιες επιχειρήσεις	5,65±0,934		
Η εργασία μου δεν σχετίζεται με το πτυχίο	4,92±1,243		
Άλλο	5,28±1,270		
Λήψη επιπλέον κατάρτισης για ανταπόκριση εργασίας		t=3,992	0,047
Ναι	5,47±1,427		
Όχι	4,73±1,795		
Χρόνος εργασίας μετά από λήψη πτυχίου		F=0,773	0,719
Αμέσως	6,20±0,836		
1-6 μήνες μετά	5,26±1,225		
7-12 μήνες μετά	5,46±0,984		
Άνω του 1 έτους	5,57±1,215		
Τομέας που αποτελεί το μέλλον της στην αγορά εργασίας των οικονομικών επιστημών		F=0,575	0,847
Χρηματοοικονομικές υπηρεσίες	6,33±1,154		
Λογιστικές/φοροτεχνικές υπηρεσίες	6,00±1,000		
Σύμβουλοι επιχειρήσεων	4,25±2,362		
Μάρκετινγκ και διαφήμιση	6,00±0,000		
Τραπεζική	-		
Δημόσιες υπηρεσίες	4,16±2,136		
Εκπαίδευση	6,33±1,154		
Οικονομικά της υγείας	-		
Οικονομικά της άμυνας	-		
Real estate	-		
Logistics	6,00±0,000		
Άλλο	-		

7.4.7. ΕΛΕΓΧΟΣ ΣΥΣΧΕΤΙΣΕΩΝ ΜΕ ΕΞΑΡΤΗΜΕΝΗ ΜΕΤΑΒΛΗΤΗ ΤΗΝ ΙΚΑΝΟΠΟΙΗΣΗ ΑΠΟ ΤΟ ΩΡΑΡΙΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Σε μια προσπάθεια εξαγωγής περαιτέρω συμπερασμάτων πραγματοποιήθηκε έλεγχος t-Test και έλεγχος χ^2 με εξαρτημένη μεταβλητή την ικανοποίηση από το ωράριο εργασίας και με ανεξάρτητες μεταβλητές το φύλο, την ηλικία, το επίπεδο εκπαίδευσης, την οικογενειακή κατάσταση, τον τόπο διαμονής, το ετήσιο εισόδημα, την επιλογή οικονομικού τμήματος ως

πρώτη επιλογή, την διάρκεια σπουδών, την επιλογή κατεύθυνσης, την εργασία κατά την διάρκεια των σπουδών, την συσχέτιση εργασίας με σπουδές, την πραγματοποίηση πρακτικής άσκησης, τον τομέα δραστηριοποίησης φορέα πρακτικής άσκησης, την ικανοποίηση από τις σπουδές, την συνέχιση εργασίας στον συγκεκριμένο οργανισμό, την σκέψη για μετανάστευση λόγω εργασίας, την πραγματοποίηση επιθυμίας, την ικανοποίηση από την εμπειρία μετανάστευσης, τον τομέα απασχόλησης στο εξωτερικό, την παρούσα εργασιακή κατάσταση, τον τύπο εργασίας, την σχέση εργασίας με πτυχίο, τον τομέα δραστηριοποίησης σημερινής εργασίας, το επίπεδο ικανοποίησης από την εργασία, το επίπεδο ικανοποίησης από τις χρηματικές απολαβές, το επίπεδο ικανοποίησης από τις εργασιακές συνθήκες, το επίπεδο ικανοποίησης από τις προοπτικές εξέλιξης, την λήψη επιπλέον κατάρτισης για ανταπόκριση εργασίας, τον χρόνο εργασίας μετά από λήψη πτυχίου και τον τομέα που αποτελεί το μέλλον της στην αγορά εργασίας των οικονομικών επιστημών.

Ωστόσο, φαίνεται πως υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της ικανοποίησης από το ωράριο εργασίας και της πραγματοποίησης πρακτικής άσκησης, αφού περισσότερο ικανοποιημένοι από το ωράριο εργασίας είναι εκείνοι που έχουν πραγματοποιήσει πρακτική άσκηση ($t=5,592, p=0,02<0,05$) και εκείνοι που έχουν πραγματοποιήσει την επιθυμία μετάβασης στο εξωτερικό ($t=2,22, p=0,012<0,05$). Τέλος, ικανοποιημένοι από το ωράριο εργασίας τους είναι οι εργαζόμενοι ($\chi^2=6,242, p=0,002<0,05$) (Πίνακας 11).

Πίνακας 11: Σχέση ικανοποίησης από το ωράριο εργασίας με δημογραφικά χαρακτηριστικά, σύνολο ερωτήσεων για εκπαιδευτικό υπόβαθρο και εργασιακή κατάσταση

	Ικανοποίηση από ωράριο εργασίας	Τιμή Ελέγχου	Τιμή P
Φύλο		$t=2,821$	0,095
Ανδρας	$5,28\pm 1,506$		
Γυναίκα	$4,75\pm 1,725$		
Ηλικία	$63,38\pm 1,119$	$F=0,776$	0,512
Επίπεδο εκπαίδευσης		$F=0,890$	0,448
Προπτυχιακό	$4,92\pm 1,739$		

Μεταπτυχιακό	5,21±1,472		
Διδακτορικό	5,33±2,160		
Οικογενειακή κατάσταση		F=0,531	0,661
Έγγαμος/η	5,44±1,56		
Άγαμος/η	5,08±1,589		
Διαζευγμένος/η	5,20±1,923		
Σε σύμφωνο συμβίωσης	4,00±0,000		
Τόπος διαμονής		F=0,481	0,696
Αστική	5,18±1,488		
Ημιαστική	5,11±1,818		
Αγροτική	4,68±2,023		
Νησιωτική	5,00±1,632		
Ετήσιο εισόδημα (ατομικό)		F=0,889	0,472
Έως 5000	5,00±1,229		
Από 5001 έως 10000	5,26±1,269		
Από 10001 έως 15000	4,83±1,337		
Από 15001 έως 20000	5,72±0,687		
Από 20001 και πάνω	5,00±1,032		
Επιλογή οικονομικού τμήματος ως πρώτη επιλογή		t=0,044	0,835
Ναι	5,17±1,554		
Όχι	5,09±1,618		
Διάρκεια σπουδών		F=0,984	0,445
4	5,29±1,992		
5	5,66±1,527		
6	5,33±1,154		
7	5,20±1,236		
8	5,13±1,285		
9	5,50±1,993		
10	4,50±1,998		
11	4,00±1,411		
Επιλογή κατεύθυνσης		F=0,558	0,573
Οικονομική πολιτική και ανάπτυξη	4,96±1,607		
Χρηματοοικονομική και τραπεζική	5,27±1,465		
Οικονομική των επιχειρήσεων	5,05±1,696		

Εργασία κατά την διάρκεια των σπουδών		t=0,382	0,537
Ναι	5,04±1,562		
Όχι	5,21±1,619		
Συσχέτιση εργασίας με σπουδές		t=0,156	0,694
Ναι	5,32±1,402		
Όχι	5,03 ± 1,190		
Πραγματοποίηση πρακτικής άσκησης		t=5,592	0,02
Ναι	5,90±0,831		
Όχι	5,01±1,636		
Τομέας δραστηριοποίησης φορέα πρακτικής άσκησης		F=1,575	0,160
Χρηματοοικονομικές υπηρεσίες	5,00±0,000		
Λογιστικές/φοροτεχνικές υπηρεσίες	5,00±2,280		
Συμβουλευτική επιχειρήσεων	-		
Μάρκετινγκ και διαφήμιση	-		
Τραπεζική	4,80±2,167		
Δημόσιοι οργανισμοί	6,66±0,577		
Άλλο	7,00±0,000		
Συνέχιση εργασίας στον συγκεκριμένο οργανισμό		t=1,173	0,900
Ναι	5,25±2,052		
Όχι	5,09±1,921		
Σκέψη για μετανάστευση λόγω εργασίας		t=2,268	0,327
Ναι	5,65±1,531		
Όχι	3,33±2,516		
Πραγματοποίηση επιθυμίας		t=2,22	0,012
Ναι	6,08±0,996		
Όχι	4,54±2,161		
Τομέας απασχόλησης στο εξωτερικό		F=0,338	0,921
Χρηματοοικονομικές υπηρεσίες	4,33±2,820		
Λογιστικές/φοροτεχνικές υπηρεσίες	3,33±1,000		
Σύμβουλοι επιχειρήσεων	4,50±0,707		
Μάρκετινγκ και διαφήμιση	5,50±2,121		

Τραπεζική	5,66±0,577		
Real estate	5,50±1,816		
Εκπαίδευση	6,00		
Logistics	5,50		
Παρούσα εργασιακή κατάσταση		F=6,242	0,002
Εργαζόμενος/η	5,25±1,427		
Άνεργος/η	3,16±2,401		
Αυτοαπασχολούμενος/η-Ελεύθερος επαγγελματίας	4,62±2,187		
Τύπος εργασίας		F=1,748	0,177
Πλήρης απασχόληση	5,21±1,569		
Μερική απασχόληση	4,94±1,661		
Εποχιακή	4,14±1,676		
Σχέση εργασίας με πτυχίο		t=2,821	0,095
Ναι	5,21±1,873		
Όχι	5,66±1,527		
Τομέας δραστηριοποίησης σημερινής εργασίας		F=1,842	0,083
Χρηματοοικονομικές υπηρεσίες	5,87±1,356		
Λογιστικές/φοροτεχνικές υπηρεσίες	5,42±1,241		
Σύμβουλοι επιχειρήσεων	5,86±1,355		
Μάρκετινγκ και διαφήμιση	5,12±0,834		
Τραπεζική	5,71±0,487		
Δημόσιες επιχειρήσεις	5,65±0,934		
Η εργασία μου δεν σχετίζεται με το πτυχίο	4,92±1,243		
Άλλο	5,28±1,270		
Λήψη επιπλέον κατάρτισης για ανταπόκριση εργασίας		t=0,042	0,839
Ναι	5,58±1,781		
Όχι	5,09±1,868		
Χρόνος εργασίας μετά από λήψη πτυχίου		F=0,773	0,523
Αμέσως	6,20±0,836		
1-6 μήνες μετά	5,26±1,225		
7-12 μήνες μετά	5,46±0,984		

Άνω του 1 έτους	5,57±1,215		
Τομέας που αποτελεί το μέλλον της στην αγορά εργασίας των οικονομικών επιστημών		F=0,381	0,962
Χρηματοοικονομικές υπηρεσίες	5,28±1,154		
Λογιστικές/φοροτεχνικές υπηρεσίες	4,77±1,000		
Σύμβουλοι επιχειρήσεων	5,31±2,362		
Μάρκετινγκ και διαφήμιση	5,15±0,000		
Τραπεζική	5,10±1,19		
Δημόσιες υπηρεσίες	5,05±2,136		
Εκπαίδευση	5,66±1,154		
Οικονομικά της υγείας	6,00		
Οικονομικά της άμυνας	5,00		
Real estate	5,00		
Logistics	5,20±0,000		
Άλλο	5,38±1,326		

7.4.8. ΕΛΕΓΧΟΣ ΣΥΣΧΕΤΙΣΕΩΝ ΜΕ ΕΞΑΡΤΗΜΕΝΗ ΜΕΤΑΒΛΗΤΗ ΤΗΝ ΙΚΑΝΟΠΟΙΗΣΗ ΑΠΟ ΤΙΣ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΕΞΕΛΙΞΗΣ

Σε μια προσπάθεια εξαγωγής περαιτέρω συμπερασμάτων πραγματοποιήθηκε έλεγχος t-Test και έλεγχος χ^2 με εξαρτημένη μεταβλητή την ικανοποίηση από τις προοπτικές εξέλιξης και με ανεξάρτητες μεταβλητές το φύλο, την ηλικία, το επίπεδο εκπαίδευσης, την οικογενειακή κατάσταση, τον τόπο διαμονής, το ετήσιο εισόδημα, την επιλογή οικονομικού τμήματος ως πρώτη επιλογή, την διάρκεια σπουδών, την επιλογή κατεύθυνσης, την εργασία κατά την διάρκεια των σπουδών, την συσχέτιση εργασίας με σπουδές, την πραγματοποίηση πρακτικής άσκησης, τον τομέα δραστηριοποίησης φορέα πρακτικής άσκησης, την ικανοποίηση από τις σπουδές, την συνέχιση εργασίας στον συγκεκριμένο οργανισμό, την σκέψη για μετανάστευση λόγω εργασίας, την πραγματοποίηση επιθυμίας, την ικανοποίηση από την εμπειρία μετανάστευσης, τον τομέα απασχόλησης στο εξωτερικό, την παρούσα εργασιακή κατάσταση, τον τύπο εργασίας, την σχέση εργασίας με πτυχίο, τον τομέα δραστηριοποίησης σημερινής εργασίας, το επίπεδο ικανοποίησης από την εργασία, το επίπεδο ικανοποίησης από τις χρηματικές απολαβές, το επίπεδο ικανοποίησης από τις εργασιακές συνθήκες, το επίπεδο ικανοποίησης από το ωράριο εργασίας, την λήψη επιπλέον κατάρτισης για ανταπόκριση εργασίας, τον χρόνο εργασίας μετά από λήψη πτυχίου και τον τομέα που αποτελεί το μέλλον της στην αγορά εργασίας των οικονομικών επιστημών.

Ωστόσο, φαίνεται πως υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της ικανοποίησης από τις προοπτικές εξέλιξης και της συσχέτισης της εργασίας με τις σπουδές ($t=4,478$, $p=0,037<0,05$) και εκείνοι που συνέχισαν την εργασία τους στον οργανισμό που πραγματοποίησαν πρακτική ($t=5,311$, $p=0,022<0,05$). Τέλος, ικανοποιημένοι από τις προοπτικές εξέλιξης τους είναι οι αυτοαπασχολούμενοι/ελεύθεροι επαγγελματίες ($\chi^2=4,547$, $p=0,012<0,05$) και εκείνοι που απασχολούνται στον κλάδο των χρηματοοικονομικών υπηρεσιών ($\chi^2=2,562$, $p=0,016<0,05$) (Πίνακας 12).

Πίνακας 12: Σχέση ικανοποίησης από τις προοπτικές εξέλιξης με δημογραφικά χαρακτηριστικά, σύνολο ερωτήσεων για εκπαιδευτικό υπόβαθρο και εργασιακή κατάσταση

	Ικανοποίηση από προοπτικές εξέλιξης	Τιμή Ελέγχου	Τιμή P
Φύλο		$t=2,598$	0,109
Άνδρας	$4,97\pm 1,630$		
Γυναίκα	$3,70\pm 1,859$		
Ηλικία	$63,38\pm 1,119$	$F=0,776$	0,512
Επίπεδο εκπαίδευσης		$F=1,458$	0,228
Προπτυχιακό	$4,37\pm 1,750$		
Μεταπτυχιακό	$4,72\pm 1,835$		
Διδακτορικό	$4,14\pm 1,864$		
Οικογενειακή κατάσταση		$F=0,849$	0,469
Έγγαμος/η	$4,88\pm 1,657$		
Άγαμος/η	$4,51\pm 1,840$		
Διαζευγμένος/η	$5,60\pm 1,140$		
Σε σύμφωνο συμβίωσης	$5,00\pm 0,000$		
Τόπος διαμονής		$F=0,753$	0,522
Αστική	$4,66\pm 1,803$		
Ημιαστική	$4,69\pm 1,619$		
Αγροτική	$4,12\pm 1,857$		
Νησιωτική	$3,75\pm 2,753$		
Ετήσιο εισόδημα (ατομικό)		$F=1,161$	0,330
Έως 5000	$4,43\pm 1,857$		
Από 5001 έως 10000	$4,44\pm 1,847$		
Από 10001 έως 15000	$4,90\pm 1,672$		

Από 15001 έως 20000	4,81±1,778		
Από 20001 και πάνω	5,50±1,433		
Επιλογή οικονομικού τμήματος ως πρώτη επιλογή		t=4,371	0,038
Ναι	4,80±1,627		
Όχι	4,46±1,910		
Διάρκεια σπουδών		F=0,585	0,767
4	4,65±1,992		
5	4,68±1,527		
6	5,00±1,154		
7	4,12±0,991		
8	4,50±2,121		
9	3,00±1,414		
10	3,50±0,707		
11	3,50±0,707		
Επιλογή κατεύθυνσης		F=1,352	0,261
Οικονομική πολιτική και ανάπτυξη	4,56±1,715		
Χρηματοοικονομική και τραπεζική	4,36±1,988		
Οικονομική των επιχειρήσεων	4,84±1,630		
Εργασία κατά την διάρκεια των σπουδών		t=0,082	0,776
Ναι	4,23±1,693		
Όχι	4,98±1,835		
Συσχέτιση εργασίας με σπουδές		t=4,478	0,037
Ναι	4,82±1,441		
Όχι	4,32 ± 1,898		
Πραγματοποίηση πρακτικής άσκησης		t=0,402	0,527
Ναι	4,63±1,836		
Όχι	4,52±1,717		
Τομέας δραστηριοποίησης φορέα πρακτικής άσκησης		F=0,635	0,702
Χρηματοοικονομικές υπηρεσίες	3,33±0,000		
Λογιστικές/φοροτεχνικές υπηρεσίες	4,56±2,280		
Συμβουλευτική επιχειρήσεων	3,50±2,645		
Μάρκετινγκ και διαφήμιση	4,80±0,836		

Τραπεζική	4,82±2,167		
Δημόσιοι οργανισμοί	4,50±0,577		
Άλλο	5,12±2,167		
Συνέχιση εργασίας στον συγκεκριμένο οργανισμό		t=5,311	0,022
Ναι	4,40±1,880		
Όχι	4,95±1,604		
Σκέψη για μετανάστευση λόγω εργασίας		t=2,268	0,327
Ναι	5,65±1,531		
Όχι	3,33±2,516		
Πραγματοποίηση επιθυμίας		t=1,901	0,170
Ναι	5,83±0,996		
Όχι	4,36±2,161		
Τομέας απασχόλησης στο εξωτερικό		F=0,681	0,686
Χρηματοοικονομικές υπηρεσίες	4,00±2,820		
Λογιστικές/φοροτεχνικές υπηρεσίες	3,66±1,000		
Σύμβουλοι επιχειρήσεων	4,00±0,707		
Μάρκετινγκ και διαφήμιση	6,50±2,121		
Τραπεζική	6,00±0,577		
Real estate	5,25±1,816		
Εκπαίδευση	6,00		
Logistics	5,00		
Παρούσα εργασιακή κατάσταση		F=4,547	0,012
Εργαζόμενος/η	4,59±1,786		
Άνεργος/η	2,83±1,471		
Αυτοαπασχολούμενος/η-Ελεύθερος επαγγελματίας	5,37±1,627		
Τύπος εργασίας		F=2,742	0,067
Πλήρης απασχόληση	4,76±1,751		
Μερική απασχόληση	3,94±1,589		
Εποχιακή	3,71±2,360		
Σχέση εργασίας με πτυχίο		t=2,598	0,109
Ναι	4,97±1,639		
Όχι	3,70±1,859		

Τομέας δραστηριοποίησης σημερινής εργασίας		F=2,562	0,016
Χρηματοοικονομικές υπηρεσίες	5,62±1,407		
Λογιστικές/φοροτεχνικές υπηρεσίες	4,81±1,716		
Σύμβουλοι επιχειρήσεων	4,40±2,164		
Μάρκετινγκ και διαφήμιση	4,62±2,199		
Τραπεζική	5,57±0,975		
Δημόσιες επιχειρήσεις	4,43±1,561		
Η εργασία μου δεν σχετίζεται με το πτυχίο	3,79±1,719		
Άλλο	5,28±1,707		
Λήψη επιπλέον κατάρτισης για ανταπόκριση εργασίας		t=1,212	0,272
Ναι	5,15±1,605		
Όχι	3,84±1,786		
Χρόνος εργασίας μετά από λήψη πτυχίου		F=0,236	0,871
Αμέσως	4,97±0,836		
1-6 μήνες μετά	5,19±1,225		
7-12 μήνες μετά	5,02±0,984		
Ανω του 1 έτους	5,16±1,215		
Τομέας που αποτελεί το μέλλον της στην αγορά εργασίας των οικονομικών επιστημών		F=0,592	0,833
Χρηματοοικονομικές υπηρεσίες	4,85±1,154		
Λογιστικές/φοροτεχνικές υπηρεσίες	4,52±1,000		
Σύμβουλοι επιχειρήσεων	4,18±2,362		
Μάρκετινγκ και διαφήμιση	4,84±1,993		
Τραπεζική	5,10±1,197		
Δημόσιες υπηρεσίες	4,11±2,136		
Εκπαίδευση	5,42±1,154		
Οικονομικά της υγείας	6,00		
Οικονομικά της άμυνας	6,00		
Real estate	4,66±2,516		
Logistics	5,20±1,483		
Άλλο	4,67±1,965		

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η οικονομική επιστήμη είναι ένας κλάδος που αναπτύσσεται ραγδαία με την πάροδο των χρόνων. Η πολυπλοκότητα της, την καθιστά αναγκαία σε όλους τους παραγωγικούς τομείς, ανεξάρτητα από το αντικείμενο εργασίας. Εκτός των άλλων, η οικονομική επιστήμη είναι ένας κλάδος που επιφέρει στον κάτοχο γνώσεων σε αυτή την «πολυτέλεια» να ασχοληθεί με ένα ευρύτατο πεδίο απασχόλησης, που κυμαίνεται από τη λογιστική και τη χρηματοοικονομική έως και τα οικονομικά της άμυνας.

Οι απόφοιτοι των τμημάτων οικονομικών επιστημών είναι ιδιαίτερος εφοδιασμένοι με τις κατάλληλες γνώσεις και τα κατάλληλα μέσα ώστε να απασχοληθούν σχεδόν σε κάθε επιχείρηση και σε σχεδόν σε όλους τους παραγωγικούς τομείς και σε όλες τις χώρες παγκοσμίως. Στη χώρα μας υπάρχουν πολλά τμήματα Οικονομικών Επιστημών που προσφέρουν σημαντικά κίνητρα στους αποφοίτους τους.

Μέσω της έρευνας που πραγματοποιήθηκε παραπάνω, μπορούν να εξαχθούν ιδιαίτερα σημαντικά συμπεράσματα για την απορροφητικότητα των αποφοίτων του τμήματος οικονομικών επιστημών του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας. Αρχικά, θα πρέπει να τονιστεί πως οι ερωτώμενοι που συμμετείχαν στην έρευνα δεν είχαν ως πρώτη τους επιλογή στο μηχανογραφικό τους το συγκεκριμένο τμήμα οικονομικών επιστημών, ενώ η μέση διάρκεια σπουδών των περισσότερων ήταν τα 4 έτη. Οι περισσότεροι από τους ερωτώμενους είχαν επιλέξει την κατεύθυνση της οικονομικής των επιχειρήσεων, ενώ παρουσιάζονται αρκετά ικανοποιημένοι από την ποιότητα των σπουδών τους.

Εκτός των παραπάνω, θα πρέπει να τονιστεί πως ένα σημαντικό μέρος του δείγματος εργαζόταν κατά τη διάρκεια των σπουδών του, με το αντικείμενο της απασχόλησης να μην σχετίζεται με τις οικονομικές σπουδές για την συντριπτική πλειοψηφία του δείγματος. Επιπλέον, οι περισσότεροι απόφοιτοι πραγματοποίησαν πρακτική άσκηση στα πλαίσια των σπουδών τους σε κλάδους όπως η λογιστική, η τραπεζική, οι δημόσιοι οργανισμοί, το μάρκετινγκ κτλ. Ωστόσο, μόλις ένα μικρό ποσοστό των ερωτώμενων που πραγματοποίησαν πρακτική άσκηση συνέχισαν την εργασία τους στην συγκεκριμένη επιχείρηση.

Από την άλλη πλευρά, ένα σημαντικό ποσοστό των ερωτώμενων υποστηρίζει πως έχουν σκεφθεί να μεταβούν στο εξωτερικό για επαγγελματικούς λόγους, ενώ ένα ακόμη μικρότερο ποσοστό έχει πραγματοποιήσει αυτή την επιθυμία. Οι κυριότεροι λόγοι ώθησης της σκέψης για εργασία στο εξωτερικό είναι η συμμετοχή σε προγράμματα Erasmus, η οικονομική

κρίση που βιώνει η χώρα εδώ και αρκετά χρόνια και το χαμηλό επίπεδο μισθών. Όμως, εκείνοι που έχουν μεταβεί στο εξωτερικό δηλώνει πάρα πολύ ικανοποιημένοι από την εργασία τους, ενώ απασχολούνται περισσότερο στον τομέα της εκπαίδευσης, στον τομέα της χρηματοοικονομικής, στον τομέα της τραπεζικής και στον τομέα της λογιστικής.

Αναφορικά με την εργασιακή κατάσταση των ερωτώμενων, τα ευρήματα της έρευνας είναι ιδιαίτερα ενθαρρυντικά, αφού το μεγαλύτερο ποσοστό είναι εργαζόμενοι και μάλιστα πλήρους απασχόλησης. Οι περισσότεροι από αυτούς απασχολούνται σε κλάδους και σε επιχειρήσεις που σχετίζονται με την οικονομική επιστήμη, ενώ οι κλάδοι δραστηριοποίησης είναι οι λογιστικές/φοροτεχνικές υπηρεσίες, οι δημόσιοι οργανισμοί και η συμβουλευτική των επιχειρήσεων.

Ένα σημαντικό μέρος των ερωτώμενων υποστηρίζουν πως θα πρέπει να λάβουν επιπλέον εξειδίκευση προκειμένου να ανταποκριθούν επαγγελματικά, ενώ δηλώνουν πως σχεδόν αμέσως αποκαταστάθηκαν επαγγελματικά, χωρίς αυτό να σημαίνει πως απασχολήθηκαν εξαρχής στον οικονομικό κλάδο. Για τους ερωτώμενους, η δυσκολία ένταξης τους στην αγορά εργασίας των οικονομολόγων ήταν η έλλειψη προηγούμενης εργασιακής εμπειρίας, η ανεπάρκεια θέσεων εργασίας αλλά και η ανεπάρκεια επιχειρήσεων σε ορισμένες περιοχές. Τέλος, σύμφωνα με τους ερωτώμενους, οι παράγοντες που λαμβάνονται υπόψη από τους εργοδότες για την πρόσληψη προσωπικού είναι το πτυχίο, η προηγούμενη εμπειρία, οι ευρύτερες γνώσεις, οι συστάσεις αλλά και η εξειδίκευση σε συγκεκριμένους τομείς.

Σε επόμενες έρευνες είναι αναγκαίο να πραγματοποιηθεί μια γενικευμένη έρευνα που να μην εστιάζει σε ένα συγκεκριμένο τμήμα οικονομικών επιστημών, ώστε να παρουσιαστούν τυχόν διαφορές με την εν λόγω αλλά και τις προηγούμενες έρευνες, αλλά και να αναδειχθούν άλλα στοιχεία που αφορούν τη συνεισφορά του πανεπιστημίου στη μετέπειτα εξέλιξη των αποφοίτων του κτλ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Adeyemi, R. A., Joel, A., Ebenezer, J. T., & Attah, E. Y. (2018). The effect of brain drain on the economic development of developing countries: Evidence from selected African countries. *Journal of Health and Social Issues (JOHESI)* 7(2).
- Adovor, E., Czaika, M., Docquier, F., & Moullan, Y. (2021). Medical brain drain: how many, where and why?. *Journal of Health Economics*, 76, 102409.
- Agostini, M., & van Zomeren, M. (2021). Toward a comprehensive and potentially cross-cultural model of why people engage in collective action: A quantitative research synthesis of four motivations and structural constraints. *Psychological bulletin*, 147(7), 667.
- Aravossitas, T., & Sugiman, M. (2019). From brain drain to brain gain: new Greek migration to Canada and implications for the community. In *'New' Migration of Families from Greece to Europe and Canada* (pp. 33-56). Springer VS, Wiesbaden.
- Asgari, H., & Badpa, M. (2017). The Winners and Losers of Brain Drain in the Middle East Countries; *With Emphasize on Human Capital*. *Social Capital Management*, 4(4), 613-642.
- Assous, M. (2017). Review of Michel de Vroey's A History of Macroeconomics from Keynes to Lucas and Beyond. New York, NY: Cambridge University Press, 2016, 429 pp. *Erasmus Journal for Philosophy and Economics*, 10(1), 112-119.
- Bahar, O. & B.F. Korkmaz (2010). Effects on employment and labor market internal migration in Turkey. *Süleyman Demirel University Journal*, 15(2), 43-61.
- Ballandonne, M. (2012). New economics of science, economics of scientific knowledge and sociology of science: the case of Paul David. *Journal of economic Methodology*, 19(4), 391-406.
- Bauer, G. R., Churchill, S. M., Mahendran, M., Walwyn, C., Lizotte, D., & Villa-Rueda, A. A. (2021). Intersectionality in quantitative research: a systematic review of its emergence and applications of theory and methods. *SSM-population health*, 14, 100798.
- Becker, G. S. (1962). Investment in human capital: A theoretical analysis. *The journal of political economy*, 9-49.
- Beine, M., Docquier, F., & Oden-Defoort, C. (2010). A panel data analysis of the brain gain. *World Development*, 39(4), 523-532.

- Beine, M., Docquier, F., & Rapoport, H. (2001). Brain drain and economic growth: theory and evidence. *Journal of development economics*, **64**(1), 275-289.
- Bénassy-Quéré, A., Blanchard, O. J., & Tirole, J. (2017). What role for economists in policy-making?. *Notes du conseil d'analyse économique*, **6**, 1-12.
- Bhagwati, J. N. (1976). Taxing the brain drain. *Challenge*, **19**(3), 34-38.
- Biglari, S., Mayo, L., Beynaghi, A., Maknoon, R., Moztarzadeh, F., & Mozafari, M. (2021). *Rethinking Iran's brain drain: System dynamics modeling and causal layered analysis to investigate the future behaviors of complex societal issues*. Futures.
- Cannan, E. (1902). The Practical Utility of Economic Science. *The Economic Journal*, **12**(48), 459-471.
- Carrington, W. J., & Detragiache, E. (1999). How Extensive is the Brain Drain? *Finance and Development*, **36**(2), 46-49.
- Carrington, W. J., & Enrica, D. (1999). How extensive is the brain drain?. *Finance & Development*, **36**(002).
- Carrington, W.J. & Detragiache, E. (1998). How big is the brain drain? IMF Working Paper, **98**, 1-27.
- Chand, M. (2019). Brain drain, brain circulation, and the African diaspora in the United States. *Journal of African Business*, **20**(1), 6-19.
- Dalton, G. (1961). Economic Theory and Primitive Society 1. *American anthropologist*, **63**(1), 1-25.
- Davis, B., & Saunders, D. (2022). Critical Quantitative Research: Foreclosing Criticality within Education. *Critical Education*, **13**(2), 45-54.
- Djajić, S., Docquier, F., & Michael, M. S. (2019). Optimal education policy and human capital accumulation in the context of brain drain. *Journal of Demographic Economics*, **85**(4), 271-303.
- Dodani, S., & LaPorte, R. E. (2005). Brain drain from developing countries: how can brain drain be converted into wisdom gain?. *Journal of the Royal Society of Medicine*, **98**(11), 487-491.

- Dumont, J., & Lemaître, G. (2005). Counting Immigrants and Expatriates in OECD Countries: A New Perspective. *OECD Social, Employment and Migration Working Papers*, **29**.
- El Saghir, N. S., Anderson, B. O., Gralow, J., Lopes, G., Shulman, L. N., Moukadem, H. A., ... & Hortobagyi, G. (2020). Impact of merit-based immigration policies on brain drain from low- and middle-income countries. *JCO global oncology*, **6**, 185-189.
- Erkal, M. (1980). Migration brain drain. *Istanbul Journal of Sociological Studies*, **0**(18), 73-80.
- Ette, A., & Witte, N. (2021). Brain drain or brain circulation? Economic and non-economic factors driving the international migration of German citizens. *The Global Lives of German Migrants: Consequences of International Migration Across the Life Course*, **65**.
- European Union. (2018). Addressing brain drain: The local and regional dimension. Διαθέσιμο στο: <https://cor.europa.eu/en/engage/studies/Documents/addressing-brain-drain/addressing-brain-drain.pdf> (Ημερομηνία ανάκτησης: 11/03/2022).
- Garcia Zea, D. (2020). Brain drain in Venezuela: the scope of the human capital crisis. *Human Resource Development International*, **23**(2), 188-195.
- Gérard, M., & Sanna, A. (2017). Students' mobility at a glance: Efficiency and fairness when brain drain and brain gain are at stake. *Journal of international Mobility*, **1**, 43-74.
- Giannoccolo, P. (2009). *The brain drain: a survey of the literature*. Università degli Studi di Milano-Bicocca, Department of Statistics, Working Paper, (2006-03), **02**.
- Gökbayrak, Ş. (2008). International migration and development debates: A study on brain migration. *Ankara University Journal of SBF*, **63**(3), 22-28.
- Guryanova, A., Astafeva, N., Filatova, N., Khafiyatullina, E., & Guryanov, N. (2017, December). Philosophical problems of information and communication technology in the process of modern socio-economic development. In *Perspectives on the use of New Information and Communication Technology (ICT) in the Modern Economy* (pp. 1033-1040). Springer, Cham.
- Harris, J. R., & Todaro, M. P. (1970). Migration, unemployment and development: a two-sector analysis. *The American economic review*, 126-142.
- Hommes, C. (2021). Behavioral and experimental macroeconomics and policy analysis: A complex systems approach. *Journal of Economic Literature*, **59**(1), 149-219.

Hornstein Tomić, C., & Taylor, K. (2018). Youth unemployment, the brain drain and education policy in Croatia: A call for joining forces and for new visions. *Policy Futures in Education*, **16**(4), 501-514.

Howson, S. (2004). The origins of Lionel Robbins's essay on the nature and significance of economic science. *History of Political Economy*, **36**(3), 413-443.

Hsu, S. H., Campbell, C., Weeks, A. K., Herklotz, M., Kostecky, N., Pastores, S. M., ... & Voigt, L. P. (2020). A pilot survey of ventilated cancer patients' perspectives and recollections of early mobility in the intensive care unit. *Supportive Care in Cancer*, **28**(2), 747-753.

Hutch, A., Bekele, A., O'Flynn, E., Ndonga, A., Tierney, S., Fualal, J., ... & Erzingatsian, K. (2017). The brain drain myth: retention of specialist surgical graduates in East, Central and Southern Africa, 1974–2013. *World journal of surgery*, **41**(12), 3046-3053.

Jauhar, J., & Yusoff, Y. M. (2011). Brain drain: Propensity to leave by Malaysian professionals. *International Journal of Innovation, Management and Technology*, **2**(2), 119.

Javdani, M., & Chang, H. J. (2019). Who said or what said? Estimating ideological bias in views among economists. *Estimating Ideological Bias in Views Among Economists* (September 1, 2019).

Kaya, M., 2002. Brain drain. Διαθέσιμο στο: <http://www.ogu-tekamsitemynet.com/yazilar/> (Ημερομηνία ανάκτησης: 30/01/2022).

Kazlauskienė, A., & Rinkevičius, L. (2006). Lithuanian “brain drain” causes: Push and pull factors. *Engineering economics*, **46**(1), 27-37.

Keeley, B. (2009). International migration: Human face of globalization. OECD: 1-7. Διαθέσιμο στο: <http://www.oecd.org/insights/43568302.pdf> (Ημερομηνία ανάκτησης: 30/01/2022).

Labrianidis, L. (2011). *Investing in Leaving: The Greek Case of International Migration of Professionals in the Globalization Era*. Athens: Kritiki.

Labrianidis, L. (2014). Investing in leaving: The Greek case of international migration of professionals. *Mobilities*, **9**(2), 314-335.

- Latukha, M., Shagalkina, M., Mitskevich, E., & Strogetskaia, E. (2021). From brain drain to brain gain: the agenda for talent management in overcoming talent migration from emerging markets. *The International Journal of Human Resource Management*, 1-30.
- Lee, E. S. (1966). A Theory of Migration. *Demography*, 47-57.
- Leijonhufvud, A. (2018). Macroeconomics and complexity: inflation theory. In *The economy as an evolving complex system II* (pp. 321-335). CRC Press.
- Lewis, W. A. (1954). Economic development with unlimited supplies of labour. *The manchester school* 22.2, 139-191.
- Lucas, R. (1988). On the mechanics of economic development. *Journal of Monetary Economics*, 22, 3-42.
- Marshall, A. (1890). " Some Aspects of Competition." The Address of the President of Section F--Economic Science and Statistics--of the British Association, at the Sixtieth Meeting, held at Leeds, in September, 1890. *Journal of the Royal Statistical Society*, 53(4), 612-643.
- Mohammadi, A., & Rezvani, M. H. (2017, December). *Optimization of virtual machines placement based on microeconomics theory in cloud network*. In 2017 IEEE 4th international conference on knowledge-based engineering and innovation (KBEI) (pp. 0299-0303). IEEE.
- Molavi, P. (2019). *Macroeconomics with learning and misspecification: A general theory and applications*. Unpublished manuscript.
- Mushynska, N. (2018). Means of future economists' professional self-development in the educational process of foreign language studying. *Economics. Ecology. Socium*, 2(3), 45-56.
- Negruşa, A. L. (2006). *Study Regarding The Perception Of Economic Faculty Graduates About The Profession And Job Perspectives*. *Studia Universitatis Babes Bolyai-Negotia*, 51(1), 43-59.
- Ngoma, A. L., & Ismail, N. W. (2013). The determinants of brain drain in developing countries. *International Journal of Social Economics*.
- Norman, S., & Wills, D. (2017). The Importance Of Emphasizing The Intertemporal Consumption Model In Intermediate Microeconomics. *Journal for Economic Educators*, 17(1), 25-29.

OECD & UN-DESA (2013). World migration in figures, A joint contribution by UN-DESA and the OECD, the United Nations high-level dialogue on migration and development, 3-4 October. Διαθέσιμο στο: <https://www.oecd.org/els/mig/metadata.pdf> (Ημερομηνία ανάκτησης: 30/01/2022).

OECD. (2007). *The Brain Drain and Negative Social Effects: When is the Home Country Hurt? Paris: Policy Coherence for Development 2007: Migration and Developing Countries*, OECD Publishing.

Ozenbas, D., Pagano, M. S., Schwartz, R. A., & Weber, B. W. (2022). *Economics and the Equity Market: A Microeconomics Course Application*. In Liquidity, Markets and Trading in Action (pp. 1-19). Springer, Cham.

Palley, T. I. (2019). Macroeconomics vs. modern money theory: some unpleasant Keynesian arithmetic and monetary dynamics. *real-world economics review*, **148**.

Pászto, V. (2020). *Introduction to Spatial Exploration of Economic Data*. In Spationomy (pp. 235-242). Springer, Cham.

Pires, A. J. (2015). Brain Drain and Brain Waste. *Journal of Economic Development*, **40**(1).

Romer, P. M. (1986). Increasing returns and long-run growth. *The Journal of Political Economy*, **94** (5), 1002-1037.

Schiff, M. (2017). Ability drain: size, impact, and comparison with brain drain under alternative immigration policies. *Journal of Population Economics*, **30**(4), 1337-1354.

Shimada, A. (2019). *The Transferability of Human Capital, the Brain Drain and the Brain Gain*. In Network Theory and Agent-Based Modeling in Economics and Finance (pp. 247-263). Springer, Singapore.

Siniscalco, M. T., & Auriat, N. (2005). Questionnaire design. *Quantitative research methods in educational planning*, 8.

Sjaastad, L. A. (1970). *The costs and returns of human migration*. In Regional Economics, 115-133.

Stephan, P. E. (1996). The economics of science. *Journal of Economic literature*, **34**(3), 1199-1235.

- Subbotin, A., & Aref, S. (2021). Brain drain and brain gain in Russia: Analyzing international migration of researchers by discipline using Scopus bibliometric data 1996–2020. *Scientometrics*, **126**(9), 7875-7900.
- Swonk, D., Cook, L. D., Coronado, J., Morris, E. K., Paulson, A., Poterba, J. M., ... & Zentner, E. (2020). Economists tackle the challenges of a pandemic. *Business Economics*, **55**(4), 279-288.
- Tansel, A., & Güngör, N. D. (2003). “Brain drain” from Turkey: survey evidence of student non-return. *Career Development International*, **8**(2), 52-69.
- Tansel, A., & Güngör, N. D. (2003). “Brain drain” from Turkey: survey evidence of student non-return. *Career Development International*.
- Teney, C. (2021). Immigration of highly skilled European professionals to Germany: intra-EU brain gain or brain circulation?. *Innovation: The European Journal of Social Science Research*, **34**(1), 69-92.
- Toksöz, G. (2014). Global forum on migration and development, migration. *Journal of Urban Studies*, **14**, 29-37.
- Tsokanta, D. (2019). *Consumer theory in microeconomics and marketing research; an area for interdisciplinary integration* (Doctoral dissertation, Anglia Ruskin University).
- U.S. Bureau of Labor Statistics (2021). Occupational Outlook Handbook. Job Outlook. [Onile]. Διαθέσιμο στο: <https://www.bls.gov/ooh/life-physical-and-social-science/economists.htm#tab-6> (Ημερομηνία ανάκτησης: 15/10/2021).
- Vandermeerschen, H., & De Cuyper, P. (2019). *Mentoring to work for highly skilled immigrants. An effective tool against brain waste?*. In IMISCOE.
- Wagner, R. E. (2020). *Macroeconomics as systems theory: transcending the micro-macro dichotomy*. Springer Nature.
- Yates, B. T. (2021). Toward collaborative cost-inclusive evaluation: Adaptations and transformations for evaluators and economists. *Evaluation and Program Planning*, **89**, 101993.
- Younas, M. Z., & Ahmad, G. (2020). Examining the impacts of human capital flight on economic growth: A case study of Pakistan. *Review of Knowledge Economy*, **7**(1), 1-30.

Zagade, A., & Desai, S. P. (2017). Brain drain or brain circulation: A study of returnee professionals in India. *Journal of Commerce and Management Thought*, **8**(3), 422-435.

Zhang, L., Huang, G., Li, Y., & Bao, S. (2021). Quantitative research methods of linguistic niche and cultural sustainability. *Sustainability*, **13**(17), 9586.

Γραφείο Διασύνδεσης του Τμήματος Οικονομικών Επιστημών (2006). Μελέτη απορρόφησης αποφοίτων του Α.Π.Θ. στην αγορά εργασίας.

Ζουμπουλάκης, Μ. και Κόλλιας, Χρ. (2010). *Σύγχρονη Πολιτική Οικονομία*, Εκδόσεις Πατάκη.

ΠΔ 475/1991. Περί οικονομολογικού επαγγέλματος και άδειας ασκήσεώς του. [Onile]. Διαθέσιμο στο: <https://www.oe-e.gr/wp-content/uploads/2018/12/%CF%80%CE%B4-475-91-%CF%80%CE%B5%CF%81%CE%AF-%CE%BF%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CE%BD%CE%BF%CE%BC%CE%BF%CE%B%CE%BF%CE%B3%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CF%8D-%CE%B5%CF%80%CE%B1%CE%B3%CE%B3%CE%AD%CE%BB%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%BF%CF%82.pdf> [Προσπελάστηκε:15/10/2021].

Πολυχρονίδου, Π. (2021). Έρευνα Απορρόφησης των Πτυχιούχων του Προγράμματος Σπουδών Λογιστικής και Χρηματοοικονομικής του Τμήματος Οικονομικών Επιστημών στην Αγορά Εργασίας. Διεθνές Πανεπιστήμιο της Ελλάδος. Διαθέσιμο στο: http://es.ihu.gr/userfiles/files/%CE%91%CE%9D%CE%91%CE%9A%CE%9F%CE%99%CE%9D%CE%A9%CE%A3%CE%95%CE%99%CE%A3%2020-21/erevna_aporoffhshs_ptyxioyxvn_agora_ergasias.pdf [Προσπελάστηκε:20/05/2022].

Σπυροπούλου, Δ. (2019). *Μετά το πτυχίο τι; Πανεπιστήμιο και Αγορά εργασίας*. Διπλωματική Εργασία. Πανεπιστήμιο Πατρών, Τμήμα Επιστημών της Εκπαίδευσης και Κοινωνικής Εργασίας Πανεπιστημίου Πατρών. Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης Πανεπιστημίου Αιγαίου. Τμήμα Κοινωνικής & Εκπαιδευτικής Πολιτικής Πανεπιστημίου Πελοποννήσου

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α: ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΕΡΕΥΝΑΣ

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΕΡΕΥΝΑΣ

Φύλο	Αντρας ☐ Γυναίκα ☐
Ηλικία	
Επίπεδο εκπαίδευσης	☐ Πτυχίο ΑΕΙ Οικονομικού ☐ Προπτυχιακό ☐ Μεταπτυχιακό ☐ Διδακτορικό
Οικογενειακή κατάσταση	☐ Έγγαμος/η ☐ Άγαμος/η ☐ Διαζευγμένος/η ☐ Σε σύμφωνο συμβίωσης ☐ Χήρος/α ☐ Άλλο
Τόπος διαμονής	☐ Αστική ☐ Ημιαστική ☐ Αγροτική ☐ Νησιωτική
Ετήσιο Εισόδημα (ατομικό)	☐ έως 5000 ☐ από 5001 έως 10000 ☐ από 10001 έως 15000 ☐ από 15001 έως 20000 ☐ από 20001 και πάνω

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΥΠΟΒΑΘΡΟ

Το οικονομικό τμήμα του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας ήταν η πρώτη σας επιλογή στο μηχανογραφικό σας δελτίο;	☐ Ναι ☐ Όχι
Συμπληρώστε τη διάρκεια των σπουδών σας σε έτη (προπτυχιακού επιπέδου).	
Προσδιορίστε την κατεύθυνση που επιλέξατε	☐ Οικονομική πολιτική και ανάπτυξη ☐ Χρηματοοικονομική και τραπεζική ☐ Οικονομική των επιχειρήσεων
Πόσο ικανοποιημένος/η αισθάνεστε από τις σπουδές σας;	1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ 6 ☐ 7 ☐ Όπου 1=καθόλου ικανοποιημένος/η και 7=απόλυτα ικανοποιημένος/η
Κατά τη διάρκεια των σπουδών σας εργαζόσασταν;	☐ Ναι ☐ Όχι
Αν εργαζόσασταν, η εργασία σας σχετίζονταν με τις σπουδές σας;	☐ Ναι ☐ Όχι
Κατά τη διάρκεια των σπουδών σας, πραγματοποιήσατε πρακτική άσκηση;	☐ Ναι ☐ Όχι
Σε ποιον τομέα ανήκε η επιχείρηση/οργανισμός που πραγματοποιήσατε την πρακτική σας άσκηση;	☐ Χρηματοοικονομικές υπηρεσίες ☐ Λογιστικές/ φοροτεχνικές υπηρεσίες ☐ Σύμβουλοι επιχειρήσεων ☐ -Μάρκετινγκ και διαφήμιση ☐ Τραπεζική ☐ Δημόσιες επιχειρήσεις (Δ.Ο.Υ./Οικονομικό Επιμελητήριο) ☐ Άλλο
Πως ικανοποιημένος/η αισθάνεστε από την εμπειρία σας κατά την πρακτική άσκηση;	1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ 6 ☐ 7 ☐ Όπου 1=καθόλου ικανοποιημένος/η και 7=απόλυτα ικανοποιημένος/η

Μετά το πέρας της πρακτικής άσκησης, συνεχίσατε ως εργαζόμενοι στον συγκεκριμένο οργανισμό;	☐ Ναι ☐ Όχι
Σκεφτήκατε ποτέ να μεταναστεύσετε προκειμένου να απασχοληθείτε σε μια εργασία του ενδιαφέροντος σας;	☐ Ναι ☐ Όχι
Αν ναι, πραγματοποιήσατε αυτή την επιθυμία;	☐ Ναι ☐ Όχι
Ποιοι ήταν οι λόγοι που σας ώθησαν να σκεφτείτε την εργασία στο εξωτερικό;	☐ Οικονομική κρίση ☐ Πανδημία ☐ Μείωση προσλήψεων ☐ Μαζικές απολύσεις ☐ Χαμηλό επίπεδο μισθών ☐ Κορεσμός αντικειμένου ☐ Συμμετοχή σε πρόγραμμα ERASMUS κατά τη διάρκεια των σπουδών
Αν μεταβήκατε στο εξωτερικό, πόσο ικανοποιημένοι είστε από αυτή την εμπειρία;	1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ 6 ☐ 7 ☐ Όπου 1=καθόλου ικανοποιημένος/η και 7=απόλυτα ικανοποιημένος/η
Σε ποιον τομέα απασχοληθήκατε;	☐ Χρηματοοικονομικές υπηρεσίες ☐ Λογιστικές/ φοροτεχνικές υπηρεσίες ☐ Σύμβουλοι επιχειρήσεων ☐ Μάρκετινγκ και διαφήμιση ☐ Τραπεζική ☐ Real estate ☐ Εκπαίδευση ☐ Logistics ☐ Οικονομικά της Υγείας ☐ Οικονομικά του Περιβάλλοντος ☐ Οικονομικά της Άμυνας

	☐ Άλλο
--	-------------------------------

ΕΡΓΑΣΙΑΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ

Ποια είναι η παρούσα εργασιακή σας κατάσταση;	☐ Εργαζόμενος/η ☐ Άνεργος/η ☐ Αυτοαπασχολούμενος/Ελεύθερος Επαγγελματίας
Η εργασία σας είναι...	☐ Πλήρους Απασχόλησης ☐ Μερικής Απασχόλησης ☐ Εποχιακή
Η παρούσα εργασία σας σχετίζεται με το πτυχίο που κατέχετε;	☐ Ναι ☐ Όχι
Σε ποιον τομέα ανήκει η επιχείρηση/οργανισμός που απασχολείστε τώρα;	☐ Χρηματοοικονομικές υπηρεσίες ☐ Λογιστικές/ φοροτεχνικές υπηρεσίες ☐ Σύμβουλοι επιχειρήσεων ☐ Μάρκετινγκ και διαφήμιση ☐ Τραπεζική ☐ Δημόσιες Επιχειρήσεις (Δ.Ο.Υ./ Οικονομικό Επιμελητήριο) ☐ Άλλο
Ποιο είναι το επίπεδο ικανοποίησης σας από την εργασία σας;	1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ 6 ☐ 7 ☐ Όπου 1=καθόλου ικανοποιημένος/η και 7=απόλυτα ικανοποιημένος/η
Ποιο είναι το επίπεδο των χρηματικών απολαβών/ μισθό σας;	1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ 6 ☐ 7 ☐ Όπου 1=καθόλου ικανοποιημένος/η και 7=απόλυτα ικανοποιημένος/η

Ποιο είναι το επίπεδο ικανοποίησης σας από τις εργασιακές συνθήκες;	1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ 6 ☐ 7 ☐ Όπου 1=καθόλου ικανοποιημένος/η και 7=απόλυτα ικανοποιημένος/η
Ποιο είναι το επίπεδο ικανοποίησης σας από το ωράριο εργασίας;	1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ 6 ☐ 7 ☐ Όπου 1=καθόλου ικανοποιημένος/η και 7=απόλυτα ικανοποιημένος/η
Ποιο είναι το επίπεδο ικανοποίησης σας από τις προοπτικές εξέλιξης;	1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ 6 ☐ 7 ☐ Όπου 1=καθόλου ικανοποιημένος/η και 7=απόλυτα ικανοποιημένος/η
Θεωρείτε πως θα πρέπει να λάβετε επιπλέον γνώσεις/κατάρτιση για να ανταποκριθείτε στην εργασία σας;	☐ Ναι ☐ Όχι
Πόσο καιρό μετά τη λήψη του πτυχίου σας εργαστήκατε;	☐ Αμέσως ☐ 1-6 μήνες μετά ☐ 7-12 μήνες μετά ☐ άνω του 1 έτους
Αν δεν ανήκετε στην πρώτη κατηγορία της παραπάνω ερώτησης, ποιοι πιστεύετε πως είναι οι λόγοι που δεν απασχοληθήκατε αμέσως;	☐ Ανεπάρκεια θέσεων εργασίας ☐ Οικονομική κρίση ☐ Ανεπάρκεια γνώσεων ☐ Ανεπάρκεια επιπλέον εξειδίκευσης ☐ Ανεπάρκεια επιχειρήσεων στην περιοχή ☐ Άλλοι λόγοι (παρακαλώ προσδιορίστε)
Ποιες ήταν οι πηγές άντλησης πληροφοριών για την αγορά εργασίας;	☐ Αγγελίες ☐ Διαδίκτυο ☐ Μέσα κοινωνικής δικτύωσης ☐ Φίλοι-Συγγενείς ☐ ΟΑΕΔ ☐ Άλλο (Παρακαλώ προσδιορίστε)

Σε ποιον τομέα ανήκει η επιχείρηση/οργανισμός που απασχοληθήκατε για πρώτη φορά;	☐ Χρηματοοικονομικές υπηρεσίες ☐ Λογιστικές/ φοροτεχνικές υπηρεσίες ☐ Σύμβουλοι επιχειρήσεων ☐ Μάρκετινγκ και διαφήμιση ☐ Τραπεζική ☐ Δημόσιες επιχειρήσεις (Δ.Ο.Υ./ Οικονομικό Επιμελητήριο)
Ποιος τομέας θεωρείτε πως αποτελεί το μέλλον για την αγορά εργασίας στις Οικονομικές Επιστήμες;	☐ Χρηματοοικονομικές υπηρεσίες ☐ Λογιστικές/ φοροτεχνικές υπηρεσίες ☐ Σύμβουλοι επιχειρήσεων ☐ Μάρκετινγκ και διαφήμιση ☐ Τραπεζική ☐ Real estate ☐ Εκπαίδευση ☐ Logistics ☐ Οικονομικά της Υγείας ☐ Οικονομικά του Περιβάλλοντος ☐ Οικονομικά της Άμυνας ☐ Άλλο
Ποιοι παράγοντες λαμβάνονται υπόψη από τους εργοδότες για την πρόσληψη προσωπικού σύμφωνα με τη γνώμη σας;	☐ Γνώση ☐ Κατάρτιση ☐ Εμπειρία ☐ Εξειδίκευση σε συγκεκριμένους τομείς ☐ Φύλο ☐ Ηλικία ☐ Εντοπιότητα ☐ Συστάσεις ☐ Οικογενειακή κατάσταση ☐ Προηγούμενοι εργοδότες ☐ Άλλο (παρακαλώ προσδιορίστε)

Ποια θεωρείτε πως είναι τα σημαντικότερα εμπόδια της αγοράς εργασίας στον κλάδο της οικονομικής επιστήμης;	☐ Οικονομική κρίση ☐ Πανδημία ☐ Μείωση προσλήψεων ☐ Μαζικές απολύσεις ☐ Χαμηλό επίπεδο μισθών ☐ Κορεσμός αντικειμένου ☐ Λιγότερες επενδύσεις σε συγκεκριμένους τομείς
---	--

Σας ευχαριστώ για τη συμμετοχή σας!